

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
CERRAHPAŞA TIP FAKÜLTESİ
ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI ANABİLİM DALI

TRAVMAYA UĞRAMIŞ ÇOCUKLARIN
SUÇLULUK-UTANÇ DUYGULARI VE
BAĞLANMA TARZLARININ
İNCELENMESİ

UZMANLIK TEZİ
Dr. Burcu GÖKALP ÖZCAN

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ:
Prof. Dr. Türkay Demir

İSTANBUL-2015

TEŞEKKÜR

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı asistanlığı, benim için sadece bir eğitim-öğretim süreci değil, tüm hayatımı kökten değiştiren bir dönüşüm süreci oldu. Adeta kendimi, anne-babamı ve insanların hayatıma etkisini öğrendikçe şaşırdım, etkilendim, başlarda beni çok da kabullenmemiş olan mesleğime daha da tutundum. Hayatta hiçbir şeyin tesadüf olmadığını, beni bu asistanlık sürecine getiren nedenleri ve hatta bu tezin konusunu değerli hocam Prof. Dr. Türkay Demir'in bana önermiş olmasına rağmen hayatımla ilgili ortak noktalarını şaşıracak fark ettim. Şimdi asistanlığım biterken bu heyecan verici serüvenin daha yeni yeni başladığını anlıyorum.

Bana bu yolda sayısız emeği geçen birçok değerli kişi var elbette. Yolculuğun en başında ama ne yazık ki kısa bir süre birlikte çalışma fırsatı bulduğum saygıdeğer hocamız ve kliniğimizin kurucusu emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Levent Kayaalp'e her konuşması ayrı bir zevk olduğu için,

Bu sürecin başından bu yana değerli gözlemlerinden, analiz yeteneğinden, titiz çalışma disiplininin ve eserlerinden çok şey öğrendiğim, kliniğimizin şu anki anabilim dalı başkanı olan sayın Prof. Dr. Türkay Demir'e anlayışı, sabrı ve özverisi için,

Hiçbir zaman hastalarla ilgili yardımlarını ve deneyimlerini esirgemeyen, Doç. Dr. Burak Doğanğün'e gösterdiği yakınlık, içtenlik ve güler yüz için,

Henüz yeni bir asistanken sık sık birlikte çalıştığımız Uzm. Dr. Hülya Bingöl Çağlayan'a deneyimlerini paylaştığı için,

Asistanlığından itibaren tanıma ve çalışma fırsatı bulduğum, uzmanken de tekrar kliniğimize dönen Uzm. Dr. M. Tayyib Kadağ'a alçakgönüllülüğü, muhteşem özverisi, çalışkanlığı ve paylaşımcı ruhu için,

Rotasyonumda deneyimleriyle bana ıstık tutan sevgili hocam Prof. Dr. Alaattin Duran'a gösterdiği sevgi ve yakınlık için, ayrıca tüm Psikiyatri kliniğindeki hocalarım, uzmanlar, asistan arkadaşlarım ve personellere misafirperverlikleri için,

Diğer bir rotasyonumda kendilerinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Veysi Demirebilek, Prof. Dr. Cengiz Yalçınkaya ve tüm Nöroloji ailesine içtenlik ve sıcaklıkları için,

Büyük bir özveri ve çalışkanlıkla mesleklerine bağlı olan ve kliniğe gelen tüm hastalara nasıl faydalı olabilirim diye düşünen kardeşlerim Veysi Çeri, Gözde Narin Coşkun ve Gözde Akkın Gürbüz'e zor zamanlarımda elimden tutup kaldırdıkları, beni hep dinledikleri ve motive ettikleri için,

Birlikte çalışmaktan hep zevk duyduğum Mesut Yavuz, İrem Hamamcıoğlu, Mine Elagöz, Seda Sertdurağ, Fatma Turna ve Yavuz Tezcan'a ve diğer tüm asistan arkadaşlarıma neşeleriyle günümün güzel geçmesini sağladıkları için,

Psikolog arkadaşlarım Fatma, Güneş ve Nazlı'ya dostlukları için,

Sevgili hemşirelerimiz, sekreterlerimiz personellerimize özverili çalışmaları ve güler yüzleri için içtenlikle teşekkür ederim.

Tez sürecimde, yeni şeyler öğrendiğim ve umutsuzluğa düştüğüm çok günler oldu. Bu sürecin en başında öncelikle bana birlikte çalışma fırsatı sunan ve tez konusunu belirlememde kaybolduğum an bana travma-suçluluk-utanç ilişkisini öneren, devam eden süreçte bana örnek olan, son bölümlerinde kaybolduğum anlarda elimden tutan, kendisi de çok zor bir süreçten geçmesine rağmen asla vazgeçmeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Türkay Demir'e, sonsuz anlayış, bilgi ve tecrübeleri için,

Zor bir süreç olan hasta toplama bölümünde önüme muhteşem bir fırsat koyan hocam Prof. Dr. Alaattin Duran'a ve Adli Tıp Kurumu'nda çalışan Uzm. Dr. Alperen Bıkmazer'e

Bu sancılı sürecin her safhasında, her anında pratik çözümler üreten Uzm. Dr. Tayyib Kadağ'a bana gösterdiği sabır için,

Hastaların değerlendirme sürecinde ve yazım aşamasında eşsiz katkıları bulunan ve beni sürekli motive eden Gözde Akkın Gürbüz'e çalışkanlığı ve özverisi için,

Yaralı ve üzüntülü olmalarına rağmen çalışma için gönüllü olan tüm çocuklar/gençler ve ailelerine gösterdikleri olgunluk için,

Karşılaştırma grubu için yaptığımız çalışmalarda bize inanılmaz kolaylıklar gösteren Davutpaşa Lisesi ve Genç Osman İlkokulu müdürlerine ve öğretmenleri Murat Dinçer ve Hakan Çetin'e ve gönüllü olan tüm çocuklar/gençler ve ailelerine,

Tüm hayatım boyunca ve hem asistanlık hem de tez sürecimde her zaman arkamda olduklarını bildiğim muhteşem ve geniş aileme, biricik annem ve babama,

Huysuzluklarıma katlanan, neşesiyle ve gülümsemesiyle hayatımı aydınlatan sevgili eşim ve dayanağım Mehmet'e, yaşama sevincim ve şu an pek kelimelere sığdıramadığım biricik kızım Öykü'ye kındilerinden aldığım zamana gösterdikleri anlayış için sonsuz teşekkür ederim.

Burcu Gökçalp Özcan

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET	x
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. TRAVMA- ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ.....	5
2.1.1. Tanım	5
2.1.2. Türkiye Ve Dünya’da Cinsel İstismar Sıklığı	8
2.1.3. Travma ve Psikopatoloji.....	9
2.1.4. Travma Sonrası Stres Bozukluğu(DSM-IV)	10
2.1.5. DSM-V’te Değişiklikler	12
2.2. BAĞLANMA	13
2.2.1. Temas	16
2.2.2. Sosyal etkileşim ve çevresel duyarlılık	17
2.2.3. Annelik bakımı-Koruma	17
2.2.4. Güven	18
2.2.5. Süreklilik	18
2.2.6. Yabancı Durum Testi	18
2.2.7. İçsel Çalışan Modeller.....	21
2.3. SUÇLULUK ve UTANÇ	21
2.3.1. Bağlanma ve Duyguların İlişkisi.....	22
2.3.2. Ayrım	24
2.3.3. Psikopatoloji ile İlişki.....	26
3. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	28
3.1. Amaç.....	28
3.2. Önemi	28
4. YÖNTEM VE GEREÇLER.....	29
4.1. Yöntem	29
4.2. Gereçler	29
4.2.1. Sosyodemografik veri formu.....	30

4.2.2.	Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlaması (ÇDŞG-ŞY-T) (Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Age Children-Present and Lifetime Version, K-SADS-PL)	30
4.2.3.	Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ):	31
4.2.4.	Test of self-conscious affect for children (TOSCA-C) (Çocuklar için öz bilinçlilik duygulanımları testi) ve Test of self-conscious affect for adolescent (TOSCA-A) (Ergenler için öz bilinçlilik duygulanımları testi).....	32
4.2.5.	Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği (ÇAİÖ)(Child Parent Relationship Scale, CPRS Pianta, 1992)	33
4.2.6.	Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)	34
4.3.	İşlem	36
5.	İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRME.....	37
6.	BULGULAR.....	38
6.1.	Sosyodemografik Özellikler	38
6.2.	Travmanın Niteliksel Özellikleri	40
6.3.	Tanısal Özellikler	41
6.4.	İntihar Düşüncesi	45
6.5.	Genel Değerlendirme.....	45
6.6.	Suçluluk Utanç	46
6.7.	Bağlanma	47
6.8.	Travma Türüne Göre Genel Değerlendirme Ölçeği	48
6.9.	Cinsiyete Göre Suçluluk-Utanç Puanlarının Karşılaştırılması	48
6.10.	Travma Türüne Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması.....	51
6.11.	Travma Türüne Göre Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması	53
6.12.	Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ), TOSCA ve Bağlanma Ölçekleri Arasındaki İlişki.....	55
6.13.	Bağlanmaya İlişkin Bulguların Regresyon Analizi	58
7.	TARTIŞMA	60
7.1.	Sosyodemografik Veriler.....	60
7.2.	Cinsel İstismar Sonrası Psikiyatrik Tanılar	61
7.3.	İntihar Düşüncesi	62
7.4.	Cinsel istismarın genel işlevsellik üzerine etkisi	62
7.5.	Travma ve Suçluluk-Utanç İlişkisi	63
7.6.	Cinsiyet ve Suçluluk-Utanç İlişkisi	65

7.7. Travma ve Bağlanmanın İlişkisi.....	66
7.8. Genel İşlevsellik- Bağlanma- Suçluluk-Utanç İlişkisi	68
8. SONUÇ ve ÖNERİLER	69
9. KISITLILIKLAR	70
10. KAYNAKLAR	71
11. EKLER.....	79

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Sosyodemografik Verilerinin Karşılaştırılması .	38
Tablo 2: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Ebeveynlerine Dair Sosyodemografik Verilerinin Karşılaştırılması	39
Tablo 3: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Klinik Özelliklerin Karşılaştırılması	40
Tablo 4: Travmaya Dair Özellikler	40
Tablo 5: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Şimdiki Tanı Özelliklerin Karşılaştırılması	42
Tablo 6: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Geçmiş Tanı Özelliklerin Karşılaştırılması.....	44
Tablo 7: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında İntihar Düşüncelerinin Karşılaştırılması	45
Tablo 8: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Genel Değerlendirme Ölçeğinden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması	45
Tablo 9: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması	46
Tablo 10: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması	46
Tablo 11: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarındaki Ergenlerin Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması	47
Tablo 12: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarındaki Çocukların Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması	47
Tablo 13: Travma Türüne Göre Genel Değerlendirme Ölçeğinden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması	48
Tablo 14: Cinsiyete Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması	48
Tablo 15: Cinsiyete Göre TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması	49
Tablo 16: Olgularda suçluluk-utanç puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması.....	50
Tablo 17: Olgu ve Kontrol gruplarındaki kız çocukların suçluluk-utanç puanlarının karşılaştırılması	50
Tablo 18: Travma Türüne Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması	51
Tablo 19: Travma Türüne Göre TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması.....	52
Tablo 20: Travma Türüne Göre Ergenlerin Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması.....	53
Tablo 21: Travma Türüne Göre Çocukların Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması.....	54
Tablo 22: Çalışmada Kullanılan Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki	55

Tablo 23: Ergen Katılımcılarda Bağlanma Biçimleri, Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki	56
Tablo 24: Çocuk Katılımcılarda Bağlanma Biçimleri, Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki	57
Tablo 25: Cinsel İstismara Uğrama Değişkeni Üzerinde Ergen Bağlanma Puanlarının Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi	58
Tablo 26: Cinsel İstismara Maruziyetin Yordanmasına Dair Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Modelinden Elde Edilen Sınıflama Tablosu	59
Tablo 27: Cinsel istismara Uğrama Değişkeni Üzerinde Çocuk Bağlanma Puanlarının Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi	59

KISALTMALAR

ABBÖ	: Ana-babaya Bağlanma Ölçeği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABTÖ	: Ana Baba Tutum Ölçeği
APA	: American Psychological Association
CPRS	: Child Parent Relationship Scale
ÇAİÖ	: Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği
ÇDŞG-ŞY-T	: Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi- Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli- Türkçe Uyarlaması
DSM-IV-TR	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision
DSM-V	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition
KD-SADS	: Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Age Children- Present and Lifetime Version
PARI	: Parental Attitude Research Instrument
PBI	: Parental Bonding Instrument
PSI	: Parenting Style Inventory
SCAAI	: Self-Conscious Affect and Attribution Inventory
SUTÖ	: Suçluluk-Utanç Ölçeği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TOSCA	: Test of self-conscious affect
TOSCA-A	: Test of self-conscious affect for adolescents
TOSCA-C	: Test of self-conscious affect for children
TSSB	: Travma sonrası stres bozukluğu

ÖZET

Amaç:

Çocukluk çağında cinsel istismar maruziyeti, hem çocukluk hem de yetişkinlik hayatını etkileyen, psikiyatrik morbiditesi yüksek olan travmatik yaşantılardan biridir. Bu çalışmanın amacı, cinsel istismar maruziyeti sonrasında çocukların yaşadığı suçluluk-utanç duygularının yaşamları üzerindeki olası etkilerini incelemek, cinsel istismar mağdurlarının bağlanma örüntüleriyle suçluluk-utanç duyguları ve ortaya çıkan psikiyatrik tanıların ilişkisini değerlendirmektir.

Yöntem:

Çalışma kesitsel olarak gerçekleştirilmiştir. Olgu ve karşılaştırma gruplarının her birinde 33 çocuk/ergen bulunmaktadır. Bu gruplar yaş ve cinsiyet açısından birbirine eşitlenmiştir. Çalışmada Sosyodemografik veri formu, Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlaması (ÇDŞG-ŞY-T/KD-SADS-PL), Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), Test of self-conscious affect for children/ Çocuklar için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-C), Test of self-conscious affect for adolescent/ Ergenler için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-A), Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği, Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ) kullanılmıştır.

Bulgular:

Çalışmaya katılanların yaş ortalaması 13.77 ± 2.34 'tür. On sekiz çocuk 12 yaş ve altında, kırk sekiz ergen de 12,5-17,5 yaş arasındadır. Çalışmamıza 14 erkek, 52 kız çocuk/ergen katılmıştır. İstismar mağdurlarının %48.48'i basit, %51.51'i nitelikli cinsel istismara maruz kalmıştır. Olgu grubundaki katılımcıların anneleri daha çok çalışan annelerden oluşmaktadır. Ancak çalışma koşulları genellikle ağır ve maddi açıdan küçük getiri sağlayabilecek geçici işlerde çalışmaktadırlar. Olgu grubunun ebeveynlerinin boşanma oranları karşılaştırma grubuna göre oldukça yüksektir. Olgu grubunda intihar düşüncesi olan katılımcıların oranı karşılaştırma grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir. İki grup arasında suçluluk-utanç duyguları açısından anlamlı fark olmamakla birlikte, olgu grubundaki kızların utanç puanlarının karşılaştırma grubundaki kızlara oranla yüksek olduğu, ek olarak cinsiyet açısından farklara baktığımızda, kızların erkeklere göre hem suçluluk hem de utanç puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. İki grup arasında bağlanma örüntüleri

karşılaştırıldığında; olgu grubundaki ergenlerin ebeveynlerine bağlanma kalitesinin karşılaştırma grubuna göre daha zayıf olduğu ancak az sayıda olan çocuk katılımcılarda bu durumun tersine olduğu görülmüştür. Çalışmamızın sonuçlarına göre utanç puanları arttığında çocukların genel işlevselliği azalmaktadır. Ayrıca anne-baba ile bağlanma kalitesi arttığında utanç ve suçluluk puanları azalmaktadır.

Sonuç:

Bulgularımız bağlanma kalitesi ve cinsel istismar maruziyetinin yakından ilişkili olduğunu destekler niteliktedir, ancak sebep-sonuç ilişkisinin daha net anlaşılabilmesi için uzunlamasına çalışmalara ihtiyaç vardır. Travma ve suçluluk-utanç ilişkisinin de daha iyi anlaşılabilmesi için gözlemsel ya da travma-ilişkili suçluluk-utancı gösteren çalışmalar yapmak daha objektif olabilir.

Anahtar Kelimeler: Cinsel istismar, Bağlanma, Suçluluk, Utanç

ABSTRACT

Purpose:

Exposure to sexual abuse in childhood is one of the most morbid traumatic experiences affecting both childhood and adult life. The purpose of this study is to explore the effect of shame and guilt feelings on sexual abused child and to evaluate the link between shame-guilt feelings, attachment pattern and psychiatric diagnosis.

Method:

The study was designed as cross-sectional experiment. The sample of each group consisted of 33 child and adolescents. These groups were randomized to each other in terms of age and gender. Sociodemographic Data Forms, KD-SADS-PL, Shame-Guilt Scale, TOSCA-C, TOSCA-A, Child Parent Relationship Scale, Parent Attachment Scale are used in this study.

Findings:

The average age of the cases participating in the study was 13.77 ± 2.34 , 18 of participants were children (under 12) and 48 of participants were adolescent (age 12,5-17,5). 14 boys and 52 girls were participated in our study. % 48.8 of victims had been exposed to simple sexual abuse % 51.51 of qualified. Although the mothers of the participants in the case group consisted mostly working mothers, they generally had heavy working conditions and small salary in temporary jobs. Divorce percentage of the parents in the case group was significantly higher compared to the non-abused children and adolescents. Suicidal thoughts were significantly higher in the case group. Although there was no significant difference about the shame and guilt scores between case and comparison group, shame scores of the girls in the case group were significantly higher. In addition to this findings, both guilt and shame scores of the girl participants were significantly higher in the all subjects. When it is compared attachment patterns between the two groups; attachment quality of the cases of adolescent was weaker than comparison group but this finding was contrary in the smaller amount of child participant. According to the findings of our study, shame scores and overall functioning of children were reversely correlated. Moreover, when the attachment quality increased, guilt and shame scores declined as well.

Conclusions:

Our findings consist the previous studies reported that the attachment quality and sexual abuse are closely relevant but longitudinal studies are needed to have better understanding of cause-effect relationship. To understand the trauma and guilt-shame relationship, it can be more objective to design studies observational and to explore trauma-related shame and guilt.

Key Words: Sexual Abuse, Attachment, Guilt, Shame.

1. GİRİŞ

‘Ah’ dedi Kedi, dinleyerek, ‘ama neyi sever bebek?’

‘Yumuşak ve gıdıklayan şeyleri sever,’ dedi Yarasa.

‘Ilık şeyleri sever ellerinde tutmak için uykuya dalarken.

Onunla oynamasını sever.

Bütün bunları sever.’

Just So Stories-Rudyard Kipling

'Ah,' said the Cat, listening, 'but what is the Baby fond of?'

'He is fond of things that are soft and tickle,' said the Bat.

'He is fond of warm things to hold in his arms when he goes to sleep.

He is fond of being played with. He is fond of all those things.'

Çalışmaya bu fotoğrafla başlamak istedim, çünkü belki de burada belirtmek istediklerimin tümünü bu resim gayet iyi özetliyor. Sanatın gücü... Belki de sayfalarca anlatılacak olanı bir seferde insana geçiriyor. Travmanın insan ruhunda oluşturabileceği yıkım benim gözümde tam da böyle şekilleniyor.

Travmanın tanımı, DSM-V(APA 2013)'e göre; kişinin tüm yaşamını etkileyen, günlük yaşantısında olumsuz sonuçlar doğuran her türlü olaydır. Travmatik yaşantılar arasında; temel duygusal gereksinimler olan rahatlık, uyarım ve duygulanımın karşılanmamış olduğu ihmal ya da yoksunluk, bağlanmanın oluşabilmesi için gerekli olan temel bakım veren kişilerin tekrar tekrar değişmiş olması, alışılmışın dışında bakım koşullarının olması (ör: kurumda bakım), kişinin gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ciddi yaralanma ya da cinsel şiddete maruz kalması, başkasının başına gelen travmatik bir olaya tanıklık etmek, ölü bir vücudu ya da vücut parçasını görmek, yakın bir aile bireyi ya da yakın bir arkadaşının başına travmatik bir olayın geldiğini öğrenmek (aile bireyi ya da arkadaşın ölümü ya da ölüm tehdidine maruz kalması şiddet ya da beklenmedik bir olay sonucu olmalıdır), travma detaylarını devamlı surette dinlemeye maruz kalmak ya da tiksindirici ayrıntıları öğrenmek durumunda kalmak (travmatik olay televizyon ya da medya kanalıyla öğrenilmiş olmamalıdır, örn: Bu alanda çalışan profesyoneller) olarak sayılabilir (APA 2013).

Çocuklardaki ruhsal travmalar hakkında, bin dokuz yüz kırkların başında Lewy, çocukluk çağında cerrahi işlemlere verilen tepkiler hakkında ruhsal travmaları konu eden bir çalışma yayınlamıştır (Karakaya ve Coşkun 2008). Daha çok deneysel psikoloji alanında çalışmalar yapan Rene A. Spitz, 1945 yılında “*Hospitalizm*” başlıklı ünlü yazısında, çocukluk dönemi ruhsal travmalarının sonuçlarını göstermiştir. *Hospitalizm* terimi ciddi biçimde anne bakımından yoksun kalmışlık durumunu ifade etmektedir. 1946 yılında yayınladığı diğer yazısında ise kısmi duygusal yoksunluk ile ilgili olan *anaklitik depresyon* terimini tanımlamıştır. Yazar, gözlemlediği yaşamının ilk yılının ikinci yarısında olan bebeklerde, bir tür tepkisizlik, donukluk, ağlama davranışı, apati, gelişimsel yavaşlama, uykusuzluk, hareketlerde yavaşlık, içe çekilme, yeme reddi, iştah ve kilo kaybı, korkulu, üzüntülü görünüm tariflemiştir. Bu tablo üç-dört ay önce bebeğinden ayrılan annenin gelmesiyle sonlanmaktadır. Spitz bu sendromu tanımlarken, Abraham ve Freud’un klasik yas ve melankoli tanımlamalarına uyduğunu belirtmiş, burada da benzer şekilde sevilen nesnenin kaybına vurgu yapmıştır (Spitz 1945,1946). Bu gözlemleriyle Spitz, Mahler ve Bowlby gibi kuramcılara da öncülük etmiştir (Demir 2011).

Çocuk istismarı konusunda öncü yazılardan birini Radyoloji uzmanı olan John Caffey 1945'te subdural hematoma, intraoküler kanama ve uzun kemik kırıkları olan 6 olguyu tanımlayarak literatüre kazandırmış, 1972'de diğer bir yazısında bebekleri sarsmanın uzun kemik periostunda değişikliklere yol açtığını belirtmiştir. 1974'te de "*Sarsılmış Bebek Sendromu*"nu tanımlamıştır (Caffey 1974). Çocuk uzmanı olan bir diğer araştırmacı Henry Kempe de 1962'de yayınladığı makalesinde "*Hırpalanmış Çocuk Sendromu*"ndan bahsetmiş, ciddi olarak fiziksel istismara uğrayan çocukların morbidite ve mortalitesine değinmiştir (Kempe ve Steele 1962; Giovannoni 1989). Kempe'nin araştırma ekibinde bulunan Helfer ise 1974 yılında, bu fenomenden şu şekilde bahsetmiştir: "Yetersiz bakım alma ve fiziksel ve duygusal olarak istismar edilme olgusu, çocuklarda görülen en sık hastalıktır." (Giovannoni 1989). İkinci Dünya Savaşı sırasında (1942) Hampstead'da Anna Freud ve Dorothy Burlingham savaş mağduru çocuklarla çalışmışlar ve amaçlarını; çocukların psikolojik gereksinimlerini araştırmak, savaşın yarattığı yıkım ve aileden erken ayrılmanın etkisi üzerinde çalışmak ve çocukların gelişimini izlemek olarak tariflemişlerdir. Freud, bu çalışmayla ilgili makalesini 1973'te yayınlamıştır (Freud 1973).

2. GENEL BİLGİLER

2.1. TRAVMA- ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALI

2.1.1. Tanım

Travmanın alt başlığı olan *Çocuk İstismarı ve İhmali* konusunda bu bölümde bazı tanımlamalara yer verilecektir.

Çocuk istismarı ve ihmali; çoğunlukla anne-baba/bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel ya da cinsel gelişimini engelleyen, beden ve/ve ya ruh sağlığına zarar veren, bu alanda çalışan profesyoneller ve toplumsal kurallara göre uygunsuz kabul edilen eylemlerin ve eylemsizliklerin tümüdür (Avcı 2007).

Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ve ya duygusal olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmal olarak adlandırılmaktadır (Oral 2001).

- Fiziksel İstismar ve İhmal

Fiziksel istismar, 18 yaşından küçük olan çocuğun ve ya gencin, anne-babası ya da birincil bakım veren kişi tarafından, sağlığını bozacak biçimde, fiziksel olarak hasara uğratılması, yaralanması ya da yaralanma riskinin bulunmasıdır. Fiziksel ihmal ise, 18 yaşından küçük olan çocuğun ve ya gencin, yetersiz beslenme, temel bakım ihtiyacı olan giyinme, temizlik gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması yoluyla zarara uğramasıdır (Kaplan 1999). Fiziksel istismar ve ihmalin yaygınlığının tam olarak belirlenmesi oldukça güç olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de fiziksel istismarın 5–20/1,000 civarında olduğu bildirilmektedir. Fiziksel istismarda kız erkek oranı arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır. Ancak cinsiyet dağılımı kurbanın yaşı ile değişiklik gösterebilmektedir, örneğin; ergenlik çağında kızlar daha fazla fiziksel istismarla karşı karşıya kalabilmektedir (Taner ve Gökler 2004). Çocuklara yönelik fiziksel istismarda annelerin oranı daha yüksek iken, ergenlere yönelik olanlarda babaların sorumlu oldukları belirtilmektedir (Kaplan 1999).

- Duygusal İstismar ve İhmal

Duygusal istismar, çocuğu incitici, reddedici ifadeler kullanmak, fiziksel olmayan ancak çok ağır cezalar vermek ve tehdit etmeyi içerir.

Duygusal ihmal ise, çocuğun yeterli duygusal destek görememesi, ilgi ve sevgiyle karşılanmaması, zor durumlarda yeterince korunmamasıdır. Bu durumda ebeveyn yeterince sıcak, şefkatli, sevgi dolu, hoşgörülü değildir, çocuklarına karşı oldukça kırılgan davranırlar. Çocuğun olumlu yanlarını ve ihtiyaçlarını fark edemez, uygun yanıtlar veremezler. Çocuğun gelişimiyle ilgili uyumsuz beklenti ve davranışlar sergilerler (Rohner 1980).

Duygusal istismar ve ihmal çok kolay fark edilebilen bir sorun olmadığından görülme oranı da kesin olarak bilinmemektedir. Kız erkek oranları eşittir. Bu tür istismar en çok altı-sekiz yaş arası çocuklara yöneltilmekte ve ergenliğe kadar benzer düzeylerde kalmaktadır (Taner ve Gökler 2004).

- *Cinsel İstismar*

Cinsel istismar, bir yetişkinin, cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için çocukları araç olarak kullanmasıdır (Green 1999).

Travmanın her türlü kuşkusuz tüm bireylerde, bilhassa da çocuklarda derin izler bırakmaktadır. Savunmanın en zayıf olduğu, henüz fiziksel ve duygusal gelişimin tamamlanmadığı bu dönemde bu denli yıkıcı deneyimlere maruz kalmak, uzun vadede oluşabilecek sorunlar açısından büyük risk oluşturmaktadır (Cohen 2004). Çalışmaya başlarken, tüm travma olgularını (yas olgularını bunun dışında tutarak) değerlendirme kararı alınmıştır. Ancak kliniğimize başvuran adli olguların hemen tamamının cinsel istismar olgularından oluşması nedeniyle, olgular bu grupta toplanmıştır. Bu nedenle, genel bilgileri verirken daha ziyade cinsel istismar ve bunun çocuğa etkileri üzerinde durulacaktır.

Cinsel istismar söz konusu olduğunda, yetişkinlerin çocuğu kandırarak, ikna ederek, ayartarak, zorlayarak ya da mecbur bırakarak yaptıkları eylemler karşımıza çıkar. Bu saldırılar arasında:

- Temas içermeyen cinsel istismarlar: Cinsel içerikli konuşma, teşhircilik, röntgencilik, çocuğun erişkin cinsel aktivitesine ya da pornografiye maruziyeti
- Cinsel dokunma: istismarcının kurbana dokunması ya da kurbanın kendisine dokunması için zorlaması
- Oral-genital seks
- İnterfemoral ilişki(ırza tasaddi): Penetrasyonun olmadığı, sürtünmenin olduğu istismar şekli

- Cinsel penetrasyon(ırza geçme): Genital ilişki, anal ilişki, objelerle penetrasyon, parmakla penetrasyon
- Cinsel sömürü: Çocuk pornografisi ve çocuk fuhşu sayılabilir (Avcı 2007).

Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) yetişkinlere yönelik cinsel eylemler “*Cinsel Saldırı Suçu*” olarak adlandırılırken, çocuklara yönelik eylemler “*Cinsel İstismar*” olarak adlandırılmaktadır. Bu farklılığın nedeni, erişkine yönelik eylemlerde rızanın olmaması, zor kullanılması şartı gerekirken, çocuklara yönelik eylemlerde rızanın söz konusu olmaması, çocuğun kendisine yönelik eylemin ayırtında olmadığı kabul edilmesidir. Çocuklar bu saldırıların kendileri üzerinde yaratabileceği tahribatı bilmediklerinden, saldırı karşısında hareketsiz ve dirençsiz olmaları halinde bile, bu duruma rızaları dışında boyun eğdiklerini kabul etmek gerekir (İşeri 2008).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de on sekiz yaşına kadar her bireyin çocuk olduğu belirtilmekte ve çocuğa yönelik her türlü bedensel ve zihinsel saldırı istismar ve suiistimal olarak değerlendirilmekte, bu hallerde çocuğun korunması sorumluluğu da devlete verilmektedir (İşeri 2008). Ancak TCK’nın 103. maddesine göre *cinsel istismar* tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış; diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar *cinsel istismar* olarak anlaşılır.” (TCK Madde 103/ 1a-1b). Yani yasaya göre, on beş yaş üstü çocukların uğradıkları saldırının hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğine sahip olmaları halinde, eylemin rıza dışı ve ya iradeyi etkileyen bir nedenle gerçekleştirilmesi hali ‘*istismar*’ olarak değerlendirilmektedir. İki çocuk arasındaki cinsel aktiviteler, yaş farkı (5 yaş ve üstü) olduğunda, küçük çocuğun zorlama ya da ikna yoluyla cinsel haz amacıyla kullanılması da *cinsel istismar* kapsamında yer alır (İşeri 2008).¹

• Ensest

Cinsel istismarın önemli bir alt grubu olan ensest, kanunen evlenmelerine izin verilmeyen iki kişi arasındaki cinsel ilişkidir. Enseste istismarcı; anne, baba, kardeş, yakın

¹ Ancak son dönemde (Haziran,2014) yapılan yasal düzenleme ile yaş farkı gözetilmesi ortadan kaldırılmış olup, beraberinde yeni tartışmaları da getirmiştir. İki ergenin cinsel birlikteliğinin de suç kapsamına alınması, yeni suç ve mağduriyetlere yol açabileceği endişesini doğurmuştur. (Antakyalıoğlu Ş.,Çocuğa yönelik şiddetin göstergelerle izlenmesi kursu, 2014).

akrabalar ile üvey anne/baba ya da annenin/babanın erkek/kız arkadaşı gibi ebeveyn rolünde olan kişilerden biridir (İşeri 2008).

Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* adlı eserinde, *tabunun* iki ayrı anlama geldiğini belirtir. “Birincisi kutsal, kutsanmış, ikincisi ise netameli, tehlikeli, yasak ve temiz olmayandır.” Yazar kitabında ilkel kabilelerden örnekler vererek enest yasağını tarifler. İlkel kabilelerde en temel iki yasadandır birincisi (kutsal sayılan) totem hayvanını öldürmemek, ikincisi ise karşı cinsteki (aynı klandan olan) totemdaşlarıyla cinsel ilişkiye girmemektir. Günümüzde de aynı soydan gelen yakın akrabalarla cinsel ilişki yasak ve suç olarak görülmektedir. Tabunun temeli, bilinçdışında gerçekleştirilmesine yönelik olarak güçlü bir eğilimin bulunduğu yasak bir eylemdir. Freud’un kuramında, oğlan çocuklarının ilk seçtikleri cinsel nesne enestiyöz nitelikler taşır, anne ve kız kardeş gibi yasak kişilere yöneliktir. Anne ve babayla enest isteğinin sürdürülmesi nevrozların çekirdek kompleksini oluşturur. Tabuda olduğu gibi nevrozda da başlıca yasak, nevrozun çekirdeğine dokunma yasağıdır. Bu ”çekirdeğe” dokunulduğunda, enestinin diğer istismar türlerinden neden daha fazla yıkıcı olduğu anlaşılmış olur (Freud 1913).

2.1.2. Türkiye ve Dünya’da Cinsel İstismar Sıklığı

1980–82 yılları arasında Türkiye’de Bilir ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada, 4–12 yaşları arasında 16.100 çocuk taranmış, fiziksel ve duygusal istismar da dâhil olmak üzere, çocuk istismarı ve ihmalinin sıklığı; kızlarda % 34.6, erkeklerde % 32.5 olarak bulunmuştur (Akt. Çengel-Kültür ve ark. 2007).

2006 yılında Türkiye’de Alikışifoğlu ve arkadaşlarının, rastgele seçilen 26 lisede 9. ve 11. sınıfta okuyan kız ergenler arasında yaptığı bir çalışmada ise, toplam 1.955 çocuk taranmış olup, çocukların % 11.3’ü vücudunun dokunulmasını istemediği bir yerine dokunulduğunu, % 4.9’u cinsel ilişkiye zorlandığını, %3’ü ise her iki istismar şekline de maruz kaldığını belirtmiştir. Çocukların %1.8’i de enest mağduru olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada istismarcıların % 93’ünün erkek olduğu belirlenmiştir (Alikışifoğlu 2006).

2005 yılında Türkiye’de Eskin ve arkadaşlarının 683 kadın ve 579 erkek üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdikleri bir çalışmada ise katılımcıların % 28.1’i çocukluk yıllarında en az bir kez (dokunulma, cinsel herhangi bir aktiviteye zorlanma, cinsel içerikli yayınlar izlemeye zorlanma, erişkin biriyle cinsel birliktelik gibi yollarla) cinsel istismara uğradıklarını

belirtmişlerdir. Aynı çalışmada çocukluk yıllarında cinsel istismara uğradığını bildiren kadınların oranı % 9, erkeklerin oranı % 5,5'tir (Eskin ve ark. 2005).

Finkelhor'un 1994'te daha önce çeşitli ülkelerde yapılmış yirmi çalışmayı derlediği makalesinde, çocukluk çağında maruz kalınan cinsel istismar sıklığının kadınlar için % 7 ile 36 arasında değiştiğini, erkekler içinse sıklığın % 3–29 arasında değiştiğini belirtmektedir. Bu ülkelerden birkaçını örnek vermek gerekirse; Finlandiya' da 7435 kişinin ölçekle tarandığı çalışmada kadınların % 7'si erkeklerin % 4'ü çocukluk çağında cinsel istismara uğradıklarını bildirmişlerdir. İngiltere'de (GB) yapılmış bir diğer çalışmada ise 2019 katılımcıya yüz yüze yapılan görüşme ile bu sıklık kadınlar için % 12, erkekler için % 8'dir. Güney Afrika'da 2000 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada ise kadınların % 34'ü erkeklerin ise % 29'u cinsel istismar mağduru olduklarını belirtmişlerdir (Finkelhor 1994).

Finkelhor'un çalışmasına çok benzer bir derleme 2009 yılında Pereda ve arkadaşları tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazıda derlenen 38 çalışmanın arasına ülkemizden Eskin ve arkadaşlarının yaptığı çalışma da dâhil edilmiştir. Bu derlemede kadınlar için sıklık %0–53 arasında, erkekler için ise % 0–60 arasında değişmektedir (Kanada: Kadın %12,8, Erkek % 4,3; Çin: Kadın % 16,7 Erkek % 10,5; Güney Afrika: Kadın % 53,2 Erkek % 60; ABD: Kadın %16,5 Erkek %4,10). Rakamlardaki bu farklılıkların nedeni metodolojik farklılıklarla açıklanmaktadır. Bazı çalışmalarda katılımcılar yüz yüze, bazıları telefonla, bazılarıysa öz bildirim ölçekleriyle (self-administered questionnaire) değerlendirilmişlerdir. Erkeklerde sıklığın çoğunlukla daha düşük olmasının nedeni ise araştırmacılar tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Birincisi erkekler içinde istismar sonrası profesyonel yardım alanların sayısı daha düşüktür; ikincisi ise erkekler daha düşük oranda istismara maruz kalmaktadırlar (Pereda ve ark. 2009).

Uluslar arası prevalans çalışmalarının derlendiği iki çalışmada kızlardaki cinsel istismar prevalansının çoğunlukla % 10–20 arasında olduğunu, erkeklerde ise % 10' un altında olduğu belirtilmektedir (Pereda ve ark. 2009).

2.1.3. Travma ve Psikopatoloji

Travmanın ruhsal bulguları oldukça çeşitli olabilmektedir. En sık bilinen ve DSM ve ICD sistemlerinde açıkça tanınan travma sonrası stres bozukluğu olsa da, birçok ruhsal ve fiziksel hastalığın (örn; obezite, büyüme-gelişme geriliği) travma ile ilişkisi literatürde

belirlenmektedir (Deblinger ve ark. 1989; Dykman ve ark. 1997, Kaplan ve ark. 1999, Bahalı ve ark. 2010, Glaser 2002).

Fiziksel istismar, birçok bilişsel, duygusal ve davranışsal sorun, madde kötüye kullanımı ve psikiyatrik hastalıklarla ilişkilidir. Fiziksel ihmal de çocuğun sosyal, bilişsel, duygusal ve davranışsal gelişiminde ağır ve uzun dönemli sonuçlar doğurabilmektedir (Gökler 2002; Taner ve Gökler 2004). Fiziksel istismar ve ihmale uğramış çocuklarda sosyal işlevsellik alanında birçok eksiklik fark edilmektedir; bu çocuklar yakın ilişki kurmakta güçlük çekip, daha çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, yoğun öfke ve istismar davranışı içeren ilişkiler kurabilmektedir (Kaplan ve ark. 1999). Fiziksel istismar ve ihmale uğramış çocuklarda bilişsel yetilerde bozukluk ve akademik başarısızlığa sık rastlanılmaktadır (Gökler 2002; Taner ve Gökler 2004; Kaplan ve ark. 1999). Fiziksel istismara uğramış kişilerde intihar düşünceleri ve girişimleri daha yüksek oranda bulunmuştur (Kendall 2002). Fiziksel istismar olgularında, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, kaygı bozuklukları, madde ile ilişkili sorunlar gibi birçok psikiyatrik sorunun yanında bazı olgularda travma sonrası stres bozukluğu da görülmektedir (Gökler 2002; Taner ve Gökler 2004; Kaplan ve ark. 1999; Kendall 2002).

Cinsel istismarın sonuçları ise sıklıkla daha ağır gözlenmektedir. Cinsel istismar, olguların büyük kısmının açığa çıkamaması nedeni ile ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak görünmektedir. Travma sonrası stres bozukluğu, disosiyatif bozukluklar, öfke kontrol problemleri, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, kişilik bozuklukları gibi birçok psikiyatrik bozukluk çocukluk dönemi cinsel istismarı ile ilişkili olarak sayılabilir (Deblinger ve ark. 1989, Dykman ve ark. 1997, Bahalı ve ark. 2010).

2.1.4. Travma Sonrası Stres Bozukluğu(DSM-IV)

A. Aşağıdakilerden **her ikisinin de bulunduğu** bir biçimde kişi travmatik bir olayla karşılaşmıştır

1.Kişi, **gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma ya da kendisinin ya da başkalarının fizik bütünlüğüne bir tehdit olayını yaşamış, böyle bir olaya tanık olmuş ya da böyle bir olayla karşı karşıya gelmiştir**

2.Kişinin **tepkileri arasında aşırı korku, çaresizlik ya da dehşete düşme vardır. Not:** Çocuklar bunların yerine dezorganize ya da ajite davranışla tepkilerini dışa vurabilirler

B. Travmatik olay aşağıdakilerden **biri (ya da daha fazlası)** yoluyla sürekli olarak yeniden yaşanır:

- ◆ Olayın, elde olmadan tekrar tekrar anımsanan sıkıntı veren anıları; bunların arasında düşlemler, düşünceler ya da algılar vardır. **Not:** Küçük çocuklar, travmanın kendisini ya da değişik yönlerini konu alan oyunları tekrar tekrar oynayabilirler.
- ◆ Olayı, sık sık, sıkıntı veren bir biçimde rüyada görme. **Not:** Çocuklar, içeriğini tam anlamaksızın korkunç rüyalar görebilirler.
- ◆ Travmatik olay sanki yeniden oluyormuş gibi davranma ya da hissetme (uyanmak üzereyken ya da sarhoşken ortaya çıkıyor olsa bile, o yaşantıyı yeniden yaşıyor gibi olma duygusunu, illüzyonları, halüsinasyonları ve disosiyatif “flashback” epizodlarını kapsar).
- ◆ Travmatik olayın bir yönünü çağrıştıran ya da andıran iç ya da dış olaylarla karşılaşma üzerine yoğun bir psikolojik sıkıntı duyma
- ◆ Travmatik olayın bir yönünü çağrıştıran ya da andıran iç ya da dış olaylarla karşılaşma üzerine fizyolojik tepki gösterme

C. Aşağıdakilerden **üçünün (ya da daha fazlasının)** bulunması ile belirli, travmaya eşlik etmiş olan uyaranlardan **sürekli kaçınma** ve **genel tepki gösterme düzeyinde azalma** (travmadan önce olmayan)

- ◆ Travmaya eşlik etmiş olan düşünce, duygu ya da konuşmalardan kaçınma çabaları
- ◆ Travma ile ilgili anıları uyandıran etkinlikler, yerler ya da kişilerden uzak durma çabaları
- ◆ Travmanın önemli bir yönünü anımsayamama
- ◆ Önemli etkinliklere karşı ilginin ya da bunlara katılımın belirgin olarak azalması
- ◆ İnsanlardan uzaklaşma ya da insanlara yabancılaştığı duyguları
- ◆ Duygulanımda kısıtlılık (örn. sevme duygusunu yaşayamama)
- ◆ Bir geleceği kalmadığı duygusunu taşıma (örn. bir mesleği, evliliği, çocukları ya da olağan bir yaşam süresi olacağı beklentisi içinde olmama)

D. Artmış uyarılmışlık ile ilgili olan ve süreklilik gösteren aşağıdaki belirtilerden en az **ikisinin** bulunması:

- ◆ Uykuya dalmakta ya da uykuyu sürdürmekte güçlük
- ◆ Huzursuzluk ya da öfke patlamaları
- ◆ Düşüncelerini belirli bir konu üzerinde yoğunlaştırmada zorluk çekme
- ◆ Hipervijilans
- ◆ Aşırı irkilme tepkisi gösterme

Varsa Belirtiniz:

- ◆ **Akut:** Belirtiler 3 aydan kısa sürerse
- ◆ **Kronik:** Belirtiler 3 ay ya da daha uzun sürerse

Varsa Belirtiniz:

- ◆ **Gecikmeli Başlangıçlı:** Belirtiler, stres etkeninden en az 6 ay sonra başlamışsa (APA 2000).

2.1.5. DSM-V'te Değişiklikler

Şimdiye kadar bir anksiyete bozukluğu sayılan Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), Travma ve Stresle İlişkili Bozukluklar başlığı altında tanımlanmıştır. Bu bölümdeki diğer konular; Reaktif Bağlanma Bozukluğu, Dezinhibe Sosyal İlişkisel Bozukluk, Akut Stres Bozukluğu ve Uyum Bozukluklarıdır (APA 2013).

DSM-V'te travmanın tanımında DSM-IV'te yer alan objektif deneyimlerin yanına subjektif olarak travmatik olabilecek durumlar (örneğin olay yakın bir akraba ya da yakın bir arkadaşın başına gelmiş ve bu durum başkasından duyulmuş olabilir ya da çalışma koşulları gereği olayın hoş olmayan ayrıntılarıyla yineleyici biçimde ya da aşırı boyutta yüzleşme de olabilir) eklenmiştir (APA 2013).

C ölçütü "uyaranlardan kaçınmayı" tanımlamaktadır. DSM-IV'ten farklı olarak, genel tepkiselliğin kısıtlılığı (örneğin önemli etkinliklere katılma ya da ilgi duymada belirgin azalma, başkalarından uzaklaşma ya da yabancılaşma, duygu yelpazesinde kısıtlılık, geleceğin olmadığı hissi) ayrı tutulmuş ve yeni oluşturulan D ölçütüne aktarılmıştır. D ölçütüne ek olarak, travmatik olayla ilgili olarak kendini suçlamayı tanımlayan (D3) ve korku, çaresizlik,

dehşet ötesinde geniş bir negatif emosyon yelpazesini (örn. korku, dehşet, utanç, suçluluk gibi) tanımlayan (D4) maddeleri konulmuştur. E ölçütünde regülasyon bozuklukları (irritabilite, uyku ve konsantrasyon bozuklukları, hipervijilans) tanımlanmış, buna ek olarak kendini sakınmayan ve kendine zarar veren davranışları içeren bir madde (E2) daha eklenmiştir (APA 2013).

DSM-V’te tanı koyabilmek için A ölçütünden bir (ya daha fazla), B ölçütünden bir (ya daha fazla), C ölçütünden bir (ya daha fazla), D ölçütünden iki (ya daha fazla), E ölçütünden iki (ya daha fazla) maddenin karşılanması; bu belirtilerin bir aydan daha uzun süredir devam etmesi; travmatik olayın klinik olarak belirgin stres kaynağı olması ya da belirtilerin sosyal, mesleki ya da diğer alanlarda işlevsellik kaybına yol açması; bu belirtilerin herhangi bir madde, alkol ya da hastalık etkisiyle oluşmaması gerekmektedir (APA 2013).

DSM-V’te 6 yaşından küçükler için ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. Bu bölüme daha önce olmayan bazı eklemeler/düzenlemeler yapılmıştır. B ölçütünün 3. maddesinde disosiyatif yaşantıların oyun sırasında meydana gelebileceği belirtilmiştir. 6 yaşından büyükler için olan D ölçütü C ölçütüyle birleştirilip, D ölçütünde bulunan hatırlamada güçlük, olumsuz inanışlar ve olumsuz bilişlerle ilgili olan ilk üç madde bulunmamaktadır. D ölçütünde (6 yaşından büyükler için E ölçütüyle benzer bölüm) 2. madde olan umursamazlık ve kendine zarar verici davranışlar bu bölümde yer almamaktadır (APA 2013).

2.2. BAĞLANMA

Bir çocuğun (ve ya daha büyük bir insanın) birisine bağlanması ve ya onun birisine bağı olması, onun o bireyle güçlü bir şekilde yakınlık arama ve temas kurma eğiliminde olduğu anlamına gelir. Bu özellik zaman içinde yavaşça değişir ve o andaki durumdan etkilenmez. Buna karşın bağlanma davranışı, kişinin istenen bir yakınlığı elde etmek için zaman zaman yaptığı çeşitli davranış şekillerini ifade eder (Bowlby 1988).

Bağlanma davranışı, değişik şartlarda birçok bireye gösterilebilirken, kalıcı bağlanma çok az kişiyle sınırlıdır (Bowlby 1988).

Gözlemsel çalışmalara önem veren bir bilim adamı olan Bowlby, kliniksel gözlemcilerin ve deneysel bilim adamlarının devamlı gelişen organizmalar üzerinde yoğunlaşmaları gerektiğini savunur. Olgunlaşmamış organizmanın, kendi türünün olgun erişkin bir üyesiyle olan ilkel ilişkisiyle biçimlendiği temel ontogenik mekanizmaların daha derinden ve daha bilimsel bir şekilde incelenmesi çağrısında bulunur –ki bu da anne ile çocuk

arasındaki bağlanma biçimleri ilişkisinin daha kapsamlı çalışmaları içindir. Bowlby bu gelişimsel süreçlerin belirli bir çevre ile doğuştan gelen benzersiz genetik donanımın bir etkileşiminin ürünü olduğunu ve çocuğun ortaya çıkan sosyal, psikolojik ve biyolojik kapasitesinin, annesiyle ilişkisinden ayrı anlaşılamayacağını ileri sürer (Shore 1994).

Bowlby “Bebeğin ve küçük yaşta çocuğun hem tatmin olduğu hem de haz aldığı annesiyle (ya da sürekli vekil anne) sıcak, yakın ve devamlı bir ilişki deneyimi olmasının, ruh sağlığı için gerekli olduğuna inanıldığını” belirterek çocuk için bağlanmanın ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır (Bowlby 1969). Bowlby, anne-bebek ilişkisi üzerinde çalışmasının asıl amacının, çocukluğun erken döneminde düzenli olarak meydana gelen tepkinin belirli örüntülerini tanımlamak ve buna dayanarak benzer tepki örüntülerinin sonraki kişilik fonksiyonunda nasıl ayırt edilmesi gerektiğini belirlemek olduğunu söylemiştir (Bowlby 1969).

Çocuğun anneden ayrı kaldığında nasıl davrandığıyla ilgili gözlemsel çalışmalar 1940’tan sonra kayıt altına alınmaya başlanmıştır (Bowlby 1969). İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş mağduru çocukların toplandığı Hampstead Nurseries’de yapılan gözlemler, Dorothy Burlingham ve Anna Freud tarafından 1973’te yayınlanmıştır (Midgley 2007). 1941’de 50 yenidoğan ve 30 tane 3–6 yaş arası çocuk bu bakımevinde gözlenmeye başlanmış, çocukların fiziksel gelişimleri, uyku ve yeme düzenleri, temizlik alışkanlıkları, dil gelişimleri çizelgelere ayrıntılı olarak not edilmiştir (akt. Midgley 2007).

Bir diğer gözlem dizisi, bekâr annelerin cezaevinde büyüttükleri çocuklar ve bakımevlerinde sabit bir bakıcısı olmayan çocuklar hakkındadır. Rene Spitz tarafından yapılan bu çalışmada, bebeklerin yaşamlarının ilk bir yılı ve yaşam koşulları detaylarıyla incelenmiş ve daha önce bahsedilen *hospitalizm* ve *anaklitik depresyon* kavramları tanımlanmıştır (Spitz 1945, 1946). Rene Spitz, psikanalize birçok konuda katkıda bulunmuşsa da en çok yaşamın ilk yılına ilişkin çalışmalarıyla tanınmıştır. Ayrıntılı gözleme dayalı bu çalışmalar, psikanaliz ve psikiyatriye yalnızca kuramsal olarak katkıda bulunmakla kalmamış, kendisinden sonra yaşamın ilk yıllarına ilişkin ayrıntılı gözleme dayalı kuramlar ortaya koyan, Mahler ve Bowlby gibi kuramcılara da öncülük etmiştir (Demir 2011).

Hospitalizm terimi, kurumlarda uzun süreli olarak bakım gören ve anneden yoksun büyüyen bebeklerin durumunu anlatmaktadır. Tablonun genel özellikleri; genel bir gelişimsel gerileme, boyca uzamanın ve kilo alımının durma noktasına gelmesi, gelişim skorlarında muazzam bir düşüş, ilişkisel ve duygusal olarak sessiz ve durgun olma hali, davranışlarda

tuhaflıklar ve artmış ölüm ve hastalanma oranıdır. Spitz' in devam çalışmalarında, bu tablodaki hasarların geri dönüşü olmayan hasarlar olduğu gösterilmiştir (Demir 2011).

Kısmi duygusal yoksunluk ile ilgili olan *anaklitik depresyon* ise, anneyle en az altı aylık tatminkâr bir ilişki geliştirmiş olan çocuklarda görülür ve anneyle kavuşma söz konusu olursa tablo iyiye gidebilir. Bu durumun genel özellikleri ise; bebeklerde bir tür tepkisizlik, donukluk, ağlama davranışı, apati, gelişimsel yavaşlama, uykusuzluk, hareketlerde yavaşlık, içe çekilme, yeme reddi, iştah ve kilo kaybı, korkulu ve üzüntülü görünümüdür. Spitz'e göre, anaklitik depresyonun her bebekte görülmeyişinin olası iki nedeni; iyi bakım veren yedek bir nesnenin varlığı ve ayrılık öncesi anne-bebek ilişkisinin kalitesidir. Ayrılık öncesinde anne-bebek ilişkisi ne denli iyiye, bebeğin bir yedek figürü kabul etmesi o denli zor olmaktadır ve ayrılık sonrasında depresyon ihtimali artmaktadır (Demir 2011).

James Robertson 1952'de yaşları on sekiz ay ve dört yaş arasında değişen çocukları hastane ya da yuva ortamında gözlemleyip, bazılarını film olarak kayda almıştır (Robertson 1952). Bunların dışındaki diğer araştırmacılar olan Heinicke (1956), Aubry (1951–52), Appell (1951–61), Prugh (1953), Illingworth ve Holt (1955), Micic (1962) Schaffer (1958–59) farklı ülkelerde gözlemsel çalışmalara imza atmışlardır. Bu araştırmaların yeri, şekli, konusu araştırmacının beklentilerine göre farklılıklar arz etse de benzeştiği çok önemli bir nokta vardır: Bir çocuk altı aylık olur olmaz annesinden ayrılma durumuna belirli biçimlerde yanıt verme eğilimindedir (Bowlby 1969). James Robertson'un gözlemsel çalışmasında, evlerinden çeşitli nedenlerle ayrılmak zorunda kalan, yuva ya da hastanelerde kısıtlı bir süre kalan yaşamlarının ikinci ya da üçüncü yıllarında olan çocuklar izlenmiştir. Bu çocuklar anne figürü ve yaşamlarındaki diğer tüm ikincil figürlerin ilgisinden ve tanıdık ortamlarından ayrı kalarak bir süreliğine yabancı bir ortamda ve yabancılar tarafından bakılmışlardır. Bu süreçten sonra eve dönüşlerindeki tepkileri izlenmiş, ayrıca ebeveynlerinden de bilgi toplanmıştır. Bu çalışmaya göre, annesiyle güven ilişkisi kurmuş ve daha önce annesinden ayrılmamış olan çocuklar, annelerinden ayrı kaldıklarında *Protesto (protest)*, *Umutsuzluk (despair)* ve *Kopma (detachment)* olarak tanımlanan üç evreli bir davranış zinciri gösterirler. Birinci evre olan *Protesto (protest)* evresinde çocuk, anne kaybında kesin bir üzüntü gösterir ve sınırlı kaynaklarını tümüyle kullanarak onu geri almaya çalışır. Yüksek sesle ağlar, karyolasını sallar, kendisini savurur, annesinin var olduğuna dair seslere yönelir. Bazı çocuklar bakıcıya umutsuz bir şekilde bağlanırken, bir kısmı da tüm alternatif figürleri reddedebilir. Birkaç saat ya da birkaç hafta sürebilen bu evreden sonra *Umutsuzluk (despair)* evresi gelir. Bu evrede çocuk kayıp annesiyle meşguldür, aktif fiziksel hareketleri azalır ya da sonlanır, monoton

şekilde ve aralıklı olarak ağlayabilir, geri çekilir, durgunlaşır, hiçbir talepte bulunmaz. *Kopma (detachment)* evresinde ise çocuk artık bakıcıları reddetmez, gösterdikleri ilgiyi, getirdikleri yiyecek ve giysileri kabul eder, hatta gülümseyerek daha girişken olabilir. Bu durum olumlu olarak karşılanırsa da, bu evrede annesi ziyarete geldiğinde durumun iyi olmadığı anlaşılabılır. Annesini karşılamak yerine onu zorlukla tanıyabilir, yapışmak yerine uzakta ve ilgisiz kalabilir, anneye olan tüm ilgisini kaybetmiş gibidir (Robertson 1952).

Daha önce bahsedilen Spitz'in *Anaklitik Depresyon* olarak tanımladığı çocuklarda da benzer davranış örüntülerinin sergilendiği görülebilir. Robertson ve Bowlby'nin görüşlerine göre; anne-bebek arasında bulunan daha şefkatli ilişki, ayrılma sırasında çocuğun üzümlük ifadesini arttırmaktadır (Robertson 1952).

Bowlby, gözlemlerinde yalnızca insanlarla sınırlı kalmamış diğer primatları da gözlemlemiştir. Bowlby'nin gözlemlerine göre, insan olmayan primatlarda da bağlanma davranışı gözlemlenebilir, hatta insan haricindeki primatlar doğumdan kısa süre sonra annelerine yapışırlar, ilk günlerden itibaren anneye yakın dururlar. Anneleri de onlara karşılık verir. Gün geçtikçe araştırma ve anneden uzaklaşma artsa da onunla uyumaya ve tehlike anında onun yanına koşmaya devam ederler (Bowlby 1969).

2.2.1. Temas

Bağlanmanın doğasını, ikincil dürtü teorisiyle, yani beslenmenin çocuğun başkalarıyla bağlanmasında etkili olmasıyla açıklayan teorisyenler olsa da, Bowlby (1969) deneyler ve gözlemler ile anne ve bebeğin temasının bağlanma davranışına yol açtığını göstermiştir. Bu konuda Harlow'un deneyleri yol gösterici olmuştur. Harlow'un alyanaklı maymunlarla (rhesus maymunları) yaptığı deneylerde, telden yapılmış ve beslenmeyi sağlayan anne modeli ile kumaşla kaplanmış anne modeli kullanılmıştır. Bu deneyde, beslenme ve bakım sağlamanın erken dönemde önemli olduğu, ancak temasın yarattığı rahatlıkla desteklenmedikçe anne ile bebek arasındaki etkileşimin korunamadığı ortaya çıkmıştır. Bu deneylerin sonucuna göre yiyeceklerin aksine "temas rahatlığı" bağlanma davranışına yol açmaktadır (Harlow ve Zimmermann 1959).

Bu gözlemlere ek olarak hepimizin bildiği gibi annesini hiç görmeyen insanlarda da bağlanma davranışı gözlenebilir. Mesela hiç anne sütü emmemiş, biberonla beslenmiş bir çocuk onu sevgiyle kucaklayan bakıcısına bağlanma davranışı gösterebilir. Ya da tam tersi olarak sadece mekanik bir bakımla açlık, temizlik gibi temel ihtiyaçları giderilmiş ancak

sevgiyle kucaklanmamış bir çocukta bağlanmaya dair belirtiler görülmeyebilir. Winnicott (1960), annenin bebeğinin ihtiyaçlarını karşılarken sevgisini sunduğu, sadece bağlanmanın değil ego formasyonu için de gerekli olan ‘*holding*’ ya da tutma işlevinden bahsetmektedir.

2.2.2. Sosyal etkileşim ve çevresel duyarlılık

Hayvanlardan farklı olarak insan bebekler, kucağa alınma, konuşulma ya da kucaklanma gibi sosyal etkileşimle sakinleşirler ve insanların hareketlerini izlerken eğleniyor gibi görünürler. Bebeklerdeki bebeleme ve gülümseme tepkileri sadece sosyal biçimde bir yetişkin tarafından karşılık verildiğinde yani bebeğe biraz dikkat gösterildiğinde yoğunluğu artar (Bowlby 1969; Brackbill 1958). İnsan-bebeklerin sadece yetişkinlerle değil yaşıtı ya da daha küçük bebeklere de bağlanması mümkündür. Diğer çocuğu izleme, ayrıldığında karşı çıkma ve döndüğünde yakınlaşma gibi davranışlar gösterirler. Bir çocuğun kendi yaşıtı ya da kendinden küçük bireylere bağlanabilmesi, bağlanma davranışının çocuğun fiziksel ya da psikolojik ihtiyaçlarını karşılamayan bir figüre yönelebileceğini göstermektedir. Böylelikle bağlanma davranışında, bağlanılan figürün çocuğa tepki verme hızının ve çocukla girdiği etkileşimin yoğunluğunun ne denli etkili olduğu anlaşılmış olur (Schaffer ve Emerson 1964; A. Freud 1970).

2.2.3. Annelik bakımı-Koruma

İnsan dâhil tüm memelilerde emzirme, yuva kurma ve geri alma gibi annelik davranışı görülür. Geri alma davranışı, yavrunun annesi tarafından yuvaya ya da yanına getirilmesidir. Bebek ağladığında ya da belirli bir mesafeyi geçtiğinde anne harekete geçer, benzer şekilde anne bir uyarı halindeyse ya da yavrusunun başkaları tarafından taşındığını görürse hızla onu geri almaya çalışır. Sadece tanıdık bireylerle oynarken bebeğin bir şeyler yapmasına izin verir ancak bu sırada bile gözünü yavrusundan ayırmaz, bebeğin ağlamasına karşın tetiktir. Burada temel ilke bebeğin korunmasıdır. Annelik davranışı, bağlanma davranışının yöneldiği figürlerin seçimine neden olur (Bowlby 1969).

Annenin duyarlılığı ve bebeğiyle etkileşimi bağlanmayı pekiştirir. Bebeğin sinyallerine zamanında ve uygun şekilde cevap vermek ve onlarla çok fazla sosyal etkileşim içinde olmak güvenli bağlanmada önemlidir (Bowlby 1969).

Hayvan davranışlarını araştıran bazı bilim adamları (Hall ve De Vore 1965, Kawamura 1963 akt. Bowlby, 1969) cezalandırma arttığında, cezalandırıcı figüre bağlanma davranışının daha güçlü olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu durum paradoksal görünse de,

bağlanma davranışının temelinde yırtıcılardan korunma olduğu görüşüyle açıklanır. Örneğin dominant bir erkek bir yırtıcı ya da tehlike sezdiğinde yavruya gözdağı verir, hatta tehlike artarsa yavruya saldırır. Sonuç olarak yavru sık sık onu korkutan erişkin hayvana yakın durarak tehlikeden korunmuş olur (Bowlby 1969).

2.2.4. Güven

Güvenli üs tanımını ilk olarak Mary Ainsworth kullanmıştır (Ainsworth 1964). Güvenli üs çocuğa merak ve araştırma için alan sağlar. Anderson, London Park'ta doğal bir gözlemle bu sonuca ulaşır. 'Her çocuk kendine ait görünmez bir yarıçapa sahiptir ve çocuk limite ulaştığında annesine endişe ile bakar. Bağlanma her iki bedeni birbirine yer çekimi gibi bağlayan, görünmez ama güçlü bir çekime sahiptir. Yer çekiminin aksine, bağlanma figüründen uzaklaştıkça çekimin gücü artar. Güvenli üs olmadığında, kişi sakinleşememe halindedir ve ayrılık endişesinin verdiği acıyı azaltabilmek için savunma geliştirir (Anderson 1972).

2.2.5. Süreklilik

Çocuğa bakan kişinin tutum ve davranışlarının sürekliliği, çocuğun bağlanma örüntüleriyle ilgilidir. Çocuğa bakan kişinin tutum ve davranışlarındaki süreklilik çocuğun bağlanma örüntülerindeki sürekliliği belirlemektedir (Cassidy 1999; Zimmermann 2002).

Bağlanma kuramına katkıda bulunan en önemli kişilerden biri hiç kuşkusuz Mary Ainsworth'tür. Birçok araştırmaya imza atan Ainsworth yabancı durum testini (strange situation) geliştirerek bağlanma tiplerini belirlemiştir (Ainsworth ve Bell 1970).

2.2.6. Yabancı Durum Testi

Bağlanma kuramına göre, bebekler bağlanma figürlerini güven temelinde, içinde bulundukları yeni çevreyi araştırmada kullanırlar (Bowlby 1969). Ancak bebekler bir yandan çevreyi araştırırken bir yandan da birincil bağlanma nesnesi ile yakınlığı koruma çabası içerisinde. Yakınlığı koruma çabasında olan bebeğin, bakıcısı ile sürdürdüğü fiziksel ve sözel temas ile göz temasının, keşif davranışlarını sürdürme sırasında devam etmesi önemlidir.

Ainsworth ve Bell (1970) annenin, çocuğun yanında olmadığı durumlarda ve çevrede yabancıların bulunduğu ortamlarda çocuğun keşif davranışlarında bir azalma olduğunu belirtmişlerdir.

Bebeğin, birincil bağlanma objesinden ayrı kaldığı sürelerde gösterdiği tepkiler de pek çok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu konuda yapılmış olan en önemli çalışma Ainsworth'ün düzenlediği Yabancı Durum Testi'dir (*Strange Situation*). Testte, bakıcısı ile birlikte sekiz farklı aşamaya tabi tutulan bebeğin bağlanma biçimi hakkında bilgi edinilmektedir. Bowlby'nin kuramı (1988), Ainsworth'ün deneysel yaklaşımı ile desteklenmiştir.

Ainsworth ve arkadaşları, bir yaşındaki bir bebeğin ailesine olan bağıllık düzeyini belirlemek üzere güvenilir bir ölçme aracı olan Yabancı Durum Testi'ni geliştirmişlerdir (Holmes 1993b). Yabancı Durum Testi, bebeğin bir yabancı ile karşılaştığı andaki olası tepkilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Testte; anne, çocuk ve araştırmacı içinde oyuncakların bulunduğu ve keşif davranışlarının rahatlıkla yapılabileceği bir odada bir araya gelmektedirler. Uygulamada bebek ve annesi, araştırmacının gözetimi altında, sekiz ayrı duruma maruz kalmaktadırlar (Ainsworth ve Bell 1970).

* Birinci bölümde, anne ve bebek odaya alınır ve araştırmacı odadan çıkar.

* İkinci bölümde, anne bebeği yere bırakır ve sakince sandalyede oturur, üç dakika boyunca odada kalırlar.

*Üçüncü bölümde, yabancı bir kişi (araştırmacı) içeri girer ve 1 dakika boyunca sessizce oturur, anneye 1 dakika boyunca konuşur ve daha sonra yavaş yavaş bebeğe yaklaşarak ona bir oyuncak gösterir. Üçüncü dakikanın sonunda anne yavaşça odayı terk eder.

* Dördüncü bölümde, eğer bebek neşeli bir şekilde oyuna başlamışsa araştırmacı müdahale etmez. Ancak bebek aktif değilse bebeğin ilgisini oyuna çekmeye çalışır. Eğer bebek sıkıntılıysa, araştırmacı bebeğin dikkatini dağıtmaya ya da bebeği rahatlatmaya çalışır. Bebek rahatlamazsa bu bölüm sonlandırılır.

* Beşinci bölümde, anne kapının girişinde bebeğin kendine spontane bir yanıt verebilmesi için duraksar, bu sırada araştırmacı yavaşça çıkar. Bu bölümde belirlenmiş bir süre yoktur. Bebek oyuna tekrar başladığında anne bebeğe “bay-bay” diyerek çıkar.

* Altıncı bölümde, bebek üç dakika boyunca odada yalnız bırakılır, ancak bebek sakinleşemezse bu bölüm sonlandırılır.

* Yedinci bölümde, araştırmacı girer ve üç dakika boyunca dördüncü bölümdeki davranışları sergiler, bebek sakinleşemezse bu bölüm sonlandırılır.

* Sekizinci bölümde araştırmacı çıkar, anne girer, kavuşma tamamlandığında gözlem sonlandırılır (Ainsworth ve Bell 1970).

Bu arada çocuğun verdiği tepkiler kaydedilir. Çocuğun ayrılık durumuna ilişkin tepkileri kaydedilip değerlendirildiğinde de temelde üç tür bağıllık ilişkisi türü olduğu görülmüştür (Ainsworth ve Bell 1970). Bu bağlanma türleri şöyledir:

Güvenli bağlanma (secure attachment—Tip B) geliştiren bebekler, birincil bağlanma nesneleri yanlarında olduğunda, çevreyi araştıran, yakınlığı koruyabilen ve bakıcısını güvenli üs olarak kullanabilme becerisine sahip olan bebeklerdir. Ebeveynin gidişine tepki gösterirler. Ancak, protesto davranışı, anne-babanın geri dönüşüyle birlikte yerini rahatlama ve keşif davranışlara bırakmaktadır.

Güvensiz-kaçınan bağlanma (insecure-avoidant attachment—Tip A) geliştiren bebekler, bakıcıları ile birlikteyken keşif davranışlara devam edip duygularını bu kişi ile paylaşmamaktadırlar. Ancak, bakıcıları herhangi bir şekilde ortamdan ayrıldığında küçük bir tepki verir, geri döndüğünde ise ebeveyni görmezden gelerek hiçbir değişiklik olmamış gibi meşgul oldukları işe dikkatlerini yöneltirler.

Güvensiz-ambivalan/direnç gösteren bağlanma (insecure-ambivalent/resistant attachment—Tip C) geliştiren bebekler, bakıcıları yanlarındayken diğer kişilerle ve çevreleriyle ilgilenirler. Ebeveynleri ayrıldığında şiddetle tepki gösterirler ve zor sakinleşirler. Herhangi bir ayrılık durumunun hemen ardından hem bakıcıları ile bir arada olmak hem de ondan uzaklaşmak istemektedirler.

Son yıllarda araştırmacılar, **dağınık/yönü belirsiz bağlanma (disorganized attachment—Tip D)** adı verilen bir bağlanma türü üzerinde durmaktadırlar (Hazan ve Shaver 1987). Bu örüntüde, kaygının denetiminde tutarlı bir strateji mevcut değildir. Karmaşık davranışların bir araya gelmesiyle oluşan örüntü, bebeğin donakalması ya da stereotipik hareketler göstermesiyle karakterizedir.

Araştırmalar, bu örüntünün, bebeğin birincil bakıcısının depresyonda veya hasta olduğu durumlarda ya da çocuğu istismar edici davranışlar sergilediğinde ortaya çıktığı görüşünü desteklemektedir (Hazan ve Shaver 1987).

Bebeklikte biçimlenen bağlanma örüntüleri yaşam süresince değişmez nitelikte değildir. Bilişler ve davranışlar değiştirilebildiğine göre bağlanmayı harekete geçiren yapıda da esneklik sağlanabilir (Soysal ve ark. 2005).

Tüm bu anlatılanların ışığında, bağlanmanın kurulmasında ve şekillenmesinde etkili olan pek çok ilişki örüntüsü ve süreç olduğu ortaya çıkmaktadır. Hayatın ilk üç yılında ortaya çıkan çoğu psikopatolojik durumun kaynağı bebek ile birincil bakıcısı arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Bu ilişkideki herhangi bir aksaklık patolojik bir yapının oluşmasında etkili olabilir (Soysal ve ark. 2005).

2.2.7. İçsel Çalışan Modeller

Bowlby'e göre bakıcıyla tekrarlanan günlük yaşantılar, çocuğun gelişiminde bakıcının içsel temsillerini oluşturur. Bakıcının çocuğa verdiği tepkiler ve onun yakınlık isteğine karşı sergilediği davranışlar bilişsel temsiller olarak kodlanır. Bowlby'nin kuramında bilişsel temsiller "içsel çalışan modeller" (internal working models) olarak adlandırılmıştır. İçsel çalışan modeller Bowlby'nin kuramının temelini oluşturur. Çocuğun kendisi ve başkalarına ilişkin bilişlerinden oluşan içsel çalışan modeller, bakıcının tepkileri ile ilişkilidir. Çocuk ihtiyacı olduğunda bakıcısından gereken desteği ve olumlu tepkiyi görürse bakıcısının ulaşılabilir, güvenilir ve destekleyici olduğuna ilişkin bilişsel temsiller geliştirir. Ters durumda ise çocuğun bakıcısı çocuğun gereksinimlerine duyarsız kaldığında ya da birbiriyle uyuşmayan tepkilerle karşılık verdiğinde çocuk bağlanma figürünü reddedici, kendisini de sevmeye ve desteklenmeye değmez biri olarak görür (Bowlby 1973).

İçsel çalışan modeller çocukluktan ergenliğe kadar sürekli olarak pekiştirilir. Ergenliğin sonunda içsel çalışan modeller, daha sürekli ve değişime karşı daha dirençli hale gelirler. Ergenler ve erişkinler oluşturdukları içsel çalışan modelleri kendileri için önemli olan ilişkilerde kullanırlar (Bowlby 1973).

2.3. SUÇLULUK ve UTANÇ

B. Kilborne (2014), Utanç ve Haset adlı kitabının önsözünde: "Utanç ve haset, hepimizin tanıdık olduğu duygular oldukları halde, ilişkisel bir bağlam olmadan, hayali ya da gerçek, bizi aynı anda hem hayal eden hem de gören *ötekiler* düşünülmeden anlaşılamaz." der. Bir bakıma bu çalışmanın konusunu içe alınmış olan ötekiler oluşturmaktadır. Suçluluk ve utanç gibi duygular ancak başkalarının varlığında oluşabilen, ilişkisel ve toplumsal bağlamda ortaya çıkan duygulardır.

Kişinin kendiliğini tanıması, değerli bir varlık olarak algılaması ve ortaya koyması, ancak çevrenin olumlu ilgisi ile mümkündür. Karşıdan sevgi gelmediğinde birey, evrende gözden kaybolabilir ve belki de ölebilir (Ferenczi akt. B. Kilborne 2014).

Suçluluk ölçülebilir zararlar ilgilidir (örn. kanunlarla belirlenmiş suçlar) ve bu nedenle bağışlanabilir. Utançta ise kimliği paramparça eden ve ötekilerle ilişkileri acı verici ve tehditkâr hale getiren içsel bir mahkûmiyet vardır; bu mahkûmiyetten kaçmak da, bağışlanmak da mümkün değildir. Şu halde utanç, doğrudan kimlik algısıyla ilgili olduğu için suçluluktan daha temel bir duygudur. Suçluluk, utanca karşı bir savunma işlevi görebilir (Kilborne 2014).

Duygular, kültürel olarak onaylanabilir ya da bastırılabilir ve bu onların nasıl algılandığını etkiler. Genel olarak duygulara ya da bilhassa bazı duygulara karşı geliştirilen kültürel tutumlar, bireylerin üstbenliklerinin bu duygulara bakışını belirler. Duygularla ilgili bu değerlendirmeler, daha sonra ruhun ekonomisine katılır ve duyguların görünüşleri, yine kültürel tutumlar dinamiklerden farklı şekillerde etkilenen ötekiler tarafından yargılanabilir (Kilborne 2014). Birey, duygulardan, üstbenliklerinin bu duygular sonucu kendiliğinin yargılanmasından ve ötekiler tarafından yargılanmaktan doğan karmaşa ile karşı karşıya kalır.

2.3.1. Bağlanma ve Duyguların İlişkisi

Duygulanımlar başlangıçta dürtü temsilleri ve fizyolojik boşalımlardan ibaret iken bunların psikolojik ifadeler haline gelebilmesi, annenin bakım vermesi, fiziksel teması ve nesne sürekliliğinin sağlanması ile olur. Beklentiler, hayal kırıklıkları, uzlaşmalar, doyumlar yoluyla bebek ve anne arasındaki ilişki, duygulanımları rafine eder. Böylelikle duygulanımlar giderek benliğin özerk bir aygıtı olarak uyumsal amaçlarla kullanılır (Demir 2014).

Klein, “Suçluluğun en derin kaynaklarından birisi, her zaman besleyen memeye duyulan hasetle ve onun iyiliğini hasetli saldırılarla bozmuş olma duygusuyla ilgilidir.” der. Klein’a göre; eğer ilksel nesne bebeklik döneminde görece dengeli bir biçimde yerleştirilmişse, bu tür duyguların yol açtığı suçlulukla daha kolay başa çıkılabilir, çünkü bu durumda haset daha geçicidir ve iyi nesneyle ilişkiyi tehlikeye atma olasılığı daha düşüktür (Klein 1957). Böylelikle anne-bebek arası iyi ilişkilerin bireyde oluşan duyguları nasıl etkilediği anlaşılmış olur.

Spitz bebeklerin anlamlı ve sürekli nesne ilişkilerinden mahrum kaldıklarında duygu ifadelerinin yaşamın erken dönemindeki arkaik biçimlerde takılıp kaldığına değinir. Eğer

nesne ilişkisi çocuk için anlamlı ve sürekli olup doyum sağlarsa, duygular değişik örüntülere kavuşabilmekte iletişimi zenginleştirebilmektedir (Demir 2014).

Yaşamın erken dönemlerini inceleyen Stern, annenin bebeğin “içinin aynası” olarak işlev gördüğünü ve bebeğe duygularını tanıttığını, verdiği tepkilerle duygulanımı ilişkide ve iletişimde nasıl kullanacağını öğrettiğini belirtir. Anne ilk birkaç ayda basit taklitle bebeğe kendi yüzünde neler olup bittiğini gösterir. Dokuzuncu aydan itibaren, Stern’in *duygulanım uyumu* adını verdiği yeni bir iletişim başlar. Anne, örneğin bebeğin bir hareketine bir sesle karşılık verir. Uyum bilinçli değil kendiliğinden gelişir. Uyum için, eşleme dışında zamanlamanın ve yoğunluk derecesinin de uygun olması gerekir (Demir 2014).

Ainsworth’ün güvenli üs olarak tarif ettiği bağlanma figürünün, bebeğin kendini ve etrafını keşfetmesini sağlayıcı bir işlevi vardır (Ainsworth ve ark. 1978; Bowlby 1980). Çocuğun keşfetme ihtiyacına ve merakına sürekli olumsuz tepki verilmesi, çocuğun bu durumu içselleştirmesine, reddedilmişlik ve yetersizlik duygusu yaşamasına, bireyin çevreyi değerlendirmesinde olumsuz algı ve çıkarımlara neden olabilmektedir (Tangney ve Dearing 2002; Akbağ ve İmamoğlu, 2010). Birçok yazar, utancın erken çocukluk dönemindeki ebeveyn tutumları ve çocuğun yaşadığı bozgunlar ile oluştuğuna dikkati çekmektedir (Akbağ ve İmamoğlu 2010).

Anne ve bebek arasındaki bağlanma ve bunların duygular üzerine etkisi birçok araştırmanın (Hazan ve Shaver 1987; Kobak ve Sceery 1988; Mikulincer ve Orbach 1995) konusu olmuş ve bağlanma stillerinin farklı duygusal kişilik özellikleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Consedine ve Magai 2003). Güvenli bağlanma ile utanç duygusu arasında negatif yönde ilişki bulunduğu, sevgisini göstermeyen, cezalandırıcı tutum gösteren ebeveyne sahip ve reaktif bağlanma bozukluğu olan çocukların utanç duygularının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Deniz 2006).

Suçluluk, utanç, yalnızlık gibi olumsuz sosyal duyguların kaynağı olarak erken dönem yaşantılarından bahsedilmektedir (Leary ve ark. 2007). Suçluluk duygusunun, intrapsişik süreçlerden çok kişilerarası dinamiklerin bir fonksiyonu olarak çalıştığı ve erken dönem ilişkileriyle ilgili olduğu düşünülmektedir (Baumeister ve ark. 1994).

Utancın kaynağında ne olduğu konusunda birbirinden farklı görüşler varsa da en yaygın görüş, utancın reddedilme ve aşağılanmayla ilişkili olduğudur. Jakobson, gelişimsel olarak utancın aşağılanma, denetim yitimi, başarısızlık deneyimi ve dişil genital eksiklikle ilgili

olduğunu öne sürerek utancı normatif bir dişillik özelliğı olarak gören Freud’la bir noktada buluşur. Thrane, utancın kendilik gelişiminde ve bağlanmadaki yerini vurguladıktan sonra sevilen ve özlenen birisi tarafından reddedilmenin utanca yol açtığını belirtir. Bebeksi tümgüçlülüğün yitiminden sonra benlik ideali ve sevgi nesneleri kişinin kendisini sevinebilir hissetmesine ve özsaygısını korumasına imkân tanır. Sevinebilir olmama duygusu utanca giden yolu hazırlar. Küçük çocuklarda ana-baba tarafından terk edilme tehditleri utanma davranışlarına yol açabilir. Utancın sevgiyi kaybetmeye karşı kaçınılmaz bir tepki olduğu Lewis’e göre de geçerli bir görüştür (akt. Demir 2014).

Suçluluk ve utanç duygusu çoğı zaman birbiri yerine kullanılmakla birlikte; Tangney ve Dearing (2002), bu iki duygunun oldukça benzer duygular olduğunu ancak birini diğlerinden ayıracak belirgin özelliklerin bulunduğına işaret etmektedir.

2.3.2. Ayrım

Suçluluk ve utanç kavramları, psikanalitik literatürde oldukça sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Freud ilk çalışmalarında utancı cinsel olarak teşhirci dürtülere karşı bir karşıt tepki geliştirme (*reaksiyon formasyon*) olarak tanımlamış, utanç ve suçluluk arasındaki ayrımı büyük ölçüde ihmal etmiştir (Tangney ve Dearing 2002). A.P. Morrison’a (1989) göre; Freud’un utanç yerine daha çok suçlulukla ilgilenmesinin nedeni, o dönem narsisizm, ego ideali gibi kavramlardan çok Ödipal suçluluk üzerine yoğunlaşmış olmasından kaynaklanır (akt. Tangney ve Dearing 2002). Freud’un ilk düşüncesine göre utanç, Oedipus kompleksinden köken alan, cinsel ve saldırgan dürtülerin sınırlandırılmaya çalışılmasıyla ortaya çıkan gerilimden kaynaklanmaktadır. Fakat daha sonraki çalışmalarında Freud, utanç kavramının yapısını incelemek yerine, süperegö çatışmasıyla ilişkili olan suçluluk üzerinde durmuştur. Freud’a göre, id ya da ego kaynaklı dürtüler/davranışlar süperegönun ahlaki standartlarıyla çatırırsa suçluluk duyguları artar. Lewis bu konuda Freud’dan farklı düşünür. Hastalarının utanç deneyimlerini Freud’ un yanlış bir adlandırmayla suçluluk olarak tarif ettiğini savunur (akt., Tangney ve Dearing 2002).

Helen Blok Lewis, utanç ve suçluluğun ayrımını, birçok araştırmacı tarafından da benimsenecek şekilde yapan en önemli kişilerden biridir. Utanç ve suçluluk genel olarak bazı kişisel yetersizlik veya yasa/düzene uymama sonucu ortaya çıkan olumsuz ahlaki duygulardır. Genel olarak, bireyin kendini değerlendirme sürecinde benliğı ya da davranışları üzerine odaklanmasının, bu duyguları birbirinden ayırt edilebileceğı görüşünü benimsemektedir (Lewis 1971). Utanç yaşantısında doğrudan değerlendirmenin odağı “benlik” iken, suçlulukta

benlik negatif değerlendirmenin ana ögesi değildir. Suçlulukta daha çok, yapılan veya yapılmayan “*davranış*” üzerine durulmaktadır (Lewis 1971).

Utanç ve suçluluk kişinin kendisi ve ya çevresi tarafından olumsuz bir değerlendirmeye maruz kalmasına ilişkin duygulanımlardır. Doğru, iyi, güzel, istenen bir şey yapılmamış ya da yanlış, kötü, kınanacak bir şey yapılmıştır. Bu özelliklerinden dolayı da *ahlaki duygulanımlar* olarak kabul edilirler. Bu duygulanımlar kendiliğin oluşmasından önce algılanamayacaklarından özbilinçliliğin (*self-consciousness*) gelişmiş olmasını gerektirirler ve bu nedenle özbilinçlilik duygulanımları olarak da adlandırılırlar (Demir 2013).

Piers ve Singer, utanç ve suçluluk arasındaki ayrımı irdeleyen yazarlardır. Piers ve Singer’ e göre bu farklılıklar şöyledir:

- Utanç, benlik ve benlik ideali arasındaki gerilimden, suçluluk ise benlik ve üstbenlik arasındaki gerilimden doğar.
- Suçluluk (üstbenlik tarafından belirlenen) bir sınır ihlal edildiğinde ortaya çıkar. Oysa utanç benlik ideali tarafından belirlenen bir amaca ulaşamadığında belirir. Bu nedenle bir eksikliğe işaret eder.
- Utanca bağlı anksiyetede bilinçdışı irrasyonel tehdit terk edilmektir, oysa suçlulukta zarar görmektir (kastrasyon).
- Göze göz diş diş yasası utançta geçerli değildir ama suçlulukta genellikle geçerlidir (Demir 2014)

Utanç duygusunun bireyin benliğine ilişkin (*ben* yanlış yaptım), suçluluğun ise bireyin davranışlarına ilişkin (*ben* yanlış *yaptım*) olumsuz değerlendirmeleri içerdiği vurgulanmaktadır. Stres derecesi açısından bakıldığında ise utancın suçluluktan daha acı verici olduğu kabul edilmektedir. Utanç duygusunda birey, yoğun değersizlik ve yetersizlik duyguları hissederken; suçlulukta gerginlik, üzüntü ve pişmanlık ön plana çıkmaktadır. Bir başka önemli farklılık şudur ki; utanç duygusunda birey başkalarının değerlendirmelerine odaklanırken, suçlulukta davranışın ya da hareketin başkaları üzerinde nasıl bir etki yarattığı ile ilgilenmektedir. Son olarak, utanç duygusunda birey bu duygunun tipik özelliklerini saklama ve ondan kaçınmaya çalışırken, suçlulukta tam tersine itiraf etme ve özür dileme isteği sergilemektedir (Lewis 1971; Tangney ve Dearing 2002; Akbağ ve İmamoğlu 2010).

Tangney ve ark.'a (1992) göre utanç tecrübesi çok daha fazla acı verici, yok edici ve uyumsuzlaştırıcıdır. Utançta ilgilenilen şey bütünüyle benliktir. Kötü ve mahcup edici eylem güçsüz ve/veya değersiz benliğin bir yansıması olarak görülür. Bazen suçluluğun utanca karşı bir savunma görevi gördüğü de olur. Örneğin bir çocuk ana babasınca sevilmeyp reddedildiğini hissetmektense yanlış yaptığı bir şeyden dolayı uzaklaştırıldığını hissedebilir. Suçluluk yanlış yapmakla ama utanç bir bütün olarak yanlış olmakla ilişkili olduğundan, suçluluk yapılan yanlışın düzeltilmesi ve ya telafi edilmesi imkânını daha fazla imlemektedir. Utanç telafi çabalarından çok edilgenliğe, çaresiz hissetmeye ve gözden kaybolmak istemeye yöneltir (Demir 2014).

2.3.3. Psikopatoloji ile İlişki

Freud'un perspektifine göre problematik suçluluk kompleksi psikolojik belirtilerle ilişkilidir, bu belirtiler süperegoyla ters düşmeyle ilişkilidir (Tangney ve Dearing 2002).

Klein'a göre, iyi nesneyi sağlam ve güvenli bir biçimde kurabilmiş bebek, yetişkinlik döneminde kayıplara ve yoksunluklara karşı telafiler geliştirebilir (Klein 1957).

Son yıllarda utanç psikodinamik teorisyenler arasında daha çok irdelenmeye başlanmış, kendilikle ilgili utanç deneyiminin ruhsal hastalıkların anahtar komponenti olduğu belirtilmiştir. Bu teorilerde utanca fonksiyonel bir rol atfedilerek, bazı teorilerde utancı psikopatolojinin kaynağı, bazılarında ise kendilik sistemindeki temel defektin sonucu olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan bu ilgi psikanalitik düşüncenin sınırlarını da aşmıştır. Utancın bağımlılıkla ilgili literatürde, madde kullanımı, depresyon, yeme bozukluğu ve çocuk istismarının aile sistemi odaklı kavramsallaştırmasında, belirgin faktör olarak, yeme bozukluklarının bilişsel kognitif açıklamasında adı geçmektedir (Tangney ve Dearing 2002).

Lewis (1971) duygusal stildeki bireysel farkların (utanç eğilimine karşı suçluluk eğilimi) psikolojik belirtilerin oluşumu ile farklı şekillerde ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Lewis'e göre utanç eğilimli bireyler birincil olarak özellikle depresyon gibi duygusal bozukluklara daha açık iken; suçluluk eğilimli bireyler paranoya, obsesif-kompulsif sendromlar gibi düşünce ile ilgili bozukluklara daha açıktır.

Araştırmacılar utancın ruh sağlığı üzerinde depresyon, öfke gibi çeşitli negatif sonuçları olduğunu göstermektedir. Ayrıca, utancın narsistik, antisosyal ve sınır kişilik bozukluğunun temel öğelerinden biri olduğu ileri sürülmektedir. Suçluluğun ise genellikle utanca göre daha az zarar verici bir duygu olduğu düşünülmektedir. Suçluluk duyguları bireylerin diğerlerine

verdikleri zarar üzerine odaklanmalarına yol açmaktadır. Bu zarar, bireyleri diğerleri için tamir edici ve bakım verici davranışlar göstermeye yöneltmektedir. Diğer yandan suçluluğun olumlu sosyal davranışlara yol açtığı düşünülmektedir (Cirhinlioğlu ve Güvenç 2011). Utanç olmadan suçluluk duygusu daha fonksiyonel bir duygudur. Tamir etmeye yönelik olduğu için yıkıma neden olmaz (Tangney ve Dearing 2002).

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

3.1. Amaç

* Çocuk-ergen yaş grubunda travma mağduru kişilerin sosyodemografik özelliklerini, psikopatolojik tanılarını, genel işlevselliklerini, suçluluk-utanç duygularını ve bağlanma örüntülerini sağlıklı gönüllülerle karşılaştırmak.

* Travma türünün (nitelikli/basit istismar) suçluluk ve utanç duygularıyla olası ilişkisini saptamak.

* Travma türünün (nitelikli/basit istismar) bağlanma kalitesi ile olası ilişkisini saptamak.

* Bağlanma kalitesinin travma oluşumu üzerinde etkisinin olup olmadığını saptamak, buna bağlı olarak iyi bağlanmanın travma oluşumunda koruyucu rol oynayıp oynamadığını saptamak.

* Bağlanma kalitesinin travma sonrası sürece etkilerini incelemek.

* Suçluluk-utanç duygularının travma sonrası sürece etkilerini incelemek.

3.2. Önemi

*Erişkin yaştaki hastalarla geriye dönük yapılan çalışmalara göre daha objektif sonuçlar elde edilmesi.

*Travma üzerinden çok zaman geçmeden travmanın olası etkilerinin gösterilebilmesi.

*Tanı koydurucu yarı-yapılandırılmış görüşme ile hastaların tanılarının standardizasyonunun yapılmış olması (ÇDŞG-ŞY-T).

*Çocukların korunması ve sağaltımı konusunda literatüre katkı sağlanması.

4. YÖNTEM VE GEREÇLER

4.1. Yöntem

Çalışma, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'na ve Adli Tıp Kurumu'na Mayıs-Eylül 2014 tarihleri arasında başvuran travma mağduru 6–18 yaş arası 33 hasta ile yaşça ve cinsiyetçe hasta grubuna denk gelen Fatih ilçesinde bulunan bir lise ile ilkokulda okumakta olan 33 çocukla birlikte gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlerle çocuklara araştırmanın amacı ve uygulanacak testler açıklanmış, açıklama sonrasında araştırmaya katılmayı kabul edip, buna dair onam formunu doldurarak imzalayanlar çalışmaya alınmıştır. Çalışmanın yapılması için Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Etik Kurul Komisyonu'ndan onay alınmıştır.

Çalışmada öncelikle araştırmacılar tarafından oluşturulan, hastanın ve ailesinin temel bilgilerinin yanı sıra çocuğun maruz kaldığı travma şekli ve süresinin de sorulduğu sosyodemografik veri formu doldurulmuştur. Çocuklardaki psikopatoloji, yarı yapılandırılmış bir görüşme aracı olan “Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlaması (ÇDŞG-ŞY-T)” ile değerlendirilmiştir. Görüşmeden sonra çalışmaya katılan kişilerin yalnız olduğu bir ortamda, 6–12 yaş arası çocukların Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), Test of self-conscious affect for children/Çocuklar için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-C)'yi doldurmaları, 13–18 yaş arası gençlerin ise Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), Test of self-conscious affect for adolescent/Ergenler için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-A) ve Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)'ni doldurmaları istenmiştir. 6–12 yaş arası çocukların ebeveynlerinden ise Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği'ni doldurmaları istenmiştir. Uygulanan bu gereçler ekler bölümünde okuyucuların dikkatine sunulmuştur. (Bkz.:Ekler)

Görüşmede klinik olarak mental retardasyon tanısı düşünülen çocuk ve ergenler ise çalışmaya dâhil edilmemiştir.

4.2. Gereçler

Bu çalışmada kullanılan gereçler:

- Sosyodemografik veri formu
- Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlaması (ÇDŞG-ŞY-T/KD-SADS-PL)

- c) Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)
- d) Test of self-conscious affect for children/ Çocuklar için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-C)
- e) Test of self-conscious affect for adolescent/ Ergenler için özbilinçlilik duygulanımları testi (TOSCA-A)
- f) Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği
- g) Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)

4.2.1. Sosyodemografik veri formu

Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu formda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kaçınıcı sınıfta olduğu gibi kişisel bilgileriyle, anne-babasının eğitim durumu, mesleği, aylık gelirleri gibi bilgiler sorulmaktadır. Bunun yanında travmanın niteliği ve zamanı da not edilmektedir.

4.2.2. Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlaması (ÇDŞG-ŞY-T) (Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia for School Age Children-Present and Lifetime Version, K-SADS-PL)

ÇDŞG-ŞY-T Kaufman ve arkadaşları tarafından 6–18 yaşlar arasındaki çocuk ve ergenlerin DSM-III-R ve DSM-IV tanı ölçütlerine göre geçmişteki ve şu andaki psikopatolojilerini taramak amacıyla geliştirilmiş, yarı-yapılandırılmış bir görüşme aracıdır (Kaufman ve ark. 1997). Bu görüşme ile psikopatoloji hem anne-babadan, hem de çocuktan alınan bilgiler birleştirilerek araştırılmaktadır. Psikotik bozukluklar, duygudurum, anksiyete, yıkıcı davranım, dışa atım, yeme, tik, alkol ve madde kullanımı bozuklukları ile travma sonrası stres bozukluğu formda yer alan psikopatolojilerdir. ÇDŞG-ŞY-T'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Türkiye'de Gökler ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Gökler ve ark. 2004). Yarı yapılandırılmış görüşme, önerildiği üzere, ergenlik öncesi çocuklarda ilk önce ebeveynle, daha sonra çocukla görüşme yapılarak, ergenlerde ise ilk önce ergenle, daha sonra ebeveynle görüşme yapılarak tamamlanmıştır (Kaufman ve ark. 1997). Anne ve çocuktan alınan bilgilerin hekimin klinik gözlemiyle birleştirilmesiyle birlikte belirtilerin eşik altı ve eşik olduğuna karar verilmiş, eşik belirtilerin varlığında ek tamamlayıcı görüşme ile birlikte tanılara gidilmiştir.

4.2.3. Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)

Ergen ve yetişkinlere uygulanabilen bu ölçek, Şahin ve Şahin (1992) tarafından geliştirilmiştir. Çeşitli durumlarda yaşanan depresyonla ilişkili suçluluk utanç duygularını belirleyen 5’li likert tipi kendini değerlendirme türü bir ölçektir. Ölçek verileri, alt, orta ve üst olmak üzere üç sosyo-ekonomik düzeyden 263 kız, 277 erkek toplam 540 lise ve üniversite öğrencisinden elde edilmiştir. Sosyo-ekonomik düzey ölçütü olarak “baba eğitimi” esas alınmıştır. Ölçek, iki ön çalışma ve bir ana çalışma sonucu ortaya çıkarılmıştır. Birinci pilot çalışmada, 100 öğrenciye Johnson ve Noel’in Dimensions of Conscience Questionnaire’i (Johnson ve ark. 1987) oluşturan 28 madde ve iki açık uçlu soru (hangi durumlarda suçluluk, hangi durumlarda utanç duyulduğuna ilişkin) sorulmuştur. Bu uygulama sonucu elde edilen verilerden, kişilerin suçluluk ya da utanç duyguları yaşadıkları ve en sıklıkla belirttikleri 36 durum alınmıştır. İkinci pilot çalışmada ölçek, bu biçimiyle 311 öğrenciye uygulanmıştır. Frekans sayımı sonrasında, suçluluk ya da utanç boyutunda oransal olarak daha fazla işaretlenmiş maddeler seçilerek, bu kez derecelendirilmiş 24 maddelik ölçek geliştirilmiştir. Bu 24 maddenin 12’si suçluluk (3, 6, 7, 11, 12, 14, 16, 17, 21, 22, 23 ve 24. maddeler), diğer 12’si utanç (1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 15, 18, 19 ve 20. maddeler) alt ölçeğini oluşturmaktadır. Bu ölçek, 540 lise ve üniversite öğrencisinden oluşan yeni bir örnekleme uygulanarak geçerlik ve güvenirlik bilgileri elde edilmiştir. Cronbach Alfa katsayıları “suçluluk” alt ölçeği için $\alpha=.81$, “utanç” alt ölçeği için $\alpha=.80$ olarak hesaplanmıştır (Şahin ve Şahin 1992).

Her madde “Hiç rahatsızlık duymazdım” (1), “Biraz rahatsızlık duyardım” (2), “Oldukça rahatsızlık duyardım” (3), “Epey rahatsızlık duyardım” (4), “Çok rahatsızlık duyardım”(5) şeklinde verilen seçeneklere göre işaretlenir (akt. Öner 2006).

Ölçeğin puanlanmasında, suçluluk ve utanç duyguları ayrı ayrı puanlanmaktadır. Ölçek puanlanmasında, **yüksek puanlar, suçluluk ya da utanç duygularının yoğunluğuna** işaret eder (akt. Öner 2006).

4.2.4. Test of self-conscious affect for children (TOSCA-C) (Çocuklar için özbilinçlilik duygulanımları testi) ve Test of self-conscious affect for adolescent (TOSCA-A) (Ergenler için özbilinçlilik duygulanımları testi)

Senaryo bazlı ölçümlerden biri olan Self-Conscious Affect and Attribution Inventory (Özbilinçlilik Duygulanımları ve Kişisel Özellik Envanteri)-SCAAI, TOSCA ölçümlerinin öncülüdür. SCAAI, 1988 yılında Tangney ve arkadaşları tarafından üniversite öğrencileri için tasarlanmıştır (Tangney 2002).

TOSCA (Test of self-conscious affect/Özbilinçlilik duygulanımları testi)'nde 10 negatif ve 5 pozitif senaryo yer almaktadır ve yanıtlar SCAAI'daki gibi *utanç*, *suçluluk*, *eksternalizasyon* (ayıplanmanın dışsallaştırılması), *alfa pride* (kendilik açısından gurur duyma), *beta pride* (yaptığı davranış açısından gurur duyma) gibi duyguları yansıtmaktadır (Tangney ve ark. 1989). Daha sonra 1996'da TOSCA-2 ve 2000'de TOSCA-3 geliştirilmiştir (Tangney 2002).

Çocuk ve adolesanlara yönelik çalışmalar: SCAAI-C, TOSCA-C'nin öncülüdür ve 1989 yılında SCAAI'dan sonra hazırlanmıştır. Çalışmayı bu yaş grubuna uygun hale getirmek ve çocukların senaryoları gözlerinde daha iyi canlandırmaları amacıyla çalışmaya illüstrasyonlar eklenmiştir. Yanıtlardaki 1-5 arası puanlar da giderek artan büyüklükte daireler olarak tasarlanmıştır. Benzer şekilde yanıtlar *utanç*, *suçluluk*, *eksternalizasyon*, *alfa pride*, *beta pride* gibi duyguları yansıtmaktadır (Tangney 2002).

TOSCA-C 1990 yılında 8-12 yaş arası çocuklar için hazırlanmış olup, 10 negatif ve 5 pozitif senaryodan ve buna uygun yanıtlardan oluşur. Yanıtlar yine önceki duyguları yansıtmaktadır. Bu senaryolar 100 ilkokul çocuğunun utanç, suçluluk ve gurur duymalarıyla ilgili olan kişisel deneyimlerinden derlenmiştir. Yine sayıca birinci gruba göre daha fazla olan başka bir gruba affektif, bilişsel ve davranışsal yanıtlar oluşturulmuştur (Tangney 2002).

TOSCA-A 1991'de Tangney ve arkadaşları tarafından, 15 senaryo ve bunlara uygun *utanç*, *suçluluk*, *eksternalizasyon*, *alfa pride*, *beta pride* gibi duyguları yansıtan yanıtlardan oluşturulmuştur. TOSCA ve TOSCA-C' den derlenen TOSCA-A, yüzün üzerinde genç ile bir pilot çalışma yapılarak yeniden yazılmış ve gençlere uygun hale getirilmiştir (Tangney 2002). Testin özgün halinin Cronbach alfa katsayıları TOSCA-C için; utanç .78, suçluluk .79, eksternalizasyon .66, alfa pride .47, beta pride .34, yüksüz yanıtlar için ise .55'tir. TOSCA-A için ise; utanç .77, suçluluk .81, eksternalizasyon .76, alfa pride .51, beta pride .43, yüksüz yanıtlar için .56'dır.

Ölçekler destekleyici veri sağlamak amacıyla araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve çalışmada kullanılmıştır. Kurgusal bir durumu tarif eden ve çocuklar için görsel malzeme ile desteklenen testin deneklerce anlaşılmasında ve yanıtlanmasında bir güçlükle karşılaşılmamıştır. Ölçeğin Türkçe için geçerlik-güvenirlik çalışması henüz yapılmamıştır.

4.2.5. Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği (ÇAIÖ)(Child Parent Relationship Scale, CPRS Pianta, 1992)

12 yaş altı çocuk katılımcıların ebeveynleri ile olan ilişkilerine yönelik algılarını değerlendirmek amacıyla bu çalışmada çocuk ana-baba ilişki ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Robert C. Pianta tarafından 1992 yılında anne baba çocuk ilişkisini anlamak amacı ile geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinali üç alt boyuttan oluşmaktadır. Çatışma alt boyutu 14 madde, bağlanma alt boyutu 6 madde ve olumlu ilişki alt boyutu 10 madde olmak üzere toplam 30 maddeden oluşmuştur. Ölçek 5'li Likert tipi bir ölçek olup (1)Kesinlikle uygun değil, (5) Kesinlikle çok uygun arasında yanıtlanmaktadır. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler vardır ve olumsuz ifadeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır. (1) Kesinlikle uygun değil 5 puan , (5) Kesinlikle çok uygun 1 puandır (Akgün ve Yeşilyaprak 2010).

Ölçeğin Türkçe geçerlik-güvenirlik çalışmaları için pilot uygulaması 5–6 yaş grubu çocuğu olan 20 anne ile yapılmıştır. Annelerden ölçeği doldururken anlamadıkları, uygun bulmadıkları maddeleri belirtmeleri istenmiştir. Türkçe uyarlaması yapılan ölçekte 1. faktör çatışma ve 2. faktör olumlu ilişki boyutu olarak ifade edilir. Ölçeğin birinci faktörü 14 maddeden (2, 7, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 27, 28); ikinci faktörü 10 maddeden (1, 3, 5, 8, 10, 13, 16, 20, 26, 29, 30) oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında; 234 anneden elde edilen verilerden test-tekrar test, güvenirlik katsayısı, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve iki yarı test güvenirliği hesaplanmıştır. Test-tekrar test güvenirlik çalışması için 30 anne hedeflenmiş, ilk uygulamadan sonra isimleri tespit edilmiş, 3 hafta sonra ikinci uygulama yapılmış ve 28 anneden ikinci uygulama sonuçları alınabilmıştır (Akgün ve Yeşilyaprak 2010).

Yirmi dört maddelik ölçeğin güvenirliği ile ilgili olarak alt boyutlara ilişkin iç tutarlık katsayıları (Cronbach alfa) Çatışma boyutu alt ölçeği için .85; Olumlu boyut alt ölçeği için .73 ve toplam için .73 olarak bulunmuştur. Spearman Brown düzeltmesinden sonra testin iki yarısı arası korelasyonu ise aynı sırayla .84, .73 ve .72'dir (Akgün ve Yeşilyaprak 2010).

Ölçeğin Türkçe formu 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi, **düşük puan alma olumlu ilişkiyi** göstermektedir. Toplam puan en yüksek 120 ve en düşük 24 arasındadır. Birinci Faktör çatışma ve İkinci Faktör olumlu ilişki boyutu olarak ifade edilebilir (Akgün ve Yeşilyaprak 2010).

4.2.6. Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ)

13 yaş ve üstü ergen katılımcıların ebeveynleri ile olan ilişkilerine yönelik algılarını değerlendirmek amacıyla bu çalışmada Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ- The Parental Bonding Instrument-PBI) kullanılmıştır. Parker ve ark. (1979) tarafından geliştirilmiş olan ABBÖ yaşamın ilk 16 yılında bireylerin ebeveynlerinden algıladığı tutum ve davranışları geriye dönük bir şekilde değerlendiren bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçek aynı maddeleri kapsayan 25'er maddelik anne ve baba formundan oluşmakta ve katılımcılar anne ile babalarını ayrı ayrı değerlendirmektedir. Ölçeğin orijinal formu temel olarak 12 maddelik ilgi ve 13 maddelik aşırı koruma/kontrol olmak üzere 2 faktörden oluşmakta, ölçekte yer alan maddeler 0-3 puanları arasında değişen 4'lü likert tipi derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Toplam puan aralığı 0-36 arasında değişen ilgi boyutu için yüksek puanlar bakım veren, sıcak ve kabullenici ebeveyn tutumlarını yansıtırken düşük puanlar soğuk ve reddedici ebeveyn tutumlarına karşılık gelmektedir. Aşırı koruma boyutu için ise toplam puan aralığı 0-39 arasında değişirken yüksek puanlar özerkliğe izin vermeyen kontrolcü; düşük puanlar özerkliğe izin veren ebeveyn tutumlarını yansıtmaktadır (Kapçı ve Küçüker 2006).

Ölçeğin özgün halinde yer alan ilgi ve aşırı koruma boyutlarından toplam puanların elde edilmesiyle bu faktörler iki ayrı ölçek gibi değerlendirilebilmekte, bu durumda ilgi boyutunda puan artışı, aşırı koruma boyutunda ise puan azalışı algılanan olumlu ebeveyn tutumlarına karşılık gelmektedir (Kapçı ve Küçüker 2006).

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Kapçı ve Küçüker (2006) tarafından yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda PBI'dakine benzer iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmış, ancak PBI'da aşırı koruma/kontrol olarak adlandırılan ikinci faktördeki kontrol maddeleri (3, 7, 15, 21, 22 ve 25 numaralı maddeler), ABBÖ'de ilgi faktörüne yüklenmiş ve bu faktör ilginin yanı sıra ana babanın çocuğuna yönelik davranışsal kontrolüyle ilgili maddeleri de içerdiğinden, bu boyut ilgi/kontrol olarak adlandırılmıştır. İkinci faktörde yer alan maddelerin ise (8, 9, 10, 13, 19, 20 ve 23 numaralı maddeler) aşırı koruma

davranışlarını kapsadığı görüldüğünden bu faktör aşırı koruma olarak adlandırılmıştır. Orijinal formundan farklı olarak ABBÖ’de yalnızca 2, 4, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 23 ve 24 numaralı maddeler ters yönde puanlanmakta ve aşırı koruma boyutundaki puan artışı koruyucu olmayan ebeveyn tutumunu ifade etmektedir (Kapçı ve Küçüker 2006).

Türkçe formunun 441 öğrenci ile yürütülen geçerlik çalışmasında ölçüt geçerliğini değerlendirmek amacıyla Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (Parental Attitude Research Instrument-PARI) ile Ana Baba Tutum Ölçeği-ABTÖ (Parenting Style Inventory-PSI) kullanılmıştır. Ölçüt geçerliliğini belirlemek üzere ABTÖ ve PARI’nin toplam ve alt ölçek puanları ile korelasyonlarına bakılmış ve ABBÖ tüm ölçek ve alt boyutlarının PARI ve ABTÖ’nün alt boyutlarıyla genel olarak yüksek korelasyonlar verdiği görülmüştür (Kapçı ve Küçüker 2006). Bu çalışmada, Türk kültürü için benzer faktör yapısının elde edilip edilmeyeceği bilinmediğinden, tüm maddeler anlam açısından aynı yönde puan artışı olumlu ebeveyn bağlanmasını yansıtacak biçimde puanlanmıştır; ABBÖ’de yalnızca 2., 4., 8., 9., 10., 13., 14., 16., 18., 19.,20., 23. ve 24. maddeler tersine kodlanmıştır. Sonuçta, hem toplam puanda hem de alt ölçeklerde **puan artışı olumlu bağlanmayı** ifade etmektedir.

ABBÖ’nün güvenirliği iç tutarlık, iki-yarı test ve test-tekrar test istatistikleri ile hesaplanmıştır. Anne formu için Cronbach alfa değerleri .87, baba formu için .89 olarak bulunmuştur. Hem Anne hem de Baba formlarında koruma alt ölçeği için iç tutarlık kat sayısı .70, ilgi/kontrol alt ölçeği için ise sırasıyla .90 ve .91’dir. ABBÖ’nün iki-yarı güvenilirliğine Guttman Split-Half yöntemiyle bakılmış, anne formunda tüm ölçek için .70, ilgi/kontrol boyutu için .85 ve koruma boyutu için .68 olarak bulunmuştur. Baba formunda ise bu değerler tüm ölçek için .64, ilgi/kontrol ve koruma alt ölçekleri için ise sırasıyla .83 ve .64 olarak hesaplanmıştır (Kapçı ve Küçüker 2006).

ABBÖ’nün test- tekrar test güvenilirliği Anne Formunda tüm ölçek için .90, Baba Formu için .89 olarak bulunmuştur. Alt ölçekler için bakıldığında ilgi/kontrol boyutunda bu değerler anne formu için .91, baba formu için .90, koruma boyutunda ise anneler için .64, babalar için .78’dir. Geçerlik ve güvenirliğe ilişkin bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde ABBÖ’nün psikometrik özelliklerinin doyurucu olduğu söylenebilir (Kapçı ve Küçüker 2006).

4.3. İşlem

Çalışma; Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Anabilim Dalı'na ve Adli Tıp Kurumu'na başvuran ve cinsel istismara uğramış 33 çocuk ve ergen ile herhangi bir travma öyküsü olmayan genel nüfustan 33 çocuk ve ergenden oluşan karşılaştırma grubundaki bireyin katılımıyla yapılmıştır.

Çalışmaya katılanların yaşı 9,5–17,5 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 13.77 ± 2.34 'tür. On sekiz çocuk 12 yaş ve altında, kırk sekiz ergen de 12,5–17,5 yaş arasındadır. Çalışmamıza 14 erkek, 52 kız çocuk/ergen katılmıştır. Cinsiyet açısından bu belirgin farkın nedeni, cinsel istismara maruz kalan ve başvuruda bulunanların çoğunun kız çocuklardan oluşmasıdır. Karşılaştırma grubu da travmaya uğramış çocukların yaşları ve cinsiyetlerine uygun kişilerin eşleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu eşleştirmede randomizasyonun etkilenmemesi için, sayıca daha fazla gönüllüyle (toplam altmış gönüllü) çalışılmış, içlerinden yaş ve cinsiyeti uygun olanlar çalışmaya dâhil edilmiştir.

5. İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRME

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 16 for Windows kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Ortalama, standart sapma, frekans) kullanılmıştır.

Normal dağılım gösteren parametrelerin iki grup arası karşılaştırmalarında Student t testi, normal dağılım göstermeyen parametrelerin iki grup arası karşılaştırmalarında Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında Ki-Kare testi, beklenen frekansların karşılanmaması durumunda Fisher Exact testi kullanılmıştır. Anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0.01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

İkiden fazla grubun niceliksel verilerin karşılaştırılmasında Parametrik varsayımları karşılamayan değişkenlerin gruplar arası karşılaştırmalarında Kruskal Wallis ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

Çalışmada nitel ve nicel ilişkilerin karşılaştırılmasında normal dağılım gösteren verilerde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, normal dağılmayan verilerin karşılaştırılmasında ise Sperarman's rho kullanılmıştır.

Travmaya uğrama riskinin yordanması için adımsal eklemeli çok değişkenli lojistik regresyon analizi kullanılmıştır.

Tüm analizlerin sonuçları anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0.01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

6. BULGULAR

6.1. Sosyodemografik Özellikler

Çalışmaya katılanların sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; olgu ve karşılaştırma grubundaki katılımcıların; anne-baba yaşı, maddi gelirleri, evdeki oda sayısı, kardeş sayısı ve birlikte yaşanan birey sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Katılımcıların sosyodemografik verileriyle ilgili karşılaştırma Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Sosyodemografik Verilerinin Karşılaştırılması

	Olgu (n:33) Ort+Ss (Medyan)	Karşılaştırma (n:33) Ort+Ss (Medyan)	t/z	P
Çocuk/Ergen Yaşı	13.77±2.34	13.77±2.21	0.000 ^t	1.000
+Anne Yaşı	40.60±6.22	40.90±5.32	-0.212	0.833
+Baba Yaşı	42.96±4.68	44.24±5.93	-0.967	0.337
++Oda Sayısı	3.18±0.68 (3)	3.06±1.02 (3)	-0.899	0.369
++Maddi Gelir	1778.7±971.3 (1500)	2112.1±1167.1 (1600)	-1.350	0.177
++Kardeş Sayısı	2.75±1.50(2)	2.48±1.12(2)	-0.365	0.715
++Hanedeki Kişi Sayısı	4.57±1.41(4)	4.36±1.11(4)	-0.479	0.632
+Çocuk Odası	Yok 9 (27.3)	7 (21.2)		
	Yalnız 11 (33.3)	8 (24.2)	1.530	0.465
	Birlikte 13 (39.4)	18 (54.5)		

^tStudent t Test ⁺⁺Mann-Whitney

Katılımcıların ailelerine ait özellikler değerlendirildiğinde ise; olgu ve karşılaştırma grubundaki katılımcılar arasında annenin çalışma durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Olgu grubunda geçici işçi olarak çalışan annelerin oranı yüksekken, karşılaştırma grubunda ise çalışmayan annelerin oranı yüksektir. Ebeveynlerin medeni durumları açısından gruplar karşılaştırıldığında olgu grubunda boşanmış ebeveynlerin oranı karşılaştırma grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$) Ebeveynlerine ait diğer bulgular açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Ebeveynlere ait veriler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Ebeveynlerine Dair Sosyodemografik Verilerinin Karşılaştırılması

		Olgu (n:33) N(%)	Karşılaştırma (n:33) N(%)	X ²	P
⁺⁺Anne Durum	Eğitim				
	O-Y Yok	4 (12.1)	3 (9.1)		
	İlkokul	16 (48.5)	17 (51.5)		
	O.Okul	6 (18.2)	1 (3.0)	5.324	0.243
	Lise	6 (18.2)	11 (33.3)		
	Üniversite	1 (3.0)	1 (%3.0)		
⁺⁺Anne Durumu	Çalışma				
	Çalışmıyor	20 (60.6)	28 (84.8)		
	Düzenli	9 (27.3)	5 (15.2)	6.136	0.044*
	Geçici	4 (%12.1)	0 (%0.0)		
⁺⁺Baba Durum	Eğitim				
	O-Y Yok	0 (0.0)	1 (3.0)		
	İlkokul	16 (48.5)	14 (42.4)		
	O.Okul	5 (15.2)	6 (18.2)	1.350	0.978
	Lise	10 (30.3)	10 (30.3)		
	Üniversite	2 (6.1)	2 (6.1)		
⁺⁺Baba Durumu	Çalışma				
	Çalışmıyor	3 (9.1)	3 (%9.1)		
	Düzenli	26 (78.8)	30 (%90.9)	4.073	0.135
	Geçici	4 (12.1)	0 (%0.0)		
⁺⁺Ebeveyn Birliktelik	Birlikte	21 (63.6)	31 (93.9)		
	Boşanmış	11 (33.3)	1 (3.0)	10.871	0.003**
	Baba Ex.	1 (3.0)	1 (3.0)		

⁺Ki-Kare, ⁺⁺Fisher Exact *p<0.05, **p<0.01

Olgu ve karşılaştırma grubundaki katılımcılar arasında çocuk psikiyatrisine başvurma açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır(p<0.01). Karşılaştırma grubunda başvurusu olmayanların oranı olgu grubuna göre yüksekken, olgu grubunda takipli hastaların oranı yüksektir. Katılımcıların klinik özgeçmişleriyle ilgili veriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Klinik Özelliklerin Karşılaştırılması

N:66		Olgu (n:33) N(%)	Karşılaştırma (n:33) N(%)	X ²	P
Çocuk Psikiyatrisi Başvurusu	Yok	17 (51.5)	31 (93.9)	17.062	0.001**
	Bir kez	6 (18.2)	2 (6.1)		
	Takipli	10 (30.3)	0 (0.0)		
Kronik Hastalık	Yok	26 (78.8)	25 (75.8)	1.464	1.000
	Astım/ Alerji	5 (15.2)	4 (12.1)		
	Kalp H.	0 (0.0)	1 (3.0)		
	Böbrek H.	1 (3.0)	1 (3.0)		
	Diğer	1 (3.0)	2 (6.1)		

Fisher Exact ***p<0.01

6.2. Travmanın Niteliksel Özellikleri

Nitelikli cinsel istismar kavramı; TCK'nın 102/2 ve 103/2'nci maddelerine göre cinsel istismarın vücuda organ ve ya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi olarak anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda temas içermeyen cinsel istismarlar (cinsel içerikli konuşma, teşhircilik, röntgencilik, çocuğun erişkin cinsel aktivitesine ya da pornografiye maruziyeti) ve cinsel dokunma (istismarcının kurbanına dokunması ya da kurbanın kendisine dokunması için zorlaması) **basit cinsel istismar** olarak; oral-genital seks, interfemoral ilişki/ırza tasaddi (penetrasyonun olmadığı, sürtünmenin olduğu istismar şekli), cinsel penetrasyon/ırza geçme (genital ilişki, anal ilişki, objelerle penetrasyon, parmakla penetrasyon) ve cinsel sömürü (çocuk pornografisi ve çocuk fuhuşu) ise **nitelikli cinsel istismar** olarak değerlendirmeye alınmıştır. Cinsel istismara maruz kalmış çocuk ve gençlerin hangi tür travmaya maruz kaldıkları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Travmaya Dair Özellikler

	Süreğen	Ensest
	Var	Var
Basit Cinsel İstismar(n=16)	0 (%0)	3 (%18,75)
Nitelikli Cinsel İstismar(n=17)	4 (23,52)	1 (%5,88)

6.3. Tanısal Özellikler

Çalışmaya katılan tüm bireylere ÇDŞG-ŞY-T uygulanarak tanılandırılmıştır. Buna göre; cinsel istismara uğrayan 33 çocuğun %84.8'i güncel bir psikiyatrik tanıyı karşılamaktadır, psikiyatrik tanı alanlar arasında eş tanı alanların oranı ise % 75.0'dır. Karşılaştırma grubunda; çocuk/ergenlerin %37.5'i güncel bir psikiyatrik tanıyı karşılamaktadır, tanı alanlar arasında eş tanı oranı ise bu grupta %35.7'dir.

Cinsel istismara uğrayanlarda en yüksek tanı oranları sırasıyla; TSSB %63.6, Majör Depresif Bozukluk %24.2, Sosyal Fobi %21.2, Primer Distimi %18.2'dir. Bu oranlar karşılaştırma grubunda; TSSB %0 (travma öyküsü bulunmayan kişiler olduğu için beklendik bir sonuçtur), Majör Depresif Bozukluk %3, Sosyal Fobi %12.1, Primer Distimi %3'tür.

Olgu grubunda şu anda tanı alan ve eş tanısı bulunanların oranı karşılaştırma grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Benzer şekilde yine olgu grubunda Majör Depresif Bozukluk ($p<0.05$) ve TSSB ($p<0.01$) tanısı alanların oranı karşılaştırma grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir. Diğer tanıları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Güncel tanıların karşılaştırmalarına ilişkin verilerin dağılımları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Şimdiki Tanı Özelliklerin Karşılaştırılması

N:66		Olgu (n:33) N(%)	Karşılaştırma (n:33) N(%)	X ²	P
*Şimdiki Tanı	Yok	5 (15.2)	25 (62.5)	24.444	0.001**
	Var	28 (84.8)	8 (37.5)		
**Şimdi Eş Tanı(n:36)	Yok	7 (25.0)	5 (64.3)	3.938	0.086
	Var	21 (75.0)	3 (35.7)		
**Majör Depresif Bozukluk	Yok	25 (75.8)	32 (97.0)	6.304	0.027*
	Var	8 (24.2)	1 (3.0)		
TSSB	Yok	12 (36.4)	33 (100)	30.800	0.001
	Var	21 (63.6)	0 (0.0)		
**Primer Distimi	Yok	27 (81.8)	32 (97.0)	3.995	0.105
	Var	6 (%18.2)	1 (3.0)		
**DEHB	Yok	31 (93.9)	32 (%97.0)	0.349	1.000
	Var	2 (6.1)	1 (%3.0)		
**Enürezis	Yok	31 (93.9)	33 (%100)	2.063	0.492
	Var	2 (6.1)	0 (0.0)		
**Ayrılık Anksiyetesi	Yok	33 (%100)	31 (93.9)	2.063	0.492
	Var	0 (0.0)	2 (6.1)		
**Dep.Miz.Uy um Bozukluğu	Yok	31 (93.9)	33 (%100)	2.063	0.492
	Var	2 (6.1)	0 (0.0)		
**Davranım Boz/KOKG	Yok	30 (90.9)	33 (100)	3.143	0.238
	Var	3 (9.1)	0 (0.0)		
**Tik Bozukluğu	Yok	31 (93.9)	32 (97.0)	0.349	1.000
	Var	2 (6.1)	1 (3.0)		
**Tourette	Yok	32 (97.0)	32 (97.0)	0.000	1.000
	Var	1 (3.0)	1 (3.0)		
**Yaygın Anksiyete	Yok	29 (87.9)	32 (97.0)	1.948	0.355
	Var	4 (12.1)	1 (3.0)		
*Sosyal Fobi	Yok	26 (78.8)	29 (87.9)	0.982	0.322
	Var	7 (21.2)	4 (12.1)		
**OKB	Yok	30 (90.9)	31 (93.9)	0.216	1.000
	Var	3 (9.1)	2 (6.1)		

* Ki Kare, **Fisher Exact *p<0.05, **p<0.01

ÇDŞG-ŞY-T'ye göre katılımcıların geçmiş tanılarına baktığımızda; cinsel istismara uğramış olanların %75.8'i geçmişte psikiyatrik bir tanı almış olup, tanı alanlar arasında eş tanı alanların oranı ise %64'tür. Karşılaştırma grubunda bu oranlar sırasıyla %30.3 ve %20.0'dır. Ancak burada şu noktaya dikkat edilmelidir: Geçmişe ait tanıları kişinin tüm hayatı boyunca hiç tanı alıp almadığını değerlendirmektedir. Güncel tanıları ise kişinin son altı aydaki psikiyatrik durumunu değerlendirir. Bu çalışmada yer alan cinsel travma olguları gerek hastanemize, gerekse Adli Tıp Kurumu'na birçok prosedürden geçerek gelmektedirler. Bu durum hastaların travmanın hemen akabinde değerlendirilebilmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla travmanın oluşundan itibaren geçen süre çoğunlukla altı ayın üzerindedir. Buradaki geçmiş tanı özellikleri bazı olgularda travmanın öncesini yansıtırken, birçoğunda yansıtmamaktadır. Tanıların bu gözle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Cinsel istismara uğrayanlarda geçmişteki en yüksek tanı oranları; TSSB %48.5, Majör Depresif Bozukluk %21.2, Primer Distimi %18.2, Depresif Uyum Bozukluğu %18.2, Enürezis %18.2'dir. Bu oranlar karşılaştırma grubuna baktığımızda sırasıyla; TSSB %0 (travma öyküsü bulunmayan kişiler olduğu için beklendik bir sonuçtur), Majör Depresif bozukluk %0, Primer Distimi %0, Depresif Uyum Bozukluğu %0, Enürezis % 6.1'dir.

Olgu grubunda geçmişe dönük tanı alan ($p<0.01$) ve eş tanısı bulunanların ($p<0.05$) oranı karşılaştırma grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir. Benzer şekilde yine olgu grubunda Majör Depresif Bozukluk ($p<0.05$), Depresif Uyum Bozukluğu ($p<0.05$) ve TSSB ($p<0.01$) tanısı alanların oranı karşılaştırma grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir. Diğer tanıları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Geçmiş tanıların karşılaştırmalarına ilişkin verilerin dağılımları Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında Geçmiş Tanı Özelliklerin Karşılaştırılması

N:66		Olgu (n:33) N(%)	Karşılaştırma (n:33) N(%)	X ²	P
+Geçmiş Tanı	Yok	8 (24.2)	23 (69.7)	13.687	0.001**
	Var	25 (75.8)	10 (30.3)		
+Geçmiş Eş Tanı(n:35)	Yok	9 (36.0)	8 (80.0)	5.536	0.027*
	Var	16 (64.0)	2 (20.0)		
**Majör Depresif Bozukluk	Yok	26 (78.8)	33 (100)	7.831	0.011*
	Var	7 (21.2)	0 (0.0)		
***TSSB	Yok	17 (51.5)	33 (100)	21.120	0.001**
	Var	16 (48.5)	0 (0.0)		
**Primer Distimi	Yok	28 (84.8)	33 (100)	5.410	0.053
	Var	6 (%18.2)	0 (0.0)		
++DEHB	Yok	30 (90.9)	32 (%97.0)	1.065	0.613
	Var	3 (9.1)	1 (%3.0)		
**Enürezis	Yok	27 (81.8)	31 (93.9)	2.276	0.258
	Var	6 (18.2)	2 (6.1)		
**Ayrılık Anksiyetesi	Yok	30 (%90.9)	31 (93.9)	0.216	1.000
	Var	3 (9.1)	2 (6.1)		
**Dep.Uyum Bozukluğu	Yok	27 (81.8)	33 (%100)	6.600	0.024*
	Var	6 (18.2)	0 (0.0)		
**KOKGB	Yok	31 (93.9)	33 (100)	2.063	0.492
	Var	2 (6.1)	0 (0.0)		
**Tik Bozukluğu	Yok	32 (97.0)	31 (93.9)	0.349	1.000
	Var	1 (3.0)	2 (6.1)		
**Tourette	Yok	32 (97.0)	32 (97.0)	0.000	1.000
	Var	1 (3.0)	1 (3.0)		
**Yaygın Anksiyete	Yok	32 (97.0)	33(100)	1.015	1.000
	Var	1 (3.0)	0 (0.0)		
**Sosyal Fobi	Yok	29 (87.9)	29 (87.9)	0.000	1.000
	Var	4 (12.1)	4 (12.1)		
**OKB	Yok	30 (90.9)	33 (100)	3.143	0.238
	Var	3 (9.1)	0 (0.0)		

* Ki Kare, **Fisher Exact *p<0.05, **p<0.01

6.4. İntihar Düşüncesi

Olgu grubunda intihar düşüncesi olan katılımcıların oranı karşılaştırma grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Bu veriler ÇDŞG-ŞY-T'nin intihar düşünceleriyle ilgili olan ek bölümünde eşik üstü (3) puan alanların değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Katılımcıların intihar düşünceleriyle ilgili veriler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarında İntihar Düşüncelerinin Karşılaştırılması

N:66		Olgu (n:33) N(%)	Karşılaştırma (n:33) N(%)	X^2	P
İntihar düşüncesi	Yok	23 (69.7)	32 (97.0)	8.836	0.003**
	Var	10 (30.3)	1 (3.0)		

Fisher Exact *** $p<0.01$

6.5. Genel Değerlendirme

Karşılaştırma grubunun genel değerlendirme ölçeği puanları olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Genel Değerlendirme Ölçeğinden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması

N:66	Olgu (n:33) Ort±Ss	Karşılaştırma (n:33) Ort±Ss	t	P
Genel Değerlendirme Ölçeği	61.60±14.62	82.30±11.59	-6.370	0.001**

Student t test ** $p<0,01$

6.6. Suçluluk Utanç

Olgu ve karşılaştırma gruplarının Suçluluk Utanç Ölçeğinden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Ölçekten alınan puanlar açısından iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması

N=66	Olgu (n:33) Ort±Ss	Karşılaştırma (n:33) Ort±Ss	t	P
Suçluluk- Utanç Ölçeği (SUTÖ)				
Suçluluk	51.30±10.11	52.87±6.65	-0.297 ^z	0.767
Utanç	47.18±9.58	47.27±8.63	-0.109 ^z	0.913

Student t test

Olgu ve Karşılaştırma gruplarının TOSCA ölçeğinden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Bu karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımı Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarının TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması

TOSCA (N:66)	Olgu (n:33) Ort±Ss	Karşılaştırma (n:33) Ort±Ss	t/z	P
+Suçluluk1	58.21±7.56	57.18±6.49	0.593	0.555
+Utanç1	39.90±10.72	34.60±11.22	1.962	0.054
Eksternalizasyon	29.96±6.21	31.48±7.91	-0.865	0.390
Alfa pride	13.51±3.13	13.78±3.55	-0.331	0.742
Beta pride	15.57±3.23	15.87±2.53	-0.424	0.673
Detached	23.48±5.97	24.96±6.25	-0.986	0.328

Student t test ⁺Mann-Whitney U, ^z Z değeri

6.7. Bağlanma

Olgu ve karşılaştırma gruplarındaki ergenlerin bağlanma puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma grubunun Faktör1 (Anne) ve Faktör1 (Baba) puanları olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Bu karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımını Tablo 11’ de verilmiştir.

Tablo 11: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarındaki Ergenlerin Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması

(N:48)	Olgu (n:24) Ort±Ss(Medyan)	Karşılaştırma (n:24) Ort±Ss (Medyan)	z	p
Faktör 1(Arne)	37.25±8.66 (39)	44.12±6.06 (44)	-2.813	0.005**
Faktör 2 (Arne)	9.04±3.09 (9)	10.83±4.10 (11)	-1.650	0.099
Faktör 1(Baba)	35.37±9.47 (36)	43.87±6.41 (45)	-2.872	0.004**
Faktör 2 (Baba)	11.41±2.51 (11)	12.25±4.73 (13)	-0.882	0.378

*Mann-Whitney U, ** $p<0,01$*

Faktör1ilgiyi, Faktör 2 aşırı kontrolü ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan artışı olumlu ilişkiyi gösterir.

Olgu ve Karşılaştırma gruplarındaki çocukların bağlanma puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma grubunun Faktör1 puanı olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Bu karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımını Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Olgu ve Karşılaştırma Gruplarındaki Çocukların Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması

(N:18)	Olgu (n:9) Ort±Ss(Medyan)	Karşılaştırma (n:9) Ort±Ss (Medyan)	Z	p
Faktör 1	29.88±7.95 (30)	31.33±6.38 (31)	-2.813	0.005**
Faktör 2	17.22±6.28 (17)	17.33±2.64 (17)	-0.882	0.378

*Mann-Whitney U, ** $p<0,01$*

Faktör 1 çatışmayı, Faktör 2 olumlu ilişkiyi ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan azalması olumlu ilişkiyi gösterir.

6.8. Travma Türüne Göre Genel Değerlendirme Ölçeği

Travma türüne göre Genel Değerlendirme Ölçeğinden alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p<0.05$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13: Travma Türüne Göre Genel Değerlendirme Ölçeğinden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması

N:33	Basit Travma (n:16)	Nitelikli Travma (n:17)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	Z	P
Genel Değerlendirme Ölçeği	66.31±15.41 (68)	57.17±12.73 (55)	-1.732	0.083

Mann-Whitney U

6.9. Cinsiyete Göre Suçluluk-Utanç Puanlarının Karşılaştırılması

Çalışmaya katılan kızların SUTÖ Utanç ve Suçluluk puanları erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.01$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Cinsiyete Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması

SUTÖ(N:66)	Kız (n:52)	Erkek (n:14)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	z	p
SUTÖ Utanç	49.46±6.07 (51)	39.57±13.56 (41)	-2.646	0.008**
SUTÖ Suçluluk	54.42±4.32 (56)	43.78±14.00 (50)	-2.929	0.003**

Mann-Whitney U **p:0.01

Katılımcıların cinsiyetlerine göre TOSCA Ölçeğinden alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15: Cinsiyete Göre TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması

TOSCA (N:66)	Kız (n:52)	Erkek (n:14)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	z	p
Utanç	36.27±11.61 (37)	40.84±9.95 (40)	-1.437	0.151
Suçluluk	57.64±7.40 (58)	58.23±6.26 (59)	-0.493	0.622
Eksternalizasyon	30.15±6.81 (29)	32.69±8.61 (34)	-1.070	0.285
Alfa pride	13.41±3.42 (13)	14.53±3.15 (14)	-0.799	0.424
Beta pride	15.68±2.94 (15)	15.76±2.97 (15)	-0.101	0.920
Detached	24.84±6.54 (25)	21.84±4.05 (22)	-1.455	0.146
<i>Mann-Whitney U</i>				

Olgu grubunda kızlar ve erkekler arasında SUTÖ ve TOSCA ölçeğinden aldıkları suçluluk ve utanç puanları karşılaştırılmıştır. SUTÖ'den alınan puanlar açısından iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Kızlarda hem suçluluk hem de utanç puanları erkeklere göre yüksektir. TOSCA'dan alınan puanlar açısından iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Bu karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımı Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Olgularda suçluluk-utanç puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması

N=33	Olgu kızlar Ort±Ss (N=26)	Olgu erkekler Ort±Ss (N=7)	Z	P
SUTÖ suçluluk	54.2±4.7	41±17.28	-2.091	0.037*
SUTÖ utanç	49.8±5.9	37.71±14.72	-2.422	0.015*
TOSCA suçluluk	58.8±8.17	55.7±6.32	-1.212	0.225
TOSCA utanç	40.2±11.21	38.71±11.36	-0.308	0.758

*Mann-Whitney U, * $p<0.05$*

Olgu ve Karşılaştırma gruplarındaki kız çocuklarının SUTÖ ve TOSCA ölçeğinden aldıkları suçluluk ve utanç puanları karşılaştırılmıştır. Gruplar arasında TOSCA utanç ölçeğinden aldıkları puanlar açısından anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Olgu grubundaki kız çocukların TOSCA ölçeğinden aldıkları utanç puanları karşılaştırma grubundaki kız çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu iki grup arasında TOSCA suçluluk, SUTÖ suçluluk ve SUTÖ utanç puanları açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Bu karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımı Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Olgu ve Kontrol gruplarındaki kız çocukların suçluluk-utanç puanlarının karşılaştırılması

N=52	Olgu kızlar Ort±Ss (N=26)	Kontrol kızlar Ort±Ss (N=26)	t	P
SUTÖ suçluluk	54.2±4.7	54.5±4.08	-0.306	0.761
SUTÖ utanç	49.8±5.9	48.8±6.4	0.575	0.568
TOSCA suçluluk	58.8±8.17	56.2±6.7	1.231	0.224
TOSCA utanç	40.2±11.21	32.5±11.4	2.392	0.021*

*Student t test, * $p<0.05$*

6.10. Travma Türüne Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması

Travma türüne göre (SUTÖ) Utanç puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Bununla birlikte (SUTÖ) Suçluluk puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Basit travma grubunun suçluluk puanları, nitelikli travma grubundan yüksektir. Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Travma Türüne Göre Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) Puanlarının Karşılaştırılması

SUTÖ(N:33)	Basit Travma (n:16)	Nitelikli Travma (n:17)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	Z	P
SUTÖ Utanç	50.12±5.45 (51)	44.64±11.88 (49)	-1.084	0.278
SUTÖ Suçluluk	55.68±2.91 (56)	47.47±12.78 (52)	-2.346	0.019*

Mann-Whitney U

Travma türüne göre TOSCA ölçeğindeki Suçluluk puanları açısından gruplar arasında istatistiksel anlamlılık sınırında ($p=0.05$) bir fark bulunmaktadır. TOSCA ölçeğinden alınan diğer puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). TOSCA ölçeğine ait karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Travma Türüne Göre TOSCA Puanlarının Karşılaştırılması

TOSCA (N:33)	Basit Travma (n:16)	Nitelikli Travma (n:17)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	Z	P
Utanç	38.43±12.14 (37)	40.82±9.48 (44)	-1.101	0.271
Suçluluk	61.12±5.72 (61)	55.64±8.30 (59)	-1.956	0.050
Eksternalizasyon	29.37±5.12 (29)	30.41±7.22 (28)	-0.090	0.928
Alfa pride	13.31±4.04 (14)	13.70±2.05 (13)	-0.037	0.971
Beta pride	15.93±4.05 (15)	15.17±2.27 (15)	-0.982	0.326
Detached	23.50±5.42 (25)	23.58±6.63 (22)	-0.126	0.899

Mann-Whitney U

6.11.Travma Türüne Göre Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması

Travma türüne göre ergenlerin bağlanma ölçeğinden alınan puanlar arasında Faktör 2 (baba) değişkeni açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Basit travma grubunun Faktör 2 (baba) puanları nitelikli travma grubundan yüksektir. Diğer değişkenler açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20: Travma Türüne Göre Ergenlerin Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması

(N:24)	Basit Travma (n:10)	Nitelikli Travma (n:14)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	Z	P
Faktör 1 (Anne)	33.00±9.75 (33)	39.85±7.01 (41)	-1.849	0.064
Faktör 2 (Anne)	9.10±3.34 (10)	9.00±3.06 (9)	-0.530	0.596
Faktör 1 (Baba)	33.90±7.56 (34)	36.21±10.81 (36)	-0.763	0.446
Faktör 2 (Baba)	12.60±2.06 (12)	10.57±2.59 (11)	-1.994	0.046*

Mann-Whitney U

Faktör 1’i, Faktör 2 aşırı kontrolü ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan artışı olumlu ilişkiyi gösterir.

Travma türüne göre çocukların bağlanma ölçeğinden alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Karşılaştırmalara ilişkin verilerin dağılımları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21: Travma Türüne Göre Çocukların Bağlanma Puanlarının Karşılaştırılması

(N:9)	Basit Travma (n:6)	Nitelikli Travma(n:3)		
	Ort±Ss (Medyan)	Ort±Ss (Medyan)	X^2	P
Faktör 1	26.00±5.51 (25)	37.66±6.42 (35)	-1.953	0.051
Faktör 2	16.16±4.83 (17)	19.33±9.45 (16)	-0.264	0.792

Kruskal Wallis

Faktör 1 çatışmayı, Faktör 2 olumlu ilişkiyi ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan azalması olumlu ilişkiyi gösterir.

6.12.Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ), TOSCA ve Bağlanma Ölçekleri Arasındaki İlişki

Suçluluk ve Utanç Ölçeği Utanç puanları TOSCA Utanç ve TOSCA Suçluluk puanlarıyla da pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.01$). Genel Değerlendirme Ölçeği puanları TOSCA Utanç puanları ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.01$). (Bkz.:Tablo 22)

Tablo 22: Çalışmada Kullanılan Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki

(N:66)		SUTÖ Utanç	SUTÖ Suçluluk	Genel Değerlendirme Ölçeği
TOSCA	Genel Değerlendirme Ölçeği	-0.141	-0.046	1.000
	Eksternalizasyon	-0.061	-0.203	0.075
	Alfa pride	0.038	-0.167	0.074
	Beta pride	0.089	0.021	0.087
	Detached	-0.080	-0.008	0.005
	Utanç	0.418**	-0.024	-0.408**
	Suçluluk	0.432**	0.229	-0.046

*Spearman's Rho, ** $p<0,01$*

Ergen katılımcılarda Bağlanma Ölçeği Faktör 1 (Anne), Genel Değerlendirme Ölçeği ile pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.01$). Bağlanma Ölçeği Faktör 2 (Anne) TOSCA Utanç ($p<0.01$) ve TOSCA Suçluluk ($p<0.05$) ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir.

Bağlanma Ölçeği Faktör 1 (Baba) Genel Değerlendirme Ölçeği ile pozitif yönde ($p<0.01$), TOSCA Utanç ile de negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.05$). Bağlanma Ölçeği Faktör 2 (Baba) TOSCA Utanç ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.05$). Bu verilere ilişkin bilgiler Tablo 23'te yer almaktadır.

Tablo 23: Ergen Katılımcılarda Bağlanma Biçimleri, Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki

(N:48)		Faktör1(Anne)	Faktör2(Anne)	Faktör1(Baba)	Faktör2(Baba)
+Genel Ölçeği	Değerlendirme	0.568**	0.252	0.540**	0.256
SUTÖ	Utanç	0.063	-0.089	0.095	-0.189
	Suçluluk	0.020	0.132	0.041	0.068
TOSCA	*Eksternalizasyon	-0.148	-0.233	0.018	-0.202
	Alfa pride	-0.084	-0.068	0.187	0.014
	*Beta pride	0.033	-0.057	0.072	0.150
	Detached	-0.272	-0.059	-0.103	0.000
	*Utanç	-0.113	-0.474**	-0.339*	-0.309*
	Suçluluk	0.092	-0.305	-0.038	-0.081

Pearson Korelasyon, + Spearmans Rho, ** $p < 0,01$

Faktör1ilgiyi, Faktör 2 aşırı kontrolü ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan artışı olumlu ilişkiyi gösterir.

Çocuk katılımcılarda Bağlanma Ölçeği Faktör2, TOSCA Eksternalizasyon ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir ($p<0.05$). Diğer değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu verilere ilişkin bilgiler Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24: Çocuk Katılımcılarda Bağlanma Biçimleri, Genel Değerlendirme Ölçeği, Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ) ve TOSCA Arasındaki İlişki

(N:18)		Faktör1	Faktör2
+Genel Değerlendirme Ölçeği		-0.106	0.379
SUTÖ	Utanç1	-0.253	-0.339
	Suçluluk1	-0.428	-0.113
TOSCA	Eksternalizasyon	0.035	-0.492*
	Alfa pride	0.183	-0.343
	Beta pride	-0.103	-0.276
	Detached	-0.310	-0.216
	Utanç2	-0.253	-0.339
	Suçluluk2	-0.428	-0.113

*Spearman's Rho, ** $p<0,01$*

Faktör 1 çatışmayı, Faktör 2 olumlu ilişkiyi ifade etmektedir. Her iki faktörde de puan azalması olumlu ilişkiyi gösterir.

6.13.Bağlanmaya İlişkin Bulguların Regresyon Analizi

Tablo 25: Cinsel İstismara Uğrama Değişkeni Üzerinde Ergen Bağlanma Puanlarının Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi

	Değişken	B	S.E	Wald	df	Sig	Exp(B)	Güven Aralığı	
								Alt	Üst
	Sabit	5.012	1.862	7.679	1	0.007	150.22		
Adım 1	Bağlanma Faktör1(Baba)	-0.126	1.862	7.244	1	0.006	0.881	0.806	0.964

İleri Doğru Adımsal Ekleme (WALD) $p < 0.05$

Çoklu lojistik regresyon analizinde model ileriye doğru adımsal ekleme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. 1. adımda anlamlı değişikliğe neden olmayan tüm değişkenler modele alınmıştır. Çoklu lojistik regresyon analizine göre Bağlanma Faktör 1 (Baba) değişkeni nihai modele alınmıştır.

Diğer değişkenler sabit kaldığında, Bağlanma Faktör 1 (Baba) değişkenindeki bir birimlik azalma cinsel istismara uğrama ihtimalini 0,9 kat arttırmaktadır (Tablo 25).

Tablo 26: Cinsel İstismara Maruziyetin Yordanmasına Dair Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Modelinden Elde Edilen Sınıflama Tablosu

Adım 1		Cinsel istismar (Tahmin edilen)	Doğru Sınıflandırma %
		Yok Var	
Cinsel istismar (Gözlenen)	Yok	18 6	75.0
	Var	7 17	70.8
Sınıflandırma Yüzdesi			72.9

Model ileriye doğru adımsal ekleme yöntemi kullanılarak elde edilen sınıflama tablosuna göre sınıflandırma başarı oranı %72.9 olarak bulunmuştur. Bu sınıflandırmaya ait veriler Tablo 26’da gösterildiği gibidir.

Tablo 27: Cinsel istismara Uğrama Değişkeni Üzerinde Çocuk Bağlanma Puanlarının Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi

Değişken	B	S.E	Wald	df	Sig	Exp(B)	Güven Aralığı	
							Alt	Üst
Adım 0	Sabit	0.000	0.471	0.000	1	1.000	1.000	

İleri Doğru Adımsal Ekleme (WALD) $p < 0.05$

Cinsel istismara maruz kalma riskini yordamak açısından çocuk bağlanma biçimlerini kullanarak lojistik regresyon analizi yapıldığında hiçbir bağlanma değişkeni modele girememiştir.

7. TARTIŞMA

7.1. Sosyodemografik Veriler

Çalışmamıza cinsel istismar mağduru 26 kız ve 7 erkek çocuk ve ergen katılmıştır. Birçok araştırmada cinsel istismar açısından kızların erkeklere oranla çok daha fazla risk altında oldukları belirtilmiştir (Boney-McCoy ve Finkelhor 1995; Sedlak 1997; Black, Heyman ve Slep 2001). Çalışmamızda belirli bir zaman aralığında başvuran tüm olgular ele alındığından, yaklaşık 1/4 olan erkek/kız oranının cinsel travmaya maruz kalma konusunda genel duruma ilişkin olarak bir fikir verdiği söylenebilir.

Çalışmamıza katılanların sosyodemografik özelliklerini karşılaştırdığımızda; olgu grubundaki katılımcıların annelerinin daha çok çalışan annelerden oluştuğu, ancak çalışma koşullarının genellikle ağır ve maddi açıdan küçük getiri sağlayabilecek geçici işlerde çalıştıkları görülmüştür. Sosyodemografik özelliklerden dikkati çeken ikinci husus ise, cinsel istismara uğramış çocuk/ergenlerin ebeveynlerinin boşanma oranlarının karşılaştırma grubuna göre oldukça yüksek olmasıdır (Tablo 2). Çalışmamızda diğer sosyodemografik değişkenler açısından anlamlı fark bulunmamıştır.

2005 yılında ülkemizde yapılan bir çalışmada, 1262 üniversite öğrencisine çocukluk yıllarında cinsel istismara uğrayıp uğramadıkları sorulmuş, ek olarak sosyodemografik veriler elde edilmiştir. Yaş, anne-baba eğitimi süresi, kardeş sayısı, ebeveynlerin evlilik durumu ve hayatta olup olmadıkları, yaşadıkları çevre (şehir/ilçe/köy) ve anne-baba ilişkisi gibi değişkenler arasından; anne-babanın evlilik durumu ve anne-babanın eğitim durumu cinsel istismarla negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Eskin ve ark. 2005). Çalışmamızda anne-babanın birliktelik durumu bu bulgularla uyumluluk göstermiş ancak anne-babanın eğitim durumuyla anlamlı ilişki bulunamamıştır (Tablo 2).

Literatürde boşanma, ayrı yaşayan ebeveynlerle ilgili olarak; cinsel istismara uğrayan kadınların biyolojik babalarından ayrı büyümeleri ya da üvey baba ile büyümeleri riski artıran etmenler olarak belirtilmektedir (Finkelhor ve ark. 1990). Araştırmalar, parçalanmış ailelerin cinsel istismar riskini artırdığını (Finkelhor ve ark. 1990; Fergusson ve ark. 1996) ve annenin ev dışında çalışmasının cinsel istismar riskinde artışla ilişkili olabileceğini göstermiştir (Finkelhor ve Baron 1986). Çalışmamızda da olgu grubunda parçalanmış ailelerin fazla olması ve annenin ev dışında çalışması daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla uyumlu bulunmuştur.

Sosyoekonomik durum ve cinsel istismar ilişkisi bakımından araştırma sonuçları farklılıklar içermektedir. Bazı resmi veriler ve araştırmalar düşük gelirli ailelerin çocuklarının cinsel istismar açısından yüksek risk altında olduğunu belirtirken (Gelles 1989; Lauderdale ve ark. 1980; Straus 1980; Whipple ve Webster-Stratton 1991), başka araştırmalarda bu iki değişken ilişkili bulunmamıştır (Brown ve ark, 1998; Finkelhor 2008). Çalışmamızda gelir düzeyi açısından olgu ve kontrol grupları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak olgu grubundaki annelerin düşük gelirli geçici işlerde çalışma eğilimi iki grubu anlamlı biçimde ayırt etmektedir (Tablo 1, 2). Annenin çalışıyor olmasından çok, uzun saatler evin dışında olduğu, çocuğun annesinin gözetiminde olmadığı durumlarda istismar riskinin artıyor olması dikkat çekmektedir. Bu bakımdan kadınların çalışma süre ve koşullarının düzenlenmesinde bu durumun göz önüne alınması gerekmektedir.

7.2. Cinsel İstismar Sonrası Psikiyatrik Tanılar

Çocuklarda kanıtlanmış cinsel istismar vakalarında Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) sıklığı %20-70 olarak bulunmuştur (McLeer ve ark. 1992; Nurcombe 2000; Wolfe ve ark. 1989). Terr'e göre; TSSB'nin disosiyatif belirtileri, süregelen cinsel istismara uğrayanları sadece bir kez istismara uğrayanlardan ayıran önemli bir belirteçtir (Terr, 2003). Tekrarlayan travmaya maruz kalanlarda agresyon, hiperaktivite ve gelişim düzeyiyle uyumsuz cinsel aktiviteler gibi dürtüsel ve kontrol edilemeyen davranışların yanı sıra; korku, kaygı, çökkünlük ve somatik belirtiler de daha sık görülür (Green 1993; Kendall-Tackett ve ark. 1993). Shalev ve arkadaşlarına göre (2014); travma mağdurlarında TSSB tanısı olmaksızın Majör Depresif Bozukluk tanısını karşılayanların oranı % 29'dur. Diğer yandan Majör Depresif Bozukluk tanısı alan istismar mağdurlarının eşik altı TSSB belirtilerini karşıladıkları belirtilmektedir (O'Donnell ve ark. 2014). Belirti sergilemeyen kişilerin oranı % 21-49 arasında değişmektedir (Biere ve Elliott 1994). Ancak bir çalışmada belirtisi olmayan çocukların % 30'unun 18 ay sonra bazı belirtiler gösterebileceği bildirilmiştir (Nurcombe 2000).

Çalışmamızda da literatüre benzer olarak en sık görülen tanılar: TSSB %63.6, Majör Depresif Bozukluk %24.2, Sosyal Fobi %21.2, Primer Distimi %18.2'dir. Herhangi bir tanıyı karşılamayanların oranı ise %15.2'dir (Tablo 5). Travma sonrası Depresif Bozukluk tanısı tartışmaya açık olmakla birlikte bu çalışmadan elde edilen tanı oranları literatürle benzerlik göstermektedir.

Olgu ve karşılaştırma grupları geçmişte Sosyal Fobi görülme sıklığı açısından farklı değilken, şimdiki Sosyal Fobi görülme sıklığının olgu grubundaki fazlalığı başkalarınca olumsuz değerlendirilmeleriyle ilgili duyarlılığın artmış olduğu biçiminde yorumlanabilir. Sosyal fobi tanısını arttıran belirtilerin travmatik yaşantıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla belirtilere dayalı olarak betimleyici düzeyde Sosyal Fobi olarak tanılanan durumun travma yaşantısıyla ilişkili olabileceği öne sürülebilir.

7.3. İntihar Düşüncesi

Çalışmamızda ÇDŞG-ŞY-T'nin intihar düşüncesiyle ilgili olan ek bölümden elde edilen bilgiye göre; intihar düşüncesi olanların oranı olgu grubunda % 30 iken; karşılaştırma grubunda bu oran % 3' tür. Olgu grubunda intihar düşüncesi olan katılımcıların oranı karşılaştırma grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir (Tablo 7).

2005 yılında ülkemizde yapılmış bir çalışmaya göre, çocukluk çağında cinsel istismara uğramak intihar düşüncesinin yordayıcısı olarak belirlenmiştir (Eskin ve ark. 2005). Ergenlerde cinsel istismar sonrası depresyon, düşük benlik saygısı ve intihar düşüncesinin sıklıkla görüldüğü belirtilmiştir (Beitchman ve ark. 1991). Olgu grubundaki intihar düşüncesi oranının yüksekliği iki grubu en iyi ayırt eden değişkenlerden birisidir. Her ne kadar istismar mağduru çocuklarla araştırma amacıyla tek bir görüşme yapılmış olsa da, güven ilişkisine dayalı bir ortamda çocuk/ergenin duygularını daha kolay ifade etmesi muhtemeldir. Özbildirime dayalı Suçluluk ve Utanç ölçeklerinde iki grup arasında fark yokken, intihar düşüncesinin varlığı, ölçeklerin yanıtlanmasında inkâr ve savunmaların önemine işaret edebilir.

7.4. Cinsel istismarın genel işlevsellik üzerine etkisi

ÇDŞG-ŞY-T'nin sonunda genel işlevselliğin değerlendirilebilmesi için görüşmecinin verdiği puanlara göre; çalışmamızda karşılaştırma grubunun genel değerlendirme ölçeği puanları olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 8). Genel değerlendirme ölçeği puanları çocuğun ev, okul ve akranlarıyla olan ilişkilerindeki işlevselliğe, katıldığı etkinliklere, kaygılı olup olmayışına, davranış değişikliklerine, okula devam durumuna, intihar düşüncesi olup olmamasına göre belirlenir (Gökler ve ark. 2004).

Literatürde cinsel istismar mağduru çocukların % 32-85’inde okulda davranışsal ve akademik problemler görüldüğü belirtilmiştir (Beitchman ve ark. 1991). Anne-baba görüşlerinin alındığı standardize ölçeklerle yapılmış çalışmalarda çocukluk çağı cinsel istismar mağdurlarının rastgele seçilmiş kontrollere göre daha çok davranışsal ve duygusal problemler sergiledikleri gösterilmiştir (Cohen ve Mannarino 1988; Friedrich ve ark. 1986).

Cinsel istismar mağduru olan ergenlerde ise depresyon, düşük benlik saygısı ve intihar düşünceleri sıklıkla görülür (Beitchman ve ark. 1991). Kaçma, okulu asma alkol-madde kullanımı, dürtüsel cinsel ilişki gibi eyleme vurma (*acting-out*) davranışları sıklıkla izlenir (Beitchman ve ark. 1991).

Cinsel istismarın karakteristik özelliklerinin genel işlevsellik üzerine etkilerini değerlendirdiğimizde, basit ve nitelikli istismara uğrayanlar arasında her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı fark çıkmamış olsa da ($p=0,08$); basit nitelikte istismara uğrayanlarda işlevsellik daha iyi olma eğiliminde görülmektedir (Tablo 13).

7.5. Travma ve Suçluluk-Utanç İlişkisi

Çocuklukta cinsel istismar deneyimi, çoğunlukla utanç ve suçluluk gibi olumsuz sosyal duygularla bağdaştırılır. Travma deneyimi yaşayanlar için duygusal ve sosyal uyumu etkileyen başlıca faktör utanç duygusudur. İçselleştirilen utanç duygusu, travma deneyiminin kendiliğe saldırı olarak deneyimlenmesine ve kişinin çok daha derin yaralanmasına neden olur. Travma mağdurları hâlihazırda düşmüş olan kendilik algısını kötüleştirecek eylemlere girişirler. Kişi mağduriyetinden sonra kendisinde bir şeylerin yanlış olduğunu düşünmeye başlar. Utanç duygusu bir deneyimden çok kişinin kendiliğiyle ilgili olduğundan, gelişim sürecinde olan çocukta, bu duygu kimliğin bir parçası haline gelir ve yetişkinlikte kişinin her türlü duygu ve davranışını etkiler. Çocuklukta travmaya uğramış bir yetişkin, herkesin kendisinin istismar edildiğini, kirletildiğini, sapkın olduğunu düşündüğünü varsayar (Negrao ve ark. 2005).

Çalışmamızda olgu ve karşılaştırma gruplarının, iki farklı ölçek olan TOSCA ve SUTÖ’den aldıkları suçluluk ve utanç puanları karşılaştırılmıştır. Bu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamakla birlikte, TOSCA ölçeğine göre olgu grubunun karşılaştırma grubuna göre utanç duyma eğilimi daha yüksek görünmektedir ($p=0.054$) (Tablo 9, 10). Olgu ve karşılaştırma grubundaki kız çocuklar değerlendirildiğinde, TOSCA utanç alt

ölçeğinden alınan puanların olgu grubunda istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu, diğer alt ölçeklerde ise anlamlı fark olmadığı görülmüştür (Tablo 17).

Feiring ve Taska'ya göre (2005); utanç, üç yaşından itibaren yüz ifadesinden ve beden postüründen gözlemlenerek ölçülebilir. Çocuklarda belli durumlarda utanç duyma becerisinin sekiz yaşına kadar geliştiği belirtilmektedir. Literatürde utançla ilgili çalışmalar sıklıkla genel toplumda yapılmıştır, özgül durumlarla ilgili bilgi daha az bulunmaktadır. Feiring ve Taska (2005), cinsel istismar sonrası utanç duygusunun devamlılığıyla ilgili yaptıkları çalışmada, utanç duygusunun varlığını doğrudan travmayla ilişkili sorularla sorgulamışlar ve gözlemlemişlerdir. Aynı yazarlar, genel utanç ve travma-ilişkili utanç arasındaki ilişkinin araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir (Feiring, Taska 2005). Bu çalışmada suçluluk ve utanç duyguları açısından olgu ve karşılaştırma grupları arasında anlamlı farklılık bulunmamasının bir sebebi, doğrudan travmayla ilişkili utanç ve suçluluk duygularının sorulmamış olması olabilir. Öte yandan denek sayısının az olması bu bilgiye ulaşmada güçlük yaratmaktadır.

Diğer yandan çalışmamıza katılan travma mağduru çocuklar, başlarına gelen bu kötü durumu bir şekilde yetkili makamlara bildirebilmişlerdir ve bu nedenle bu çocukların başlarına gelen olayı dışsallaştırma becerilerinin daha iyi olduğu düşünülebilir. Alessandri ve Lewis (1996), dışsallaştırma becerisiyle utanç duygusunun ters orantılı olduğunu belirtmişlerdir. Cinsel istismara uğrayan çocukların yalnızca yaklaşık %15'inin adli makamlara bildirildiği tahmin edilmektedir (Shapiro, Levendosky 1999). Bu durum göz önüne alındığında, travmaya dair daha az utanç duyan çocuklar daha çok bildirimde bulunuyor olabileceği gibi, travmanın konuşulması ve mahkeme yoluyla hak arama sürecine girilmesi de sağaltıcı etki yaratıyor ve suçluluk ve utanç duygularını azaltıyor olabilir.

Yaptığımız çalışmanın bir diğer sonucuna göre; basit nitelikte cinsel istismara uğrayanlar, nitelikli istismara uğrayanlardan daha fazla suçluluk hissetmektedir (Bkz. Tablo 18, 19).

Utanç ruhsal acıya yol açan bir duygulanım olduğu için utanca karşı birçok yolla savunma kurulur. Bellek kusurları, bellek kayıpları, başkalarıyla özdeşim ve suçluluk, üzüntü, öfke gibi daha tahammül edilebilir duygulanımların utancın yerine geçmesi bu savunmalar arasındadır (Demir, 2014). Folkman ve Lazarus' a göre; temel olarak iki tür baş etme becerisi bulunmaktadır: Birincisi problem-odaklı baş etme; ikincisi ise duygusal-odaklı baş etmedir (Folkman ve Lazarus, 1988). Problem-odaklı baş etme daha çok suçluluk duygusu ortaya çıktığında yapılan davranışlarla; duygusal-odaklı baş etme ise daha çok utanç duygusu ortaya

çıktığında sergilenen davranışlarla örtüşmektedir. Kadınların duygusal-odaklı baş etme becerilerini erkeklerden daha sık ve yoğun olarak kullandıkları gösterilmiştir (Billings and Moos, 1981). Kadınlardaki bu özellik, problem çözmede gecikmeye neden olmaktadır. Problem-odaklı baş etme becerisinin duygusal yanıtları ortaya koymada daha sağlıklı olduğu, çelişkili baş etmenin ve sorundan uzaklaşmanın ise durumu daha kötü hale getirdiği ortaya konmuştur (Folkman ve Lazarus 1988). Çalışmamızda basit nitelikte istismara uğrayanların daha yoğun suçluluk duyguları göstermesi, problemle baş etme çabalarının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

7.6. Cinsiyet ve Suçluluk-Utanç İlişkisi

Çalışmamıza katılanların cinsiyetleri açısından suçluluk-utanç duyma eğilimlerine baktığımızda, SUTÖ'den alınan hem suçluluk hem de utanç puanlarının kızlarda erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 14). Sadece olgu grubundaki kızlar ve erkekler karşılaştırıldığında, yine SUTÖ'den alınan suçluluk ve utanç puanlarının kızlarda anlamlı olarak yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 16).

Suçluluk ve utanç duygularının cinsiyetler arasındaki farklılığı birçok çalışmanın konusu olmuştur. Alessandri ve Lewis (1996), erkeklerin olaylar karşısında problemleri daha çok dışsal faktörlere bağlama eğiliminde olduğunu, kızların bunun aksine negatif durumları kendilerine mal etme eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir. Kızlar genel olarak başarıyı dışarıya, başarısızlığı kendilerine atfetmektedirler. İstismar mağduru kız çocuklar, başarılı olduklarında kendileriyle daha az gurur, başarısız olduklarında daha çok utanç duyarken, istismar mağduru erkek çocuklar her iki durumu daha çok dış etkenlere atfetme eğilimindedirler. Çünkü kızlar kişilerarası sorunları içselleştirerek kendiliğin negatif bir parçası haline getirmektedirler (Alessandri ve Lewis 1996).

Tangney ve Dearing'e (2002) göre; tüm yaş gruplarında kızlar, erkeklere göre hem utanç hem de suçluluk duygularını daha yoğun yaşamaktadırlar. Woien ve arkadaşları 2003'te yaptıkları çalışmada; kızlarda utanç ve suçluluk puanlarını erkeklere göre yüksek bulmuş ve bu farkı kızlara ve erkeklere yönelik ebeveynlik tarzının farklı oluşuyla açıklamışlardır. Erkeklerde ebeveynin aşırı kontrolcü olması, utançla ilişkili bulunmuştur. Çocukluktan itibaren aşırı kontrolcü bir ebeveynle büyümek, kişinin kendi tercihleri konusunda görmezden gelinmesine neden olmakta ve ebeveynin müdahaleciliği (intrusiveness) kendiliğin negatif yönde gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Erkeklerin ebeveynlerinin aşırı kontrolcü olması, kişinin kendisini yetersiz hissetmesine neden olmakta ve bu yetersizlik hissi de utanç

duygusunu tetiklemektedir. Otoriter ebeveynlik tutumu ise hem kızlarda hem erkeklerde suçluluk duygusunu artırmaktadır (Woien ve ark. 2003). Zahn-Waxler ve arkadaşları (1990), kızların erkeklere göre yaptıkları hataya karşı daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu farklılığı, kızların erkeklere göre kişilerarası duyarlılık düzeyinin daha yüksek olmasına bağlamışlardır (Zahn-Waxler ve ark. 1990).

Feiring ve arkadaşları (1999); cinsel istismara uğrayan kızlarda utanç duyma, yaşadıkları olaydan kendilerini sorumlu tutma ve bununla ilişkili depresif belirtilerin, erkeklere oranla daha fazla olduğunu bildirmişlerdir.

Çalışmamızda elde edilen bulgular cinsiyetler arasında utanç ve suçluluk duygularının farklılığı açısından literatür bilgilerini destekler niteliktedir. Suçluluk ve utanç duyma açısından kız ve erkek çocuklar arasındaki bu derin uçurum, ülkemizin de içinde bulunduğu doğu kökenli toplumlarda kendini daha fazla hissettirmektedir. Erkek şiddetinin son dönemlerde fazlasıyla arttığı, vahşetin dozunun hayal edilemeyecek boyutlara ulaştığı bu günlerde, toplumda istismar mağdurlarının ne giyeceği, nasıl davranacağı, hangi saatlerde ve nerelerde sosyal ortamlarda bulunacağı tartışılmakta, adeta suçluluk ve utanç duygusunu mağdura yüklemek için uygun ortam hazırlanmaktadır. Çalışmamızdaki ilginç bir diğer bulgu olan, istismar mağduru olmayan kız çocuklarının da istismar mağduru olmayan erkeklerden daha çok suçluluk ve utanç duyuyor olması, kız çocuk olmanın, travmatik yaşantı olmasa bile suçluluk ve utanç duyguları açısından bir risk faktörü olduğunu gözler önüne sermektedir.

7.7. Travma ve Bağlanmanın İlişkisi

Bağlanmanın kalitesiyle travmaya maruziyetin potansiyel sebep-sonuç ilişkisi net olarak otaya konmamış olsa da, çok sayıda çalışma çocukluk çağı cinsel istismarı ile ergen/erişkin bağlanmasının ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Fergusson ve ark. 1996; Roche ve ark. 1999; Shapiro ve Levendosky 1999; Twaite ve Rodriguez-Srednicki 2004; Whiffen ve ark. 1999). Bu çalışmalarda güvenli bağlanma ve çocukluk çağı cinsel istismarının negatif yönde ilişkili olduğu bildirilmiştir.

Bizim yaptığımız çalışmada literatürdeki çalışmalara benzer şekilde, olgu ve karşılaştırma gruplarındaki ergenlerin bağlanma puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma grubunun Faktör1 (Anne) (ilgi puanları ile ilişkili) ve Faktör1 (Baba) (ilgi puanları ile ilişkili) puanları olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir (Tablo 11). Buna göre cinsel istismara uğramış ergenlerde bağlanma kalitesi daha düşük bulunmuştur. Ancak

ergenlere göre sayıca daha az olan istismar mağduru çocuklar ve karşılaştırma grubuna baktığımızda; karşılaştırma grubunun Faktör1 puanı (çatışma ile ilişkili) olgu grubundan istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir (Tablo 12). Buna göre cinsel istismara uğramış çocuklarda bağlanma kalitesi (çatışma puanlarının düşük olması olumlu ilişki ile ilgili) beklenmedik şekilde daha yüksek bulunmuştur. Bu gruptaki sonucun bu şekilde çıkmasında iki husus göz önünde bulundurulmalıdır. Birincisi olgu sayısı oldukça düşüktür, ikincisi ise bağlanmanın kalitesini belirleyen ölçekleri, ergen grubunda bireylerin kendisi işaretlerken, çocuklarda ölçekleri ebeveynler işaretlemiştir. Bu durum ebeveynlerin savunmacı bir tarzla yanıt verdiklerine ve/veya ebeveynlerin yanıtlarında içgörü eksikliğine işaret edebilir.

Bazı çalışmalarda ise çocukluk çağı cinsel istismar mağdurlarının bağlanma örüntülerinin, psikososyal işlevsellik üzerine düzeltici etkilerinin olduğu düşünülmüş ancak bu düşünceyi doğrudan test eden pek fazla çalışma yapılmamıştır (Alexander 1993). 2005 yılında Aspelmeier ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada, çocukluk çağı cinsel istismar öyküsü olanlarla travmaya dayalı belirtiler arasında anlamlı ilişki saptanmış ve bu kişilerde yakın ilişki, ebeveynlerle ilişki ve akranlarla ilişki zayıf bulunmuştur. Güvenli bağlanmanın travmaya dayalı belirtileri kısmen azalttığı bildirilmiştir (Aspelmeier ve ark. 2007).

Çalışmamızda ergen katılımcılarda ebeveyn ilgisini gösteren Faktör1(Anne) ve Faktör1(Baba), Genel Değerlendirme Ölçeği ile pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir (Tablo 23). Buna göre; anne ve baba ile bağlanmanın kalitesi arttığında, işlevsellik artmaktadır.

İçsel çalışan modeller gittikçe artan şekilde istikrarlı hale gelseler bile, kişi yeni olaylarla karşılaştığında, duruma uyum sağlamaları gerekir. Çocuklukta ebeveynlerle yaşanan bir olay sonucu temsili model değişebilir. Erişkinlikte ise bilişsel durumla bağlantılı olarak erişkinin sadece ilişkileri hakkında düşünmesiyle de zihnindeki temsiller değişiklik gösterebilir (George, 1996). Bu bilgiye göre geriye dönük yapılan çalışmaların güvenilirliği azalmaktadır. Literatürde bağlanma ve travma ilişkisini araştıran birçok çalışma, erişkin yaşlarda bağlanmanın ve cinsel istismar geçmişinin tarandığı özbildirim ölçekleriyle yapılmıştır (Aspelmeier ve ark. 2007; Roche ve ark. 1999; Alexander ve ark. 1998; Styron ve Janoff-Bulman, 1997; Twaite ve Rodriguez-Srednicki, 2004). Yaptığımız çalışmada da travma yaşantısından sonra bağlanma kalitesi incelenmiştir. Bu durum sebep sonuç ilişkisini anlamakta güçlük çıkarsa da, en azından erişkin yaşamdaki olaylar ve düşünce süreçlerinden henüz etkilenmemişken bir bilgi elde edilmiştir. Çalışmamızın bir diğer güçlü yanı ise cinsel

istismar geçmişinin geriye dönük kişisel bildirimle raporlanması yerine, adli mercilerce kanıtlanmış olguların değerlendirilmiş olmasıdır.

7.8. Genel İşlevsellik- Bağlanma- Suçluluk-Utanç İlişkisi

Çalışmamızın sonuçlarına göre Genel Değerlendirme Ölçeği puanları TOSCA Utanç puanları ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir (Tablo22). Bu bilgiye göre utanç puanı arttığında genel işlevsellik azalmış olur. Çalışmamızdaki bir diğer bulgu; ergen katılımcıların anne ve babalarıyla bağlanma kalitesini gösteren Faktör 2 (aşırı kontrolle ilgili alt ölçek) puanları ile TOSCA'dan elde edilen suçluluk ve utanç puanları negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir (Tablo 23). Bu bilgiye göre, anne ve baba ile bağlanma kalitesi arttığında utanç ve suçluluk puanları azalmaktadır.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada; güvensiz bağlanma stili olan korkulu bağlanma ile utanç duygusu arasında pozitif yönde, güvenli bağlanma ve utanç duygusu arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (Deniz 2006). Woien'e göre; çocukluktan itibaren aşırı kontrolcü bir ebeveynle büyümek, kişinin kendi tercihleri konusunda görmezden gelinmesine neden olmakta ve ebeveynin müdahaleciliği kendiliğin negatif yönde gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Erkeklerde ebeveyninin aşırı kontrolcü olması, kişinin kendisini yetersiz hissetmesine neden olmakta ve bu yetersizlik hissi de utanç duygusunu tetiklemektedir. Otoriter ebeveynlik tutumu ise hem kızlarda hem erkeklerde suçluluk duygusunu artırmaktadır (Woien ve ark. 2003).

İhmal eden/kötü bakım veren anneleri gözlemleyen çalışmacılar, bu annelerin pozitif söylemlerinin daha az, eleştirel ve emir verici söylemlerinin ise daha çok olduğunu belirtmişlerdir. Muhtemelen bu negatif tutum, çocuğun duygusal gelişiminde ve kendilik gelişiminde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Alessandri, Lewis 1996).

8. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızdan elde edilen önemli bulgulardan ilki; travmaya uğramış ergenlerin bağlanma puanlarının karşılaştırma grubuna göre belirgin derecede düşük olmasıdır. Ayrıca bağlanma puanları daha yüksek olan ergenlerin genel işlevselliği doğru orantılı olarak artmaktadır.

Bir diğer önemli bulgu, olgu grubundaki kızların utanç ölçeği puanlarının karşılaştırma grubundaki kızlardan yüksek olmasıdır. Ek olarak kız çocuklarının suçluluk ve utanç ölçeği puanları erkeklere göre travmaya uğramadan bağımsız olarak yüksek bulunmuştur. İstismar mağduru olmayan kız çocuklarının istismar mağduru olmayan erkeklerden daha çok suçluluk ve utanç duyuyor olması, travmatik yaşantı olmaksızın kız çocuk olmanın utanç duygusuyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca ergenlerin suçluluk utanç puanlarıyla bağlanma puanları arasında ters yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Travmaya uğrayan çocuklar psikiyatrik hastalıklar açısından risk altındadır ve bu durum onların işlevselliğini büyük ölçüde bozmaktadır. Özellikle artmış intihar riski de düşünüldüğünde, cinsel istismarın önlenmesi ve istismara uğramış çocukların rehabilitasyonu oldukça önem kazanmaktadır. Örneğin, bulgularımızdan biri olan annelerin ağır şartlarda çalışmasının istismar riskini artırıyor olmasından yola çıkarak, kadınların çalışma süre ve koşullarının düzenlenmesinde bu durumun göz önüne alınması gerekmektedir.

Çalışmamızdan elde edilen bilgiler doğrultusunda; bağlanmanın kalitesini artırabilecek, anne-baba eğitimlerinin düzenlenmesi, ebeveyn-çocuk etkileşimini artıracak çevresel düzenlemelerin yapılması koruyucu ruh sağlığı açısından önemlidir. Ek olarak, toplum genelinden başlayarak çekirdeği oluşturan aile yapısına varana kadar kadın olmaya yüklenen özel anlam, utanç ve suçluluk duygularının derinleşmesi sonucuna yol açmaktadır. Ruh sağlığı alanında çalışan herkesin, bu konuda farklılık yaratmak için çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

9. KISITLILIKLAR

Çalışmamızda kliniğe gelen hastaların yaş dağılımı ve belli dönemlerde gelen hasta sayısı dikkate alınarak, geniş bir yaş aralığı seçilmiştir. Ancak bu durum çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesinde güçlükler yol açmaktadır. İleriki çalışmalarda sayıca daha çok olgu grubu ve daha dar yaş aralığı seçilmesi daha objektif verilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Ek olarak, ergenlerin bağlanma örüntülerinin özbildirim ölçekleriyle değerlendirilmiş olmasına karşın, çocuk yaş grubunda hasta sayısının az olması ve anne-babalarca bağlanmanın değerlendirilmiş olması sonuçların daha az güvenilir olmasına yol açmıştır. Bağlanmanın özellikle küçük yaş grubunda gözlemsel çalışmalarla değerlendirilmesi daha faydalı olabilir. Suçluluk-utanç değerlendirilmesinde genel suçluluk ve genel utancın değerlendirildiği ölçekler kullanılmıştır. Sonraki çalışmalarda travma-ilişkili suçluluk ve utancın doğrudan sorularla ya da gözlemsel yöntemlerle belirlenmesi değerli bilgiler elde edilmesinde etkili olabilir.

10.KAYNAKLAR

- Ainsworth, M. D. (1964). Patterns of attachment behavior shown by the infant in interaction with his mother. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 51-58.
- Ainsworth, M. D. S., & Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child development*, 49-67.
- Akbağ, M., & İmamoğlu, S. E. (2010). Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması. *Studies*, 1(3), 145-166.
- Akgün E. & Yeşilyaprak B.(2010) Çocuk Ana-baba İlişki Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 44-53.
- Alessandri, S. M., & Lewis, M. (1996). Differences in pride and shame in maltreated and nonmaltreated preschoolers. *Child development*, 67(4), 1857-1869.
- Alexander, P. C., Anderson, C. L., Brand, B., Schaeffer, C. M., Grelling, B. Z., & Kretz, L. (1998). Adult attachment and longterm effects in survivors of incest. *Child Abuse & Neglect*, 22(1), 45-61.
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak-Kaymak, D., Uysal, O., & Ilter, O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child abuse & neglect*, 30(3), 247-255.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision (DSM-IV-TR)*. Washington, DC American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2013). *DSM 5*. American Psychiatric Association.
- Anderson, J. W. (1972). Attachment behaviour out of doors. *Ethological studies of child behaviour*, 199-215.
- Aspelmeier, J. E., Elliott, A. N., & Smith, C. H. (2007). Childhood sexual abuse, attachment, and trauma symptoms in college females: The moderating role of attachment. *Child abuse & neglect*, 31(5), 549-566.
- Avcı, A. (2007). Yolga Tahiroğlu A. İstismar ve İhmal. A Soykan Aysev, Y Işık Taner (eds), *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, İstanbul, Golden Print, 713-718
- Bahali, K., Akçan, R., Tahiroğlu, A. Y., & Avcı, A. (2010). Child sexual abuse: seven years in practice. *Journal of forensic sciences*, 55(3), 633-636.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1994). Guilt: an interpersonal approach. *Psychological bulletin*, 115(2), 243.
- Beitchman, J. H., Zucker, K. J., Hood, J. E., & Akman, D. (1991). A review of the short-term effects of child sexual abuse. *Child abuse & neglect*, 15(4), 537-556.
- Billings, A. G., & Moos, R. H. (1981). The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events. *Journal of behavioral medicine*, 4(2), 139-157.

- Black, D. A., Heyman, R. E., & Slep, A. M. S. (2001). Risk factors for child sexual abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6(2), 203-229.
- Boney-McCoy, S., & Finkelhor, D. (1995). Prior victimization: A risk factor for child sexual abuse and for PTSD-related symptomatology among sexually abused youth. *Child Abuse & Neglect*, 19(12), 1401-1421.
- Bowlby J. (1969) Bağlanma. Çev. Tuğrul Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation: Anxiety and anger* (Vol. 2).
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
- Brackbill, Y. (1958). Extinction of the smiling response in infants as a function of reinforcement schedule. *Child Development*, 115-124
- Briere, J. N., & Elliott, D. M. (1994). Immediate and long-term impacts of child sexual abuse. *The future of children*, 54-69.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G., & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child abuse & neglect*, 22(11), 1065-1078.
- Caffey, J. (1974). The whiplash shaken infant syndrome: manual shaking by the extremities with whiplash-induced intracranial and intraocular bleedings, linked with residual permanent brain damage and mental retardation. *Pediatrics*, 54(4), 396-403.
- Cassidy, J. The nature of child ties. In: Cassidy, J., & Shaver, P. R. (Eds.). (1999). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. Rough Guides. 3-23
- Cirhinlioğlu F.G., Güvenç G, (2011). Utanç eğilimi, suçluluk eğilimi ve psikopatoloji, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 248-267
- Cohen, J. A., & Mannarino, A. P. (1988). Psychological symptoms in sexually abused girls. *Child Abuse & Neglect*, 12(4), 571-577.
- Cohen, J. A., Deblinger, E., Mannarino, A. P., & Steer, R. A. (2004). A multisite, randomized controlled trial for children with sexual abuse-related PTSD symptoms. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(4), 393-402.
- Consedine, N. S., & Magai, C. (2003). Attachment and emotion experience in later life: The view from emotions theory. *Attachment & human development*, 5(2), 165-187.
- Çengel-Kültür E., Çuhadaroğlu-Çetin F., Gökler B., (2007). Demografic and clinical features of child abuse and neglect cases, *The Turkish Journal of Pediatrics*, 49, 256-262.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 1-19-34.
http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html (Erişim tarihi: Ağustos 2014).
- Deblinger, E., McLeer, S. V., Atkins, M. S., Ralphe, D., & Foa, E. (1989). Post-traumatic stress in sexually abused, physically abused, and nonabused children. *Child Abuse & Neglect*, 13(3), 403-408.

- Demir T., (2011), Rene Arpad Spitz, In Ali Algın Köşkdere ed. Psikanalitik Psikoterapiler: Temel Kavramlar, Kuramlar ve Yöntemler. Ankara:Türkiye Psikiyatri derneği Yayını. 144-150.
- Demir T. (2013) Ruhsallığın merkezine seyahat. İstanbul: Bağlam yayınları.
- Demir T., (2014). Utanç ve ergen ruhsallığındaki yeri. In: B. Kilborne Utanç ve Haset Görünüm Kaygısı ve Kem Göz. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 231-252.
- Deniz M. E. (2006). Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki. Eurasian Journal of Educational Research,22, 89-99.
- Dykman, R. A., McPherson, B., Ackerman, P. T., Newton, J. E., Mooney, D. M., Wherry, J., & Chaffin, M. (1997). Internalizing and externalizing characteristics of sexually and/or physically abused children. Integrative Physiological and Behavioral Science, 32(1), 62-83.
- Eskin, M., Kaynak-Demir, H., & Demir, S. (2005). Same-sex sexual orientation, childhood sexual abuse, and suicidal behavior in university students in Turkey.Archives of sexual behavior, 34(2), 185-195.
- Feiring, C., Taska, L., & Lewis, M. (1999). Age and gender differences in children's and adolescents' adaptation to sexual abuse. Child Abuse & Neglect,23(2), 115-128.
- Feiring, C., & Taska, L. S. (2005). The persistence of shame following sexual abuse: A longitudinal look at risk and recovery. Child Maltreatment, 10(4), 337-349.
- Fergusson, D. M., Lynskey, M. T., & Horwood, L. J. (1996). Childhood sexual abuse and psychiatric disorder in young adulthood: I. Prevalence of sexual abuse and factors associated with sexual abuse. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 35(10), 1355-1364.
- Finkelhor, D., & Baron, L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. Journal of interpersonal violence, 1(1), 43-71.
- Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I., & Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. Child abuse & neglect, 14(1), 19-28.
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse.Child abuse & neglect, 18(5), 409-417.
- Finkelhor, D., Moore, D., Hamby, S. L., & Straus, M. A. (1997). Sexually abused children in a national survey of parents: methodological issues. Child abuse & neglect, 21(1), 1-9.
- Finkelhor, D. (2008). Childhood victimization: violence, crime, and abuse in the lives of young people: violence, crime, and abuse in the lives of young people. Oxford University Press.
- Fis, N. P., Arman, A., Kalaca, S., & Berkem, M. (2010). Psychiatric evaluation of sexual abuse cases: A clinical representative sample from Turkey. Children and Youth Services Review, 32(10), 1285-1290.
- Freud, A. (1973). Monthly reports of the Hampstead War Nurseries, February, 1941–December, 1945. The writings of Anna Freud, 3, 3-540.
- Freud S.(1913) Totem ve Tabu. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2012.

- Freud, A., & Dann, S. (1970). 22. An Experiment In Group Upbringing. *Psychoanalytic Study of the Child*, 6:127-168
- Friedrich, W. N., Urquiza, A. J., & Beilke, R. L. (1986). Behavior problems in sexually abused young children. *Journal of Pediatric Psychology*, 11(1), 47-57.
- Gelles, R. J. (1989). Child abuse and violence in single-parent families: Parent absence and economic deprivation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(4), 492.
- George, C. (1996). A representational perspective of child abuse and prevention: Internal working models of attachment and caregiving. *Child Abuse & Neglect*, 20(5), 411-424.
- Giovannoni J., (1989). Definitional issues in child maltreatment. In: D. Cicchetti, V. Carlson eds. *Child Maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. New York: Capbridge University Press. 3-38.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework", *Child Abuse and Neglect*, Vol. 26 No.10, pp.697-714
- Gökler B, Ünal F, Pehlivan Türk B, Kültür EÇ, Akdemir D, Taner Y. Okul Çağı Çocukları İçin Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Türkçe Uyarlamasının Geçerlik ve Güvenirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2004; 11(3):109-116.
- Gökler I. Çocuk istismarı ve ihmali: erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2002; 9:47-57
- Green, A. H. (1993). Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 32(5), 890-902.
- Green A., (1999). Child sexual abuse and incest. In: M. Lewis ed. *Child and Adolescent Psychiatry. A Comprehensive Textbook*. 2nd ed. Baltimore MA: Williams&Wilkins. 1041-1048.
- Hall, K. R., & DeVore, I. (1965). Baboon social behavior.
- Harlow H. F., Zimmermann R. R., (1959). Affectional responses in the infant monkey, *Science*, 130, 3373, 421-431.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Heinicke, C. M. (1956). Some effects of separating two-year-old children from their parents; a comparative study. *Human Relations*.
- Holmes, J. (1993a). John Bowlby and attachment theory. Psychology Press.
- Holmes, J. (1993b). Attachment theory: a biological basis for psychotherapy?. *The British Journal of Psychiatry*, 163(4), 430-438.
- Illingworth, R. S., & Holt, K. S. (1955). Children In Hospital Some Observations on Their Reactions with Special Reference to Daily Visiting. *The Lancet*, 266(6903), 1257-1263.
- İşeri E., (2008). Cinsel istismar. In: F. Çuhadaroğlu Çetin, A. Coşkun, B. Pehlivan Türk, E. İşeri, T. Türkbay, S. Miral, R. Uslu, N. Motavallı, F. Ünal eds. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği. 470-477.

- Johnson, R. C., Danko, G. P., Huang, Y. H., Park, J. Y., Johnson, S. B., & Nagoshi, C. T. (1987). Guilt, shame, and adjustment in three cultures. *Personality and Individual Differences*, 8(3), 357-364.
- Kapçı, E. G., & Küçüker, S. (2006). Ana babaya bağlanma ölçeği: Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 286-295.
- Kaplan S., (1999). Physical abuse and neglect. In: M. Lewis ed. *Child and Adolescent Psychiatry. A Comprehensive Textbook*. 2nd ed. Baltimore MA: Williams&Wilkins. 1033-1041.
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D., & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1214-1222.
- Karakaya I., Coşkun A., (2008). Travma Sonrası Stres Bozukluğu. In: F. Çuhadaroğlu Çetin, A. Coşkun, B. Pehlivan Türk, E. İşeri, T. Türkbay, S. Miral, R. Uslu, N. Motavallı, F. Ünal eds. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği. 351-359.
- Kaufman J, Birmaher B, Brent D, Rao U, Flynn C, Moreci P, et al. Schedule for affective disorders and schizophrenia for school-age children-present and lifetime version (K-SADS-PL): initial reliability and validity data. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 1997;36(7):980-8.
- Kempe, S., & Steele, D. (1962). Silver, The Battered Child Syndrome, 181J.AM. MED. ASSOC, 17.
- Kempe H.C., Silverman F.N., Steele B.F., Dreogemueller W., Silver H.K., (1985). The Battered Child Syndrome, *Child Abuse&Neglect*, 3, 143-154.
- Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M., & Finkelhor, D. (1993). Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological bulletin*, 113(1), 164.
- Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child abuse & neglect*, 26(6), 715-729.
- Kilborne B, (2002). Utanç ve Haset Görünüm Kaygısı ve Kem Göz. Çev. Burçak Erdal. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kipling, R. (1998). Just so stories for little children. Oxford University Press.
- Klein M., (1957) Haset ve Şükran. Çev. Orhan Koçak, Yavuz Erten. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child development*, 135-146.
- Lauderdale, M., Valiunas, A., & Anderson, R. (1980). Race, ethnicity, and child maltreatment: An empirical analysis. *Child Abuse & Neglect*, 4(3), 163-169.
- Leary, M. R., Koch, E. J., & Hechenbleikner, N. R. (2007). Emotional responses to interpersonal rejection. In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal rejection* (pp. 145-166). New York: Oxford University Press.

- Lewis H. B., (1971). Shame and guilt in neurosis, *Psychoanalytic Review*, 58, 419-438.
- McLEER, S. V., Deblinger, E., Henry, D., & Orvaschel, H. (1992). Sexually abused children at high risk for post-traumatic stress disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 31(5), 875-879.
- Micic, Z. (1962). Psychological stress in children in hospital. *International nursing review*, 9, 23.
- Midgley N., (2007). Anna Freud: The Hampstead War Nurseries and the role of the direct observation of children for psychoanalysis, *Int J Psychoanalysis*, 88, 939-954.
- Mikulincer, M., & Orbach, I. (1995). Attachment styles and repressive defensiveness: the accessibility and architecture of affective memories. *Journal of personality and social psychology*, 68(5), 917.
- Negrao, C., Bonanno, G. A., Noll, J. G., Putnam, F. W., & Trickett, P. K. (2005). Shame, humiliation, and childhood sexual abuse: Distinct contributions and emotional coherence. *Child Maltreatment*, 10(4), 350-363.
- Nurcombe, B. (2000). Child sexual abuse I: psychopathology. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 34(1), 85-91.
- O'Donnell, M. L., Creamer, M., & Pattison, P. (2014). Posttraumatic stress disorder and depression following trauma: understanding comorbidity.
- Oral R., Can D., Kaplan S., Polat S., Ateş N., Cetin G., Miral S., Hancı H., Erşahin Y., Tepeli N., Bulguc A.G., Tiras B., (2001). Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases, *Child Abuse&Neglect*, 25, 279-290.
- Öner, N. (2006). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). Parental bonding instrument (PBI). *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1-10.
- Pereda Beltran, N., Guilera Ferré, G., Forns, M., & Gómez Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: a continuation of Finkelhor. *Child Abuse & Neglect*, 2009, vol. 33, p. 331-342.
- Prugh, D. G., Staub, E. M., Sands, H. H., Kirschbaum, R. M., & Lenihan, E. A. (1953). A study of the emotional reactions of children and families to hospitalization and illness. *American Journal of Orthopsychiatry*, 23(1), 70.
- Robertson, J. (1952). Film: A two-year-old goes to hospital. *London: Tavistock*.
- Roche, D. N., Runtz, M. G., & Hunter, M. A. (1999). Adult Attachment A Mediator Between Child Sexual Abuse and Later Psychological Adjustment. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(2), 184-207.
- Rohner R.P., Rohner E.C., (1980). Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse, *Child Abuse&Neglect*, 4, 189-198.
- Schaffer, H. R., & Callender, W. M. (1959). Psychologic effects of hospitalization in infancy. *Pediatrics*, 24(4), 528-539.
- Schaffer H. R. & Emerson P. E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 29(3), 1-77

- Schore, A. N. (1994). Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development. Psychology Press.
- Sedlak, A. J. (1997). Risk factors for the occurrence of child abuse and neglect. *Journal of aggression, maltreatment & trauma*, 1(1), 149-186.
- Shalev, A. Y., Freedman, S., Peri, T., Brandes, D., Sahar, T., Orr, S. P., & Pitman, R. K. (2014). Prospective study of posttraumatic stress disorder and depression following trauma.
- Shapiro, D. L., & Levendosky, A. A. (1999). Adolescent survivors of childhood sexual abuse: The mediating role of attachment style and coping in psychological and interpersonal functioning. *Child Abuse & Neglect*, 23(11), 1175-1191.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Spitz, R. A. (1945). Hospitalism; an inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood. *The psychoanalytic study of the child*, 1, 53.
- Spitz, R. A. (1946). Hospitalism; a follow-up report. *The psychoanalytic study of the child*, 2, 113.
- Spitz, R. A., & Wolf, K. M. (1946). Anaclitic depression; an inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood, II. *The psychoanalytic study of the child*.
- Straus, M. A. (1980). Stress and physical child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 4(2), 75-88.
- Styron, T., & Janoff-Bulman, R. (1997). Childhood attachment and abuse: Long-term effects on adult attachment, depression, and conflict resolution. *Child abuse & neglect*, 21(10), 1015-1023.
- Şahin, N.H., & Şahin, N. (1992). Adolescent Guilt, Shame and Depression in Relation to Sociotropy and Autonomy, Paper presented at the World Congress of Cognitive Therapy, June 17-23, Toronto, Canada
- Şar, V. (2010). DSM-5 taslak tanı ölçütlerine genel bir bakış: "Batı cephesinde yeni bir şey yok" mu? *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 13, 196-20.
- Taner Y., Gökler B., (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri, *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., & Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions?. *Journal of personality and social psychology*, 70(6), 1256.
- Tangney, J. P., Wagner, P., Fletcher, C., & Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of personality and social psychology*, 62(4), 669..
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). Shame and guilt. Guilford Press.
- TCK Madde 102- 103- 104. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Erişim tarihi: Ağustos 2014).
- Terr, L. C. (2003). Childhood traumas: An outline and overview. *Focus*, 1(3), 322-334.

- Twaite, J. A., & Rodriguez-Srednicki, O. (2004). Childhood sexual and physical abuse and adult vulnerability to PTSD: The mediating effects of attachment and dissociation. *Journal of Child Sexual Abuse*, 13(1), 17-38.
- Uslu R., Semerci B, Antakyalıoğlu Ş., Çocuğa yönelik şiddetin göstergelerle izlenmesi kursu, Kasım, 2014, Ankara.
- Whiffen, V. E., Judd, M. E., & Aube, J. A. (1999). Intimate relationships moderate the association between childhood sexual abuse and depression. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(9), 940-954.
- Whipple, E. E., & Webster-Stratton, C. (1991). The role of parental stress in physically abusive families. *Child Abuse & Neglect*, 15(3), 279-291.
- Winnicott, D. W. (1960). The theory of the parent-infant relationship. *International Journal of Psychoanalysis*, 41(6), 585-595.
- Woien, S. L., Ernst, H. A., Patock-Peckham, J. A., & Nagoshi, C. T. (2003). Validation of the TOSCA to measure shame and guilt. *Personality and Individual Differences*, 35(2), 313-326.
- Wolfe, V. V., Gentile, C., & Wolfe, D. A. (1989). The impact of sexual abuse on children: A PTSD formulation. *Behavior Therapy*, 20(2), 215-228.
- Zahn-Waxler, C., Kochanska, G., Krupnick, J., & McKnew, D. (1990). Patterns of guilt in children of depressed and well mothers. *Developmental Psychology*, 26(1), 51.
- Zimmermann, P., & Becker-Stoll, F. (2002). Stability of attachment representations during adolescence: The influence of ego-identity status. *Journal of Adolescence*, 25(1), 107-124.

11.EKLER

EK-1

Sosyodemografik Veri Formu

Çocuğun adı, soyadı:

Formu dolduran kişinin çocuğa yakınlığı:

Adres/Telefon:

Çocuğun doğum tarihi:

Doğum yeri:

Ortalama aylık gelir:

Evde yaşayan kişi sayısı:

Evde kaç oda var?:

Çocuk odası var mı?:

Çocuk odayı kiminle paylaşıyor?:

Kardeş sayısı:

Annenin yaşı:

Annenin doğum yeri:

Annenin eğitim seviyesi:

Annenin mesleği/çalışma şartları:

Babanın yaşı:

Babanın doğum yeri:

Babanın eğitim seviyesi:

Babanın mesleği/çalışma şartları:

Daha önce çocuk psikiyatri başvurusu var mı?:

Kronik rahatsızlığı var mı?:

Travmanın niteliği:

Zamanı:

EK-2

SUTÖ

Bu ölçeğin amacı bazı duyguların hangi durumlarda ne derece yoğun olarak yaşandığını belirlemektir. Aşağıda bazı olaylar verilmiştir. Bu olaylar sizin başınızdan geçmiş olsaydı, ne kadar rahatsızlık duyardınız. Lütfen her durumu dikkatle okuyup öyle bir durumda ne kadar rahatsızlık duyacağınızı aşağıdaki ölçekten yararlanarak maddelerin yanındaki sayıların üzerine (X) işareti koyarak belirleyiniz.

1. Hiç rahatsızlık duymazdım
2. Biraz rahatsızlık duyardım
3. Oldukça rahatsızlık duyardım
4. Epey rahatsızlık duyardım
5. Çok rahatsızlık duyardım

Sizi ne kadar rahatsız eder?

Hiç

Çok

1. Bir tartışma sırasında büyük bir hararetle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek.	1	2	3	4	5
2. Evinizin çok dağınık olduğu bir sırada beklenmeyen bazı misafirlerin gelmesi.	1	2	3	4	5
3. Birinin size verdiği bir sırrı istemeyerek başkalarına açıklamak.	1	2	3	4	5
4. Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek şekilde size açıkça ilgi göstermesi.	1	2	3	4	5
5. Giysinizin, vücudunuzda kapalı tuttuğunuz bir yeri açığa çıkaracak şekilde buruşması ya da kıvrılması.	1	2	3	4	5
6. Bir aşk ilişkisi içinde sadece kendi isteklerinizi elde etmeye çalıştığınızı ve karşı tarafı sömürdüğünüzü fark etmeniz.	1	2	3	4	5
7. Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da bir yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak.	1	2	3	4	5
8. Uzman olmanız gereken bir konuda, bir konuşma yaptıktan sonra dinleyicilerin sizin söyledikinizin yanlış olduğunu göstermesi.	1	2	3	4	5
9. Çok işlek bir iş merkezinin bulunduğu bir köşede herkesin size bakmasına sebep olacak bir olay yaşamak.	1	2	3	4	5
10. Lüks bir restoranda çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğinizin fark edilmesi.	1	2	3	4	5

11. Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak.	1	2	3	4	5
12. İşçilerinizin sağlığına zarar vereceğini bildiğiniz halde, bir yönetici olarak çalışma koşullarında bir değişiklik yapmamak	1	2	3	4	5
13. Sözlü bir sınav sırasında kekeleyişiniz ve heyecandan şaşkırdığınızda, hocanın sizin bu halinizi kötü bir sınav örneği olarak bütün sınıfa göstermesi.	1	2	3	4	5
14. Tanıdığınız birinin sıkıntıda olduğunu bildiğiniz ve yardım edebileceğiniz halde yardım etmemek.	1	2	3	4	5
15. Bir partide yeni tanıştığınız insanlara açık saçık bir fıkra anlattığınızda birçoğunun bundan rahatsız olması.	1	2	3	4	5
16. Akılsızca, bencilce ya da gereksizce büyük bir harcama yaptıktan sonra ebeveyninizin mali bir sıkıntı içinde olduğunu öğrenmek.	1	2	3	4	5
17. Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığınız halde arkadaşınızın hırsızlık yapanın siz olduğunuzu hiçbir zaman anlamaması.	1	2	3	4	5
18. Bir davete ya da toplantıya rahat gündelik giysilerle gidip herkesin resmi giyindiğini görmek.	1	2	3	4	5
19. Bir yemek davetinde bir tabak dolusu yiyeceği yere düşürmek.	1	2	3	4	5
20. Herkesten sakladığınız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkarılması.	1	2	3	4	5
21. Bir kişiye hak etmediği halde zarar vermek.	1	2	3	4	5
22. Alış-veriş sırasında paranızın üstünü fazla verdikleri halde sesinizi çıkarmamak.	1	2	3	4	5
23. Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek.	1	2	3	4	5
24. Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak.	1	2	3	4	5

EK-3

TOSCA-C (TEST OF SELF-CONSCIOUS AFFECT FOR CHILDREN)

Burada bazen insanların başına gelebilecek olaylarla ilgili sorular soracağız. Her bir olaydan sonra da insanların aklına gelebilecek bazı ifadeler ya da insanların hissedebileceği bazı duygular yer almaktadır.

Her bir ifadeyi okuduğunuzda gerçekten o durumu yaşadığınızı hayal edin. Nasıl düşünebileceğinizi ya da hissedebileceğinizi hayal edin. Her bir ifadeyi okuduğunuzda hangi şıkkın sizin için daha doğru olduğunu belirtin. En büyük daire ile gösterilen şık (o), Çok sık bu şekilde düşündüğünüz ya da hissettiğiniz; en küçük daire ile gösterilen şık (o) ise pek bu şekilde düşünmediğinizi/hissetmediğinizi anlamına gelmektedir.

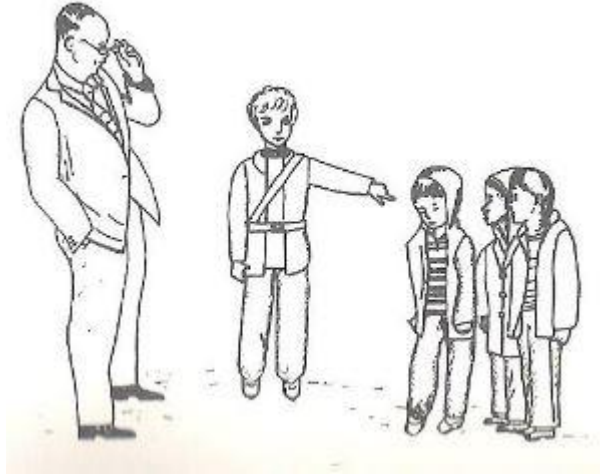
Örneğin,

Hafta içi bir okul gününde vaktinden önce uyanıyorsunuz.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık	☐	☐	☐	☐	☐
a) Hemen kahvaltı ederdim	☐	☐	☐	☐	☐
b) Güne başlamadan ödevimi bitirmeye çalışırdım	☐	☐	☐	☐	☐
c) Yatakta kalmak isterdim	☐	☐	☐	☐	☐

Herkesin iyi ya da kötü geçen günleri olabilir. Bazen normalde yapmadığımız şeyler aklımıza gelebilir. Bu sorular arasında doğru ya da yanlış cevap yok. Sadece bu durumlar karşısındaki düşünce ve fikirlerinizi merak ediyoruz.

1- Sana nöbetçilik görevi veriliyor ve sen üç kişiyi şikâyet ettin.

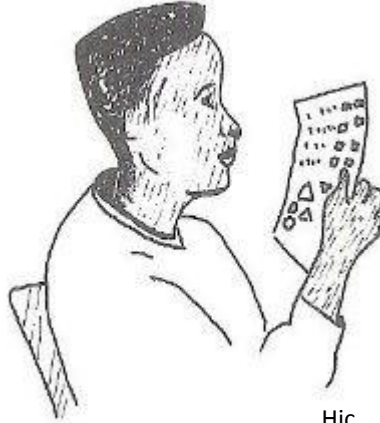
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Onlara ne olacağı konusunda endişelenirdim	☐	☐	☐	☐	☐
b) Onların hak ettiğini düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kendimi ispiyoncu gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Kendimi iyi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
e) İyi bir iş yaptığımı düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐

2- Teyzen/Halan bir parti veriyor ve senin görevin içecekleri taşımak. Ama bir içeceği taşıırken tamamını yere döktün.

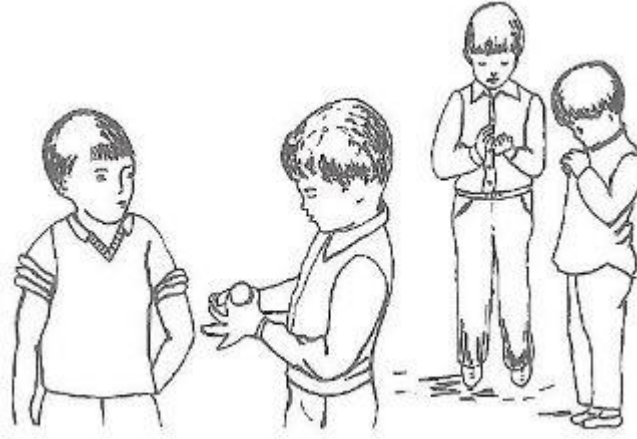
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Daha dikkatli olmalıydım diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Teyzem/Halam bu durumu çok önemsemez diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Herkesten ayrı kalmak için üst kata kaçardım.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Sürahi çok ağırdı diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐

3- Okulda bir sınavından çok iyi bir not alamadığını öğrendin.

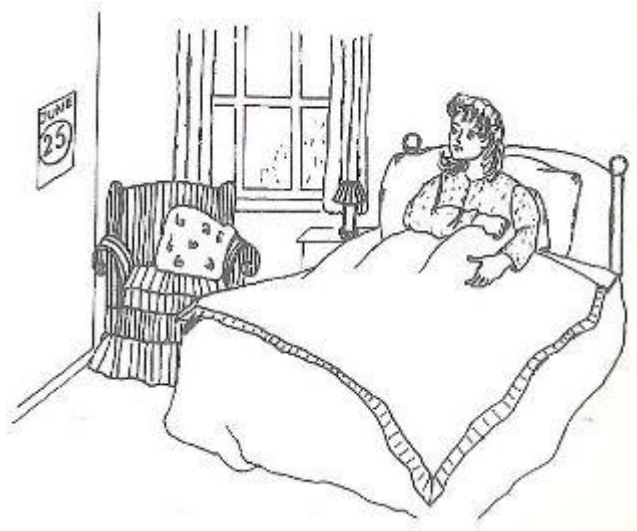
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Daha iyi bir not almam ve daha çok çalışmam gerektiğini düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Kendimi aptal gibi hissederdim.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Sadece bir sınav olduğunu düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Öğretmenin yanlış not vermiş olduğunu düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐

- 4- Hiç arkadaşı olmayan bir çocukla oyun oynamak için, devamlı oyun oynadığın arkadaşınla oyun oynamayı bıraktın.

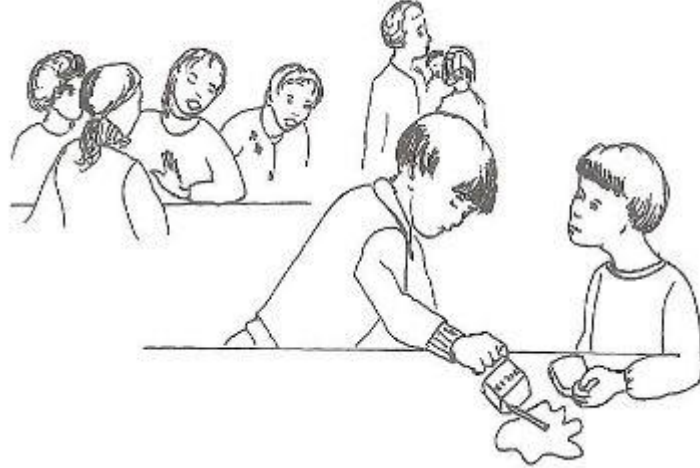
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Kendimi kötü hissedirdim, çünkü bir başka arkadaş edindim diye diğer arkadaşımı unutmanın adil olmadığını düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
b) İyi bir şey yaptığımı düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Bu yeni çocuğun bir sürü eğlenceli oyununun olduğunu düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Diğer arkadaşımın, hiç arkadaşı olmayan bir çocukla oynadığım için benim garip biri olduğumu düşündüğünü düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
e) Hiç arkadaşı olmayan biriyle oyun oynadığım için çok iyi bir insan olduğumu düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

- 5- Sabah kalktığında o günün annenin doğum günü olduğunu hatırladın. Ona bir şey almayı unuttun.

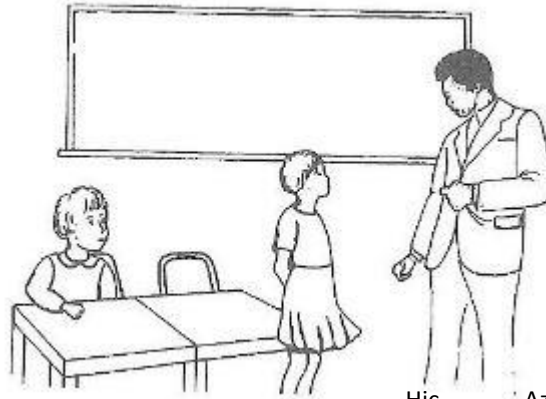
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) “ Hediye önemli değil. Önemli olan hatırlamak” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) “Onun benim için yaptığı tüm şeylerden sonra nasıl olur da doğum gününü unuturum?” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kendimi sorumsuz ve düşüncesiz hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) “Birisi bana hatırlatmalıydı” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

6- Kafeteryada dolaşırken arkadaşının içeceğini döktün.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Herkesin bana baktığını ve güldüğünü düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Çok üzgün hissederdim. Nereye gittiğime dikkat etmem gerekirdi	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kötü hissetmezdim çünkü pek pahalı bir şey değil	☐	☐	☐	☐	☐
d) “Elimde değil, yerler kaygandı” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

7- Sınıfta konuşuyordun ve arkadaşın suçlandı. Öğretmenine gittin ve doğruyu söyledin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) “Öğretmen arkadaşımı suçlamadan önce gerçekleri öğrenmeliydi” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Her zaman insanların başını belaya soktuğumu hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
c) Doğruları açıkladığım için kendimi iyi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) Dürüst birisi olduğum için kendimle gurur duyardım	☐	☐	☐	☐	☐
e) “Başı belaya girmesi gereken bendim. En başta konuşmamalıydım” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

- 8- Yanlışlıkla Halanın/Teyzenin vazosunu kırdın. Ve teyzen/halan bunun için senin yerine küçük kuzenini azarladı.

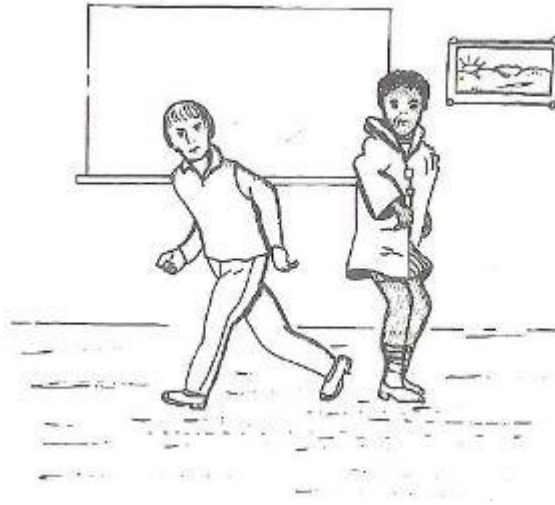
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Eğer doğruyu söylemezsem bu beni rahatsız eder diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Eğer kuzenim onlara gerçeği söylerse kimse beni bir daha sevmez diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Teyzem/Halam sadece azarladı, çok büyütülecek bir şey değil diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Bağırmağa başlamadan önce gerçeği öğrenmeli diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

- 9- Karnen istediğin gibi gelmedi. Eve gittiğinde annene gösterdin.

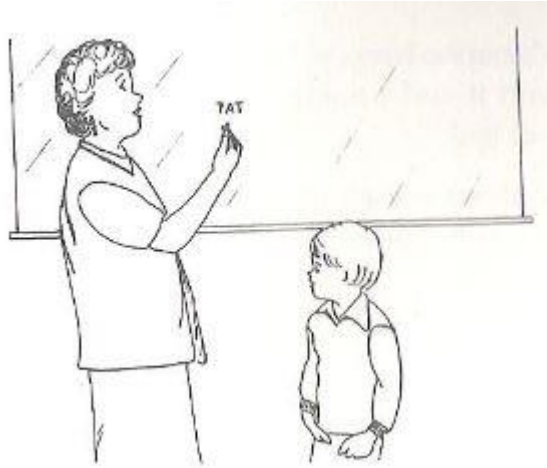
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) "Herkes zaman zaman kötü notlar alır" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Bu notları gerçekten hak etmedim, benim hatam değildi" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kötü bir karnem olduğu için kendimi işe yaramaz hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Öğretmenin her söylediğini dinlemeliyim ve daha çok çalışmalıyım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

10- Okulda en yakın arkadaşınla tartıştın.

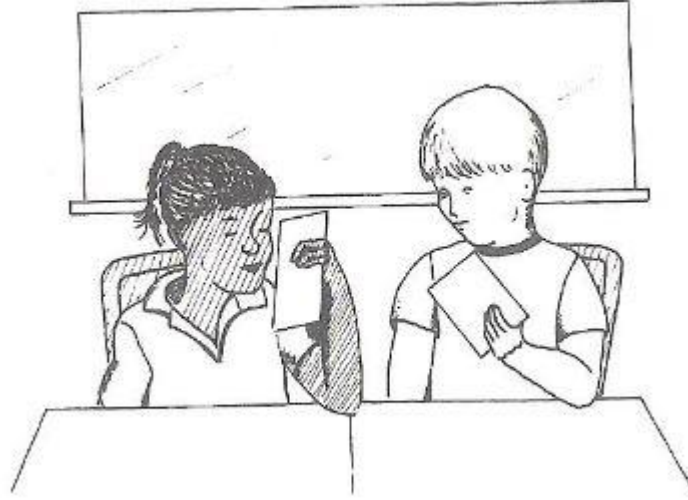
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Arkadaşımın hatasıydı diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Her zaman tartışmalarımız olur ve tekrar barışırsız diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Üzülürdüm ve keşke yapmasaydım diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Çok kötü bir insan olduğumu düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐

11- Öğretmenin sınıfta sakız çiğnediğin için adını tahtaya yazdı.

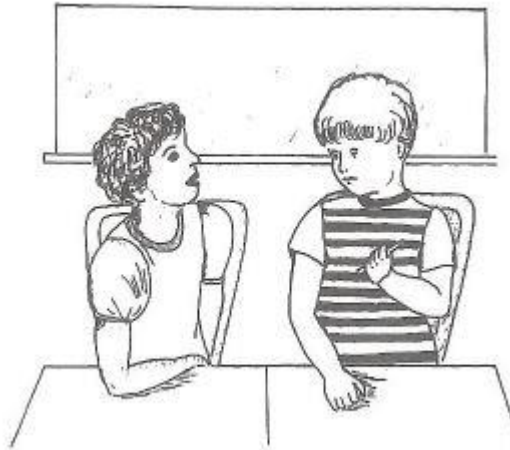
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Öğretmenimin benim adımı tahtaya yazmak konusunda haksız olduğunu düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Utanır ve sıramda saklanırdım.	☐	☐	☐	☐	☐
c) Sakız çiğniyordum ve öğretmenim doğru olanı yaptı diye düşünürdüm.	☐	☐	☐	☐	☐
d) Önemsemezdim, okulda zaten herkes her zaman sakız çiğniyor.	☐	☐	☐	☐	☐

12- Takdir belgesi aldığını en yakın arkadaşına söyledin. Ancak arkadaşının alamadığını öğrendin.

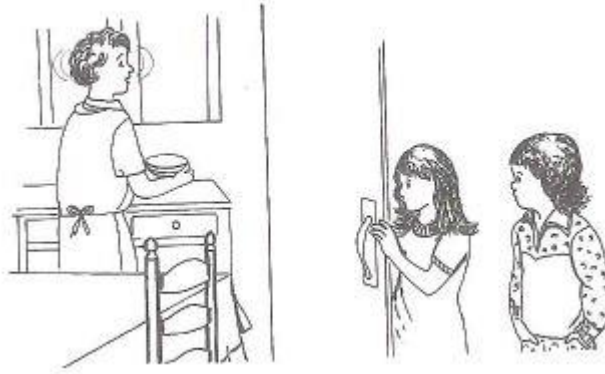
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Takdir belgesi alamamak arkadaşımın hatasıydı diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Bununla övündüğüm ve arkadaşımın kötü hissetmesine neden olduğum için kendimi kötü hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
c) İyi bir öğrenci olduğum için kendimi iyi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) Aldığım derece için kendimle gurur duyardım	☐	☐	☐	☐	☐
e) Arkadaşım gösteriş yaptığımı düşündü diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

13- Arkadaşınla sınıfta konuşuyordun ve başın belaya girdi

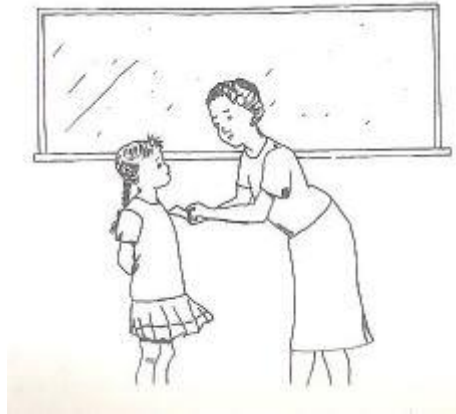
	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) En baştan konuşmamalıydım, bu durumu hak ettim diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Sadece fısıldaşıyorduk	☐	☐	☐	☐	☐
c) Öğretmenim acımasız ve hiç adil değil	☐	☐	☐	☐	☐
d) Herkes bana bakıyor ve gülüyor gibi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐

14- Arkadaşını yatıya davet ettin ancak annen hayır dedi

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Arkadaşıma daha önce söylediğim için utanırdım	☐	☐	☐	☐	☐
b) Annem hiç adil değil	☐	☐	☐	☐	☐
c) Arkadaşıma söylemeden önce anneme sormadığım için kendimi üzgün hissederdim. Şimdi arkadaşım hayal kırıklığına uğradı	☐	☐	☐	☐	☐
d) Arkadaşım başka bir zaman bizde kalır diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

15- Öğretmenin özel bir görev için seni seçti

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Seçilmeyen öğrencilerin nasıl hissettiği konusunda endişelenirdim	☐	☐	☐	☐	☐
b) Arkadaşlarım "öğretmenin adamı" olduğumu düşünecek	☐	☐	☐	☐	☐
c) Öğretmen beni seçtiğine göre iyi bir şeyler yaptığımı düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) Özel biri olduğum için kendimi iyi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
e) Öğretmen gerçekten beni seviyor	☐	☐	☐	☐	☐

EK-4

TOSCA-A (TEST OF SELF-CONSCIOUS AFFECT FOR ADOLESCENTS)

Aşağıda çeşitli durumlar hakkında bazı betimlemeler göreceksiniz. Her bir durumdan sonra da insanların aklına gelebilecek bazı ifadeler ya da insanların hissedebileceği bazı duygular yer almaktadır.

Her bir ifadeyi okuduğunuzda gerçekten o durumu yaşadığınızı hayal edin. Nasıl düşünebileceğinizi ya da hissedebileceğinizi hayal edin. Her bir ifadeyi okuduğunuzda hangi şıkkın sizin için daha doğru

olduğunu belirtin. En büyük daire ile gösterilen şık (O), çok sık bu şekilde düşündüğünüz ya da hissettiğiniz; en küçük daire ile gösterilen şık (o) ise pek bu şekilde düşünmediğinizi/hissetmediğiniz anlamına gelmektedir.

Örneğin,

Hafta içi bir okul gününde vaktinden önce uyandınız.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık					
a) Hemen kahvaltı ederdim	☐	☐	☒	☐	☐
b) Güne başlamadan ödevimi bitirmeye çalışırdım	☐	☒	☐	☐	☐
c) Yatakta kalmak isterdim	☐	☐	☐	☐	☒
d) Neden bu kadar erken uyandığımı merak ederim.	☒	☐	☐	☐	☐

Yukarıda sözü edilen örnekte, tüm cevapları X ile işaretledim. (a) maddesini “Bazen” olarak işaretledim, çünkü birkaç kez erken uyandığımda kendimi aç hissettim ve hemen kahvaltı ettim. (b)’yi “Az” olarak işaretledim, çünkü erken uyandığım sadece bir günde bu işleri yapmaya karar vermiştim, bu nedenle bunu yapmam pek olası değil. (c) için “Çok sık” şıkkını işaretledim, çünkü çoğu zaman erken uyandığımda yatakta kalırım. (d) maddesinde ise “hiç” şıkkını işaretledim, çünkü hiçbir zaman neden erken kalktığımı konusunu merak etmedim.

Bu sorular arasında doğru ya da yanlış cevap yok. Sadece bu durumlar karşısındaki düşünce ve fikirlerinizi merak ediyoruz.

1. Kafeteryada dolaşırken arkadaşının içeceğini döktün.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık					
a) Herkesin bana baktığını ve güldüğünü düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Çok üzgün hissederdim. Nereye gittiğime dikkat etmem gerekirdi	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kötü hissetmezdim çünkü pek pahalı bir şey değil	☐	☐	☐	☐	☐
d) “Elimde değil, yerler kaygandı” diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

2. Birkaç gündür bitirmediğin bir ödev hakkında öğretmenle konuşmayı erteliyorsun. Son anda öğretmenle konuştun ve her şey yolunda gitti.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık					
a) "Tahmin ettiğimden daha inandırıcıyım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Erteleğim için pişmanlık duyardım	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kendimi korkak gibi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) "İyi idare ettim" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
e) "Önce öğretmenim sormalıydı, bu onun işi" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

3. Oynarken topu attın ve top arkadaşının suratına çarptı.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık	☐	☐	☐	☐	☐
a) Bir topu bile atamadığım için kendimi aptal gibi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Arkadaşım topu tutma konusunda daha çok çalışmalı" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Sadece bir kazaydı" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) Özür dileyip arkadaşımın daha iyi hissettiğinden emin olurdum	☐	☐	☐	☐	☐

4. Sınıf arkadaşlarıyla birlikte bir proje üzerinde çok çalıştınız. Öğretmenin sana diğerlerinden daha iyi not verdi.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık	☐	☐	☐	☐	☐
a) "Öğretmenim en iyileri seçiyor" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Yalnız ve arkadaşlarımdan ayrı kaldığımı hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
c) Çok çalıştım ve buna değdi diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) Yetenekli olduğumu hissederdim ve kendimle gurur duyardım	☐	☐	☐	☐	☐
e) Öğretmene herkesin aynı notu alması gerektiğini söyledim	☐	☐	☐	☐	☐

5. Arkadaşının evinde bir şey kırdın ve bunu sakladın.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	
Çok sık					
a) "Bu beni endişelendiriyor. Bunu tamir etmeliyim ya da yerine yenisini almalıyım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Bir süreliğine arkadaşımı görmekten kaçınırdım	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Birçok şey pek de iyi üretilmiyor" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Sadece bir kazaydı" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

6. Okulda bir projeyi planlamak için son dakikaya kadar bekledin ve kötü sonuçlandı.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Kendimi işe yaramaz ve beceriksiz hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Hiçbir zaman yeterli zaman yok" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kötü notu hak ettiğimi düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Olan oldu artık" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

7. Sabah kalktığında o günün annenin doğum günü olduğunu hatırladın. Ona bir şey almayı unuttun.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) "Hediye önemli değil. Önemli olan hatırlamak" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Annemin benim için yaptığı tüm şeylerden sonra ben nasıl olur da doğum gününü unuturum?" diye düşünürüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Kendimi sorumsuz ve düşüncesiz hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Birisi bana hatırlatmalıydı" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

8. Bir testi çok iyi yaptığını düşünerek sınavdan çıktın. Daha sonra kötü yaptığını öğrendin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Daha iyi yapmalıydım diye düşünürdüm. Daha çok çalışmalıydım.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Kendimi aptal gibi hissederdim	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Sadece bir test" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Öğretmen yanlış hesaplamıştır" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

9. Okulda bir hata yaptın ve bu hatadan dolayı sınıf arkadaşının suçlandığını öğrendin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) "Öğretmen sınıf arkadaşımı sevmiyor" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Hayat hiç adil değil" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) Sessiz kalıp sınıf arkadaşımın uzak dururdum	☐	☐	☐	☐	☐
d) Mutsuz hissedirdim ve durumu hemen düzeltmek istedim	☐	☐	☐	☐	☐

10. Sınıfta konuşuyordun ve arkadaşın suçlandı. Öğretmenine gittin ve doğruyu söyledin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) "Öğretmen arkadaşımı suçlamadan önce gerçekleri öğrenmeliydi" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) Her zaman insanların başını belaya soktuğumu hissedirdim	☐	☐	☐	☐	☐
c) Doğruları açıkladığım için kendimi iyi hissedirdim	☐	☐	☐	☐	☐
d) Dürüst birisi olduğum için kendimle gurur duyardım	☐	☐	☐	☐	☐
e) "Başı belaya girmesi gereken bendim. En başta konuşmamalıydım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

11. Arkadaşınla birlikte sınıfta konuşuyordunuz ve başın belaya girdi.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) "Bunu hak ettim" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Sadece fısıldaşıyorduk" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Öğretmen hiç adil değil" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) Sınıftaki herkesin bana baktığını ve güldüğünü hissedirdim	☐	☐	☐	☐	☐

12. Bir arkadaşınla buluşmak için plan yaptın. Daha sonra arkadaşını ektiğini fark ettin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Saygısız biri olduğumu düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Tamam, arkadaşım anlayış gösterecektir" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) En yakın zamanda bunu telafi etmeye çalışırdım	☐	☐	☐	☐	☐
d) "Arkadaşımla buluşmam gereken zamanda birisi beni oyaladı" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

13. Yardım için para toplamaya gönüllü oldun. Daha sonra vazgeçmek istedin, ancak senin yardımının önemli olduğunu biliyorsun.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Kendimi bencil hissedirdim ve aslında tembel olduğumu düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Yardım etmem için beni zorladılar" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Yardım edebileceğim kadar yardım etmek konusunda daha duyarlı olmalıydım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
d) Kendimden memnun olurdum	☐	☐	☐	☐	☐

14. Karnen istediğin gibi gelmedi. Eve gittiğinde anne-babana gösterdin.

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
e) "Herkes zaman zaman kötü notlar alır" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
f) "Bu notları gerçekten hak etmedim, benim hatam değildi" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐
g) Kötü bir karnem olduğu için kendimi işe yaramaz hissedirdim	☐	☐	☐	☐	☐
h) "Öğretmenin her söylediğini dinlemeliyim ve daha çok çalışmalıyım" diye düşünürdüm	☐	☐	☐	☐	☐

15. Yeni bir okula geçtin ve herkes çok yardımsever. Birkaç kez büyük iyilikler istedin, ancak bu yardımları olabildiğince hızlı iade ettin

	Hiç	Az	Bazen	Sık	Çok sık
a) Kendimi aciz hissederdim	☐	☐	☒	☐	☐
b) “Bazen de okul yeni gelenlere yeterince yardım etmiyor” diye düşünürdüm	☐	☐	☒	☐	☐
c) Bana yardım edenlere bilhassa nazik davranırdım	☐	☐	☒	☐	☐
d) “İhtiyaç duyduğumda yardım istemek konusunda yetenekliyim” diye düşünürdüm	☐	☐	☒	☐	☐
e) Yardımları iade ettiğim için kendimle gurur duyardım	☐	☐	☒	☐	☐

EK-5

Adı Soyadı:

ÇOCUK-ANABABA İLİŞKİ ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki her bir ifadenin çocuğunuz ile ilişkinizi hangi derecede yansıttığını değerlendiriniz.

Aşağıdaki dereceleri düşünerek, her bir ifade için uygun rakamı yuvarlak içine alınız.

(1) Kesinlikle uygun değil (2) Pek uygun değil (3) Kararsızım (4) Oldukça uygun

(5) Kesinlikle uygun

		Kesinlikle uygun Değil	Pek Uygun Değil	Kararsızım	Oldukça Uygun	Kesinlikle Uygun
1	Çocuğumla sıcak ve şefkatli bir ilişki paylaşırım	1	2	3	4	5
2	Çocuğumla ben sürekli olarak birbirimizle çatışma halinde gibiyiz	1	2	3	4	5
3	Çocuğum iyi hissetmediğinde benim kendisini rahatlatmamı bekler	1	2	3	4	5
5	Çocuğum benimle olan ilişkisine değer verir	1	2	3	4	5
7	Çocuğum ihtiyaç duyduğunda yardım kabul etmek istemez	1	2	3	4	5
8	Çocuğumu övdüğümde, gururla gözlerinin içi güler	1	2	3	4	5
10	Çocuğum kendisi hakkındaki bilgileri içinden geldiği gibi paylaşır	1	2	3	4	5
12	Çocuğum bana kolaylıkla öfkelenebilir	1	2	3	4	5
13	Çocuğum beni memnun etmeye çalışır	1	2	3	4	5
14	Çocuğum kendisine adaletsizce davranıyorum gibi hisseder	1	2	3	4	5
15	Çocuğum gerçekten ihtiyaç duymadığı zamanlarda bile benim yardımımı ister	1	2	3	4	5
16	Çocuğumun ne hissettiğini anlamak benim için kolaydır	1	2	3	4	5
17	Çocuğum beni bir ceza ve eleştiri kaynağı olarak görür	1	2	3	4	5
18	Ben başka çocuklarla zaman geçirdiğimde çocuğum incinir ya da kıskançlık gösterir	1	2	3	4	5
19	Çocuğum cezalandırıldıktan sonra bile kızgınlığını veya karşı koymasını sürdürür	1	2	3	4	5
20	Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu anda, bakışından ya da ses tonumdan benim tepkimi anlamaya çalışır	1	2	3	4	5
21	Çocuğumla ilgilenmek enerjimi tüketiyor	1	2	3	4	5
23	Çocuğum kötü bir ruh hali içinde olduğunda, bizi uzun ve zor bir günün beklediğini biliyorum	1	2	3	4	5
24	Çocuğumun bana karşı duygularının ne olacağı önceden kestirilemez ya da her an değişebilir	1	2	3	4	5

25	Tüm çabalarıma rağmen çocuğum ile anlaşma biçimimizden hiç memnun değilim	1	2	3	4	5
27	Çocuğum benden bir şey istediğinde sızlanır ya da ağlar	1	2	3	4	5
28	Çocuğum bana karşı sinsice davranır ya da beni kullanır	1	2	3	4	5
29	Çocuğum duygularını ve yaşantılarını benimle açıkça paylaşır	1	2	3	4	5
30	Çocuğumla etkileşimim, benim bir ebeveyn olarak kendimi etkili ve özgüvenli hissetmemi sağlar	1	2	3	4	5

EK-6

ANNE-BABAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER ÖLÇEĞİ-I

Aşağıda, ana-babanızın çeşitli tutum ve davranışlarına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Lütfen, yaşamınızın en başından bugüne, **annenizin** tutum ve davranışlarını düşünerek, her bir ifadeye en uygun seçeneğin karşısındaki paranteze X işareti koyunuz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

	Tamamen böyleydi	Kısmen böyleydi	Pek böyle değildi	Hiç böyle değildi
I. Benimle yumuşak ve arkadaşça bir tarzda konuşurdu.	()	()	()	()
2.İhtiyaç duyduğum kadar yardım etmezdi.	()	()	()	()
3. Hoşlandığım şeyleri yapmama izin verirdi.	()	()	()	()
4.Duygusal olarak bana karşı soğuk görünürdü.	()	()	()	()
5. Sorunlarımı ve endişelerimi anlıyor görünürdü.	()	()	()	()
6. Bana karşı sevgi doluydu.	()	()	()	()
7. Kendi kararlarımı vermemden memnuniyet duyardı.	()	()	()	()
8. Büyümemi istemezdi.	()	()	()	()
9.Yaptığım her şeyi kontrol etmeye çalışırdı.	()	()	()	()
10. Mahremiyetime müdahale ederdi.	()	()	()	()
II.Olan-bitenler hakkında benimle konuşmaktan keyif alırdı.	()	()	()	()
12. Genellikle bana karşı güleryüzlüydü.	()	()	()	()
13.Bana, bebekmişim gibi davranma eğilimi vardı.	()	()	()	()

	Tamamen böyleydi	Kısmen böyleydi	Pek böyle değildi	Hiç böyle değildi
14. İhtiyaçlarımı ve isteklerimi anlamıyor gibiydi.	()	()	()	()
15. Kendimle ilgili kararları almama izin verirdi.	()	()	()	()
16. İstenmediğimi hissettirirdi.	()	()	()	()
17. Üzgün olduğum zamanlarda kendimi daha iyi hissetmemi sağlardı	()	()	()	()
18. Benimle pek fazla konuşmazdı.	()	()	()	()
19. O'na bağımlı olduğum duygusunu yaşatmaya çalışırdı.	()	()	()	()
20. Annem yanımda olmadığı zaman, kendime bakamayacağımı hissederdim.	()	()	()	()
21. İstedğim kadar özgürlük tanırdı.	()	()	()	()
22. İstedğim zaman dışarı çıkmama izin verirdi	()	()	()	()
23. Bana karşı aşırı koruyucuydu.	()	()	()	()
24. Beni övmezdi.	()	()	()	()
25.İstedğim gibi giyinmeme izin verirdi.	()	()	()	()

ANNE-BABAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER ÖLÇEĞİ-II

Aşağıda, ana-babanızın çeşitli tutum ve davranışlarına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Lütfen, yaşamınızın en başından bugüne, **babanızı** hatırlamaya çalışarak, her bir ifadeye en uygun seçeneğin karşısındaki paranteze X işareti koyunuz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

	Tamamen böyleydi	Kısmen böyleydi	Pek böyle değildi	Hiç böyle değildi
1. Benimle yumuşak ve arkadaşça bir tarzda konuşurdu.	()	()	()	()
2. İhtiyaç duyduğum kadar yardım etmezdi.	()	()	()	()
3. Hoşlandığım şeyleri yapmama izin verirdi.	()	()	()	()
4. Duygusal olarak bana karşı soğuk görünürdü.	()	()	()	()
5. Sorunlarımı ve endişelerimi anlıyor görünürdü.	()	()	()	()
6. Bana karşı sevgi doluydu.	()	()	()	()
7. Kendi kararlarımı vermemden memnuniyet duyardı.	()	()	()	()
8. Büyümemi istemezdi.	()	()	()	()
9. Yaptığım her şeyi kontrol etmeye çalışırdı.	()	()	()	()
10. Mahremiyetime müdahale ederdi.	()	()	()	()
11. Olan-bitenler hakkında benimle konuşmaktan keyif alırdı.	()	()	()	()
12. Genellikle bana karşı güleryüzlüydü.	()	()	()	()
13. Bana, bebekmişim gibi davranma eğilimi vardı.	()	()	()	()

	Tamamen böyleydi	Kısmen böyleydi	Pek böyle değildi	Hiç böyle değildi
14. İhtiyaçlarımı ve isteklerimi anlamıyor gibiydi.	()	()	()	()
15. Kendimle ilgili kararları almama izin verirdi.	()	()	()	()
16. İstenmediğimi hissettirirdi.	()	()	()	()
17. Üzgün olduğum zamanlarda kendimi daha iyi hissetme sağlardı	()	()	()	()
18. Benimle pek fazla konuşmazdı.	()	()	()	()
19. O'na bağımlı olduğum duygusunu yaşatmaya çalışırdı.	()	()	()	()
20. Babam yanımda olmadığı zaman, kendime bakamayacağımı hissederdim.	()	()	()	()
21. İsteddiğim kadar özgürlük tanırdı.	()	()	()	()
22. İsteddiğim zaman dışarı çıkmama izin verirdi	()	()	()	()
23. Bana karşı aşırı koruyucuydu.	()	()	()	()
24. Beni övmezdi.	()	()	()	()
25.İsteddiğim gibi giyinmeme izin verirdi.	()	()	()	()